MARGUERITE YOURCENAR

OBOLUL VISULUI

Prefață.

O primă versiune a Obolului, ceva mai scurtă, a apărut în 1934. Cartea de față este mai mult decât o simplă retipărire sau decât o ediție revăzută şi adăugită cu câteva pasaje inedite. Unele capitole au fost rescrise aproape în întregime şi uneori dezvoltate considerabil; pe alocuri, retuşurile, tăieturile, adaptările nu au cruțat aproape nici un rând din vechea carte; în alte capitole, din contră, porțiuni mari din versiunea 1934 rămân neschimbate. Romanul, aşa cum se prezintă acum, este pe jumătate o rescriere din anii 1958-l959, dar una în care noul şi vechiul se amestecă în asemenea măsură încât e aproape imposibil, chiar şi pentru autoare, sădiscearnă unde începe unul şi unde se termină celălalt.

Au rămas aceleaşi personajele, cu numele, caracterele, raporturile dintre ele, precum şi decorul în care evoluează; mai mult, nu s-au schimbat temele principale şi secundare ale cărții, structura ei, punctul de plecare al episoadelor şi, foarte adesea, dez-nodământul lor. Romanul are în centru povestea pe jumătate realistă, pe jumătate simbolică a unui atentat antifascist de la Roma, în anul XI al dictaturii mussoliniene. Ca şi în prima versiune, un număr de figuri tragicomice, mai mult sau mai puțin legate de dramă, uneori total străine de ea, dar aproape toate afectate mai mult sau mai puțin conştient de conflictele şi de lozincile epocii, se grupează în jurul celor trei-patru eroi ai episodului central. Intenția de a alege personaje ieşite parcă dintr-o Commedia sau mai curând o Tragedia dell'Arte modernă – dar numai pentru a insista asupra a ceea ce fiecare din ele are mai specific, ireductibil, şi uneori de a găsi în ele un quid divinum mai important decât ele însele – era prezentă şi în primul Obol al Visului. Lunecarea spre mit sau alegorie era, şi acolo, cam aceeaşi, tinzând să topească într-un tot Roma celui de-al unsprezecelea an de fascism şi Oraşul în care se leagă şi se dezleagă veşnic aventura omului. în fine, alegerea unui mijloc voit stereotip – acela al monedei trecând din mână în mină – pentru a lega între ele episoadele care deja comunică prin reluarea personajelor şi temelor, sau prin introducerea unor teme complementare,

se întâlnea şi în prima versiune a cărţii, unde, ca şi aici, moneda de zece lire devenea simbolul contactului dintre fiinţe omeneşti adâncite, fiecare în felul ei, în propriile pasiuni şi în singurătatea ei intrinsecă. Rescriind parţial Obolul Visului, adesea mi s-a întâmplat să spun, uneori în termeni foarte diferiţi, aproape acelaşi lucru. Dacă aşa stau lucrurile, ce justifica o atât de consistentă rescriere? Răspunsul e simplu. La a doua lectură, anumite pasaje mi s-au părut prea eliptice, prea vagi, prea ornamentate, prea crispate ori lipsite de nerv, uneori pur şi simplu nepotrivite. Modificările ce fac din cartea din 1959 o lucrare diferită de cea din 1934 merg toate în sensul prezentării mai ample şi deci mai particularizate a unor episoade, în sensul nuanţării psihologice, al simplificării şi limpezirii uneori, al aprofundării şi îmbogăţirii alteori, în mai multe locuri am încercat să sporesc ponderea realismului, în altele pe cea a poeziei, ceea ce în fond este sau ar trebui să fie totuna. Frecvente în prima versiune, schimbările de plan, trecerile abrupte de la dramă la comedie sau la satiră sunt şi mai frecvente acum. La procedeele deja folosite, naraţiunea directă şi indirectă, dialogul dramatic, uneori chiar aria lirică, s-a adăugat, nu prea des, monologul interior – care însă nu-şi propune, cum face aproape totdeauna romanul contemporan, să prezinte un creier-oglindă ce reflectă pasiv fluxul de imagini şi de impresii ce curg: el se reduce aici la elementele de bază ale persoanei, aproape la simpla alternanţă între da şi nu.

Acestor exemple, interesante mai mult pentru scriitorii de romane decât pentru cititori, li s-ar putea adăuga şi altele. îmi voi îngădui doar să resping opinia curentă potrivit căreia reluarea unei opere mai vechi, retuşarea, şi cu atât mai mult rescrierea ei parţială ar fi un demers inutil şi chiar nefast, fatalmente lipsit de elan şi ardoare. Din contră, pentru mine a fost un experiment şi totodată un privilegiu să văd cum materia de mult pietrificată redevine ductilă, să retrăiesc aventura imaginată de mine în circumstanţe de care nici măcar nu-mi aminteam, în fine să mă regăsesc în faţa acelor fapte romaneşti ca în faţa unor situaţii trăite odinioară, pe care le putem explora, interpreta sau explica mai bine, dar pe care nu ne stă în putere să le schimbăm. Posibilitatea de a profita de o experienţă umană – şi în special scriitoricească – mai bogată pentru a exprima idei sau emoţii ce nu au încetat să fie ale noastre mi s-a părut o şansă prea preţioasă ca să nu fie primită cu bucurie, şi de asemeni cu un fel de umilinţă.

Ceea ce nu s-a schimbat de la o versiune la alta, şi nici nu trebuia să se schimbe, e mai ales atmosfera politică a cărţii: acest roman situat în Roma anului XI trebuia, înainte de toate, să rămână datat cu precizie. Cele câteva fapte imaginare, deportarea şi moartea lui Carlo Stevo, atentatul comis de Marcella Ardeati, sunt situate în 1933, când legile excepţionale contra duşmanilor regimului funcţionau de câţiva ani şi mai multe atentate împotriva dictatorului fuseseră deja comise. Pe de altă parte, ele se petrec înaintea campaniei din Etiopia, a implicării regimului în războiul civil spaniol, înaintea apropierii de Hitler şi a subordonării faţă de el, înaintea promulgării legilor rasiale şi, bineînţeles, înaintea anilor de confuzie, de catastrofe, dar şi de eroică rezistenţă a partizanilor din al doilea mare război al secolului. Era aşadar important să nu amestec imaginea din 1933 cu imaginea, şi mai întunecată, a anilor în care s-a consumat deznodământul căruia perioada 1922-l933 îi conţinea premisele. Gestul Marcellei trebuia, în izolarea lui tragică, să-şi păstreze aspectul de protest cvasiindividual, iar ideologia ei pecetea doctrinelor anarhiste care-au marcat atât de profund disidenţa italiană; lui Carlo Stevo trebuia să-i las idealismul politic aparent perimat şi pueril, iar regimului însuşi imaginea aşa-zicând pozitivă şi triumfătoare care a înşelat atâta vreme opinia străinătăţii, dacă nu şi pe italieni. Unul dintre motivele pentru care Obolul Visului va fi meritat să apară din nou este acela că la vremea lui a fost unul din primele romane franţuzeşti (poate chiar primul) care a privit în faţă realitatea găunoasă ascunsă de faţada umflată a fascismului, într-un moment în care, vizitând peninsula, atâţia scriitori se mulţumeau să admire tradiţionalul pitoresc italian, ori să laude trenurile ce plecau la fix (în teorie cel puţin), fără să se întrebe unde vor ajunge.

Totuşi, ca toate celelalte teme ale cărţii, şi poate mai mult decât ele, tema politică e adâncită şi dezvoltată în versiunea prezentă. Aventura lui Carlo Stevo ocupă un număr mai mare de pagini, dar toate situaţiile de acum erau deja prezente în prima povestire, sumar sau implicit. Impactul dramei politice asupra personajelor secundare este mai apăsat: atentatul şi moartea Marcellei sunt comentate în treacăt (nu erau deloc în prima versiune) de bătrâna florăreasă Dida şi de Clement Roux, călătorul străin, cât şi de singurele personaje noi introduse în economia cărţii, patroana cafenelei şi dictatorul însuşi, care de altfel rămâne ce era şi în vechiul roman, o enormă umbră proiectată pe fundal; politica îl ameţeşte acum pe

bețivanul Marinunzi aproape tot atât ca vinul, în fine, Alessandro şi Massimo, fiecare în felul său, sunt mai consistenți în rolul lor de martori.

Desigur, nimeni nu se va mira că noțiunea de rău politic joacă în actuala versiune un rol mai important decât în cea veche, sau că Obolul din 1959 e mai amar sau mai ironic decât era cel din 1934. Dar, recitind părțile noi ale cărții ca pe lucrarea altcuiva, simt că actualul conținut e mai dur şi totodată mai puțin sumbru, că anumite judecăți despre destinul omului sunt acum mai puțin tranşante fără totuşi să fie mai vagi, că elementele principale ale romanului, visul şi realitatea, au încetat să fie separate, aproape ireconciliabile, topindu-se mai mult în totul care e viața. Modificări pur formale nu există. Sentimentul că aventura umană e mai tragică – dacă este posibil – decât credeam în urmă cu douăzeci şi cinci de ani, şi totodată mai complexă, mai bogată şi în special mai stranie decât am încercat s-o descriu acum un sfert de veac, a fost neîndoielnic motivul cel mai puternic de a rescrie această carte. Mount Desert Island, 1959

Să-fi dai viața pentru un vis înseamnă s-o prețuieşti atâta cât merită.

Montaigne, tom III, cap. IV.

Paolo Farina era un provincial încă tânăr, destul de bogat, cinstit pe cât poate fi un om care trăieşte în intimitatea Legii, destul de iubit în micul său burg toscan pentru ca necazul pățit să nu-i aducă disprețul concitadinilor. Fusese compătimit când soția îl părăsise, fugind în Libia cu un amant lângă care spera să-şi afle fericirea. Nu şi-o găsise în cele şase luni pe care le petrecuse în casa lui Paolo Farina, cicălită de soacră, dar Paolo, orbit de fericirea că tânăra femeie îi aparține (o fericire obtuză care în fapt îl separa de ea), mi-i bănuise suferința. Când Angiola plecă, după o scenă ce-l umili în fața servitoarelor, Paolo fu uluit că nu izbutise să-i câştige iubirea.

Dar opiniile vecinilor îl liniştiră şi, pentru că târgul îl compătimea, o crezu vinovată. Originea siciliana a fetei fiind cunoscută, escapada fu pusă pe seama sângelui meridional; totuşi erau indignați că o tânără de familie bună (de vreme ce avusese şansa de a fi educată la Florența, la Pensionul Domnişoarelor Nobile) şi care fusese atât de bine primită la Pietrasanta putuse decădea într-atât. Toți erau de acord că Paolo Farina fusese un soț desăvârşit. în fapt, fusese chiar mai mult decât îşi imagina târgul, circumstanțele în care o întâlnise, o ajutase şi o luase de soție pe Angiola fiind unele în care, de regulă, un bărbat chibzuit nu face un asemenea pas. Acel episod nu-l împingea totuşi, cum ar fi fost posibil, s-o acuze pe

fugară de şi mai multă ingratitudine, el însuşi abia şi-l mai amintea. Se străduise să-l şteargă din memorie, în bună parte din milă pentru tânăra-i soție, ca s-o facă să uite ceea ce Paolo numea neşansa ei, dar şi din milă față de sine, căci e dureros să recunoşti că, într-un fel, femeia care-ți poartă numele este a ta din întâmplare.

Cât timp fusese cu el, o îndrăgise placid; absentă, Angiola lumina cu tot focul pasiunii pe care alții, desigur, ştiau să-l aprindă în ea; şi Paolo regreta nu atât soția pe care-o pierduse, cât amanta ce nu-i fusese nicicând. Nu spera s-o regăsească; renunțase repede la planul absurd de a merge la Tripoli, unde cânta acum trupa lirică din care făcea parte amantul Angiolei. Mai mult, nici nu mai dorea să revină: ştia că pentru ea va rămâne pe veci soțul ridicol care, la cină, se plângea că macaroanele sunt crude. Serile lui erau triste în casa cea nouă, simandicoasă, mobilată de Angiola cu un prost-gust copilăresc, ce acorda bibelourilor o importanță deplasată, dar care poate pleda în favoarea absentei, căci fiecare din acele obiecte, fragil ca un gest de bunăvoință, sta mărturie că încerca să-şi accepte existența şi, înfrumusețându-i decorul, să uite mediocritatea actorului principal, încercase să se lege de îndatoririle ei cu panglicile roz în care Paolo, deschizând uneori sertarele pe jumătate goale, se încâlcea ca în nişte amintiri.

Farina începu să facă la Roma călătorii de afaceri ceva mai des decât era nevoie, prilej să-şi viziteze cumnata şi s-o întrebe dacă nu primise, din întâmplare, veşti de la Angiola. Dar atracția capitalei juca şi ea un rol, oferindu-i şansa unor plăceri de care la Florența n-ar fi îndrăznit să profite (la Pietrasanta, nici nu putea fi vorba), începu să se îmbrace mai vulgar şi mai țipător, imitându-l, aproape fără să-şi dea seama, pe bărbatul pentru care îl părăsise Angiola. începu să fie atras de fetele nonşalante şi guralive ce bântuie bulevardele şi cafenelele Romei, şi dintre care unele, cel puțin aşa bănuia, aveau poate în urmă, ca Angiola, amintirea unui cămin, a unui seducător şi a unei plecări. Pe Lina Chiari o întâlnise într-o după-amiază, într-o grădină publică, lângă o fântână ce repeta întruna acelaşi murmur răcoros. Nu era nici mai frumoasă, nici mai tânără decât altele: el rămânea timid; ea era îndrăzneață şi îl scuti de primele cuvinte, chiar şi de primele gesturi. El era strâns la pungă; ea, prea săracă pentru a ridica pretenții. La fel ca Angiola, învățase la un pension din Florența, chiar dacă nu era un stabiliment pentru domnişoarele nobile; îi plăcea să vorbească despre micile evenimente locale, construcția unui pod sau incendiul de la o

şcoală, ce servesc oamenilor din acelaşi oraş drept repere comune pentru trecut. în vocea ei, Paolo regăsea răgu-şeala catifelată a florentinelor. Şi, cum toate femeile au cam acelaşi trup, şi probabil acelaşi suflet, când Lina îi vorbea, în întuneric, Paolo uita că Lina nu era Angiola, şi că Angiola nu-l iubise defel.

Iubirea nu poate fi cumpărată: femeile care se vând nu fac în fond decât să se închirieze; se poate însă cumpăra visul; această marfă impalpabilă se vinde sub numeroase înfăţişări. Cu puţinii bani oferiţi Linei în fiecare săptămână, Paolo Farina cumpăra o iluzie conştientă, adică, poate, singurul lucru din lume ce nu amăgeşte.

fi:•

Simţindu-se obosită, Lina Chiari se sprijini de un zid şi îşi trecu mâna peste ochi. Locuia departe de centru; autobuzul o zdruncinase şi se simţea rău; regreta că nu luase un taxi. Ho-tărâse însă, în ziua aceea, să facă economii: prima săptămână a lunii trecuse iar ea încă nu-şi plătise chiria; cu toată căldura sfârşitului de primăvară roman, continua să poarte paltonul gros cu guler de blană tocit pe alocuri. Era datoare farmacistului pentru ultimele calmante, care nici măcar nu-i făcuseră bine; nu mai izbutea să doarmă deloc.

Mai era puţin până la ora trei; Lina mergea pe Corso, pe trotuarul umbrit; magazinele începeau să deschidă. Câţiva trecători păşeau fără ' grabă, toropiţi de siestă, spre biroul sau prăvălia în care lucrau. Lina nu atrăgea atenţia; mergea cu paşi repezi; succesele unei femei, pe stradă, sunt proporţionale cu lentoarea mersului şi cu stridenţa machiajului, căci din tot ce promite un chip sau un trup, doar ceea ce sare în ochi e pe deplin convingător. Socotise că, pentru o vizită la doctor, era nepotrivit să se fardeze. De altfel, cum i se părea că arată mai rău decât de obicei, prefera s-o pună pe seama faptului că nu se rujase.

Se ducea la doctor în silă, după mai multe luni de ezitare în care încercase să refuze ideea că ar fi bolnavă. Nu vorbea cu nimeni despre boală; câtă vreme rămânea ascunsă, i se părea mai puţin gravă. Clopotul de alarmă al spaimei o trezea prea târziu, în plină noapte, cu trupul deja invadat de duşman, când nu mai putea fugi nicăieri. La fel cum asediaţii din oraşele medievale, surprinşi de moarte, se răsuceau în pat şi încercau să adoarmă spunându-şi că flăcările din jurul lor erau doar un coşmar, Lina luase tranchilizante, încercând să pună somnul între spaimă şi ea. Drogurile însă, unul după altul, încetau să-i mai vină în ajutor, ca nişte

binefăcători de care ar fi abuzat. începu să le spună în treacăt, glumind, unora dintre amicii ei ocazionali, că nu avea somn, că slăbise, lucru mai mult decât evident, dar care-i convenea, spunea ea, căci îi dădea o siluetă elegantă, ca în jurnalele de modă franțuzești. Reducându-și boala la o simplă indispoziție ca să le fie mai ușor s-o îmbărbăteze, Lina se indigna totuși, ca de o lipsă de omenie, că niciunul dintre acei bărbați nu-și dădea seama că minte.

Între timp nodului devenise palpabil, chiar ea îl reperase, deși era abia vizibil, o vagă umflătură sub pliul obosit al sinului; dar Lina nu vorbea nici acum despre el și, temându-se că o mângâiere întâmplătoare l-ar fi putut descoperi, insista să rămână măcar în cămașă, redevenind pudică de când trupul ei ascundea, poate, un pericol mortal. însă tăcerea ei creștea, se întărea, devenea tot mai grea, parcă era și ea o tumoare malignă ce-o otrăvea încetul cu încetul. Până la urmă se hotărî să meargă la doctor, poate nu atât ca să se vindece, cât ca să-și poată descărca sufletul. Singurul căruia i se destăinuise pe jumătate era prietenul ei Massimo. Acesta cunoștea, cel puțin după nume, toată lumea din Roma, și o sfătui să meargă la doctorul Sarte; putea chiar, prin cineva, s-o recomande acestei noi somități medicale. în urmă cu opt zile, dintr-un bar, Lina telefonase pentru programare; hârtiuța pe care-și notase cu grijă adresa și ora, strecurată apoi în poșetă, îi ținu loc de talisman sau iconiță protectoare. Și, curajoasă pentru că era învinsă, fără să spere aproape nimic (măcar pentru a nu trebui să renunțe la speranța ei prea curând), oricum mulțumită că se lăsa pe mâna unui om cunoscut, la ora fixată era la ușa profesorului Alessandro Sarte, specialist în boli interne, fost șef de clinică chirurgicală. Consulta de la trei la șase după-a-miaza, marțea, joia și vinerea, mai puțin în lunile de vară.

Dintr-un sentiment de umilință, Lina renunță la ascensor (de altfel nu prea avea încredere în mașinăriile astea) și porni pe monumentala casă a scărilor, placată cu marmură albă. Era aproape frig, ceea ce-n ochii ei deveni imediat o justificare pentru paltonul vechi pe care-1 purta. La etajul al doilea, se opri în fața unui tăblițe cu numele doctorului. Sună cu sfială, intimidată de casa veche și solemnă ce-i amintea palatul florentin al unei doamne caritabile la care, pe vremuri, era trimisă cu un buchet de flori ca să-i ureze la mulți ani de ziua ei. îi deschise o infirmieră: cu bluza și cu amabilitatea ei convențională, semăna cu infirmiera bătrânei doamne florentine. în sala de așteptare elegantă, protejată cu storuri de soarele ce

decolorează tapetul, era deja lume. Primul intră un bă-trân; trecând pe lingă Lina, o fixă cu o privire insistentă la care ea răspunse cu un surâs involuntar; veni apoi rândul unei doamne în vârstă, fără alte semnalmente decât extrema ei bătrî-nețe; apoi intră o femeie cu un copil. După ce uşa se închidea în urma lor, aceşti oameni puteau să şi moară, căci nu-i mai vedeai; iar Lina, constatând că unii pacienți erau îmbrăcați aproape la fel de sărăcăcios ca şi ea, încetă să se teamă că tariful profesorului ar putea fi prea mare. îşi reproşa totuşi că nu se dusese, cum plănuise mai întâi, la medicul de cartier care-o tratase cu ocazia unui incident din viața ei amoroasă; la fel ca țăranii din satul ei de lângă Florența, la ceas de cumpănă îşi schimbase şi ea sfântul protector.

Doctorul Alessandro Sarte era aşezat la biroul acoperit cu fişe medicale; i se zărea doar capul, bustul alb, mâinile aşezate pe masă, ca nişte instrumente lustruite cu grijă. Chipul frumos şi puțin încruntat îi amintea Linei zecile de figuri zărite mai întâi pe stradă şi care apoi, chiar şi în clipele cele mai intime, rămâneau fețele unor străini pe care nu avea să-i revadă vreodată. Oricum, profesorul Sarte frecventa femei situate mai sus în ierarhia curtezanelor. Prezentându-şi cazul, Lina începu iar să-şi minimalizeze temerile, lungind povestea cu fraze inutile, ca un bolnav care-şi desface la nesfârşit bandajele. Vizita ei la doctor era un gest de precauție, poate exagerat. Vorbea cu o dezinvoltură în care se amestecau curajul şi speranța secretă că doctorul n-are s-o contrazică. Atunci, ca un bărbat sătul de vorbăria unei amante de-o seară şi care se grăbeşte să ajungă la realitatea nudă, profesorul o întrerupse:

— Dezbrăcați-vă.

Nu e sigur că Lina a recunoscut aceste cuvinte familiare, transpuse din domeniul amorului în cel al chirurgiei. Văzându-i mâinile ce frământau în van cheutorile rochiei, doctorul socoti necesar să adauge, din trusa lui de exortații medicale, o frază pe care Lina n-o mai auzise din vremea îndepărtată a primului ei seducător:

— Nu vă temeți, n-o să doară. O pofti într-un cabinet cu ferestre mari, atât de luminos încât devenea glacial, unde chiar şi lumina părea nemiloasă. Intre mâinile mari şi bine spălate care-o palpau fără intenții erotice, nu trebuia nici măcar să simuleze vreun fior voluptuos. Cu ochii mijiți, susținută de medic pe canapeaua din piele puțin mai lată decât trupul, Lina scruta pupilele atât de apropiate încât păreau monstruoase, însă privirea lor nu exprima nimic. Cuvântul de care se temea nu fu, de

altfel, pronunțat; chirurgul o certă doar că nu venise la el mai devreme; şi, calmată brusc, Lina simți că, într-un fel, nu mai avea de ce să se teamă, căci dintre toate spaimele ei, cea mai cumplită rămânea undeva, foarte departe.

Trecu după un paravan să se îmbrace şi, ri-dicând breteaua furoului de mătase, zăbovi o clipă privindu-şi pieptul, la fel cum făcea pe vremuri, adolescentă, la vârsta când fetele se minunează de lenta împlinire a trupului lor. Maturizarea de acum era însă una teribilă. Un episod îndepărtat îi reveni în memorie: o tabără de vacanță; plaja de la Bocea d'Arno; o baie la poalele stâncilor, o caracatiță ce i se lipise de trup. Țipase; alergase, îngreunată de hidoasa povară vie; nu au putut desprinde creatura de-cât căsăpind-o. Lina păstrase pentru toată viața amintirea tentaculelor nesățioase, a sângelui şi a țipătului de care se-ngrozise singură, dar care acum era inutil, căci de data asta, ştia, nu avea să mai fie salvată. în timp ce medicul telefona la policlinică pentru a-i rezerva un pat, lacrimi izvorând poate din adâncul copilăriei începură să-i curgă pe obrazul pământiu şi înspăimântat.

Pe la patru şi jumătate, uşa se deschise din nou şi infirmiera o conduse pe Lina la ascensor. Profesorul o tratase cu toată bunăvoința; îi oferise un pahar de Porto (ținea tot timpul o sticlă în cabinet, pentru bolnavii care se pierdeau cu firea). Avea să se ocupe el de tot; ea trebuia doar să se prezinte, săptămâna viitoare, la clinica unde el îi opera gratuit pe săraci; as-cultându-l, ai fi zis că nu există lucru mai simplu decât să te vindeci ori să mori. Liftul coborî cele trei etaje; Lina rămânea aşezată, cu capul în mâini, pe bancheta de pluş roşu. în adâncul disperării ei, simțea totuşi o consolare la gân-dul că nu va trebui să mai alerge după bani, să gătească ori să spele, şi că tot ce-i rămânea de făcut de-acum înainte era să sufere.

Ajunse iar pe Corso; pe strada plină de zgomot şi praf, vânzători de ziare răcneau ştirea unei crime senzaționale. Un taxi ce aştepta lân-gă trotuar îi aminti de tatăl ei, birjar la Florența; avea doi cai; pe unul îl chema Bello, pe celălalt Buono; mama îi îngrijea cu afecțiune, mai mult chiar decât pe copii. Dar Buono se îmbolnăvise; au trebuit să-l sacrifice. Lina trecu pe lângă un afiş ce anunța, pentru seara aceea, un discurs al Şefului statului; nu se opri să-l citească, în schimb îl citi, din obişnuință, pe cel de la Cinema Mondo: săptămâna aceea rula un film cu inegalabila Angiola Fides. în fața unui magazin de lenjerie îşi zise că ar trebui să cumpere, pentru spital, nişte cămăşi simple, cum purta pe vremuri la şcoală; nu

putea fi îngropată decent în furou de mătase roz. Vru să plece acasă şi să-i povestească totul proprietăresei; însă aceasta, ştiind-o bolnavă, se va grăbi să-i ceară chiria restantă. Paolo Farina va veni luni, la ora obişnuită; inutil să-l indispună vorbin-du-i despre boala ei. Se gândi să intre într-o cafenea şi să-i telefoneze lui Massimo, prietenul ei de suflet; dar lui nu-i plăcuse niciodată să fie deranjat: viața lui Massimo era mai complicată chiar decât a ei; n-o căuta pe Lina decât în momentele lui dificile, şi pentru a fi consolat. Nu puteau inversa rolurile: tot ce aştepta Massimo de la femei era acea compasiune duioasă. Lina voia să creadă că era mai bine aşa: dacă Massimo ar fi iubit-o, ar fi murit şi mai neîmpăcată. O prinse o milă ascuțită ca un junghi pentru această Lina de care nu-i păsa nimănui, şi care mai avea doar şase zile de trăit. Chiar dacă operația ar reuşi, tot şase zile îi rămâneau de trăit. Medicul o anunțase că trebuie să-i amputeze un sân; iar sânii mutilați nu plac, poate doar în cazul statuilor de marmură pe care turiştii le admiră la muzeul Vaticanului.

În clipa aceea, traversând strada, văzu în fața ei, în vitrina unei parfumerii, o femeie ce-i venea în întâmpinare. O femeie nu prea tânără, cu ochii mari, obosiți şi trişti, şi care nici măcar nu încerca să aştearnă, pe obrazul surpat, minciuna unui surâs. O femeie atât de comună, de asemănătoare cu altele, încât Lina ar fi trecut pe lângă ea fără s-o remarce în mulțime. Se recunoscu totuşi după hainele uzate pe care şi le cunoştea, ca şi trupul, într-un mod aproape organic: percepea dureros orice fir agățat, cea mai imperceptibilă pată, la fel cum un bolnav îşi vede pe corp semnele bolii. Erau pantofii ei, scâlciați de-atâta purtat, paltonul cumpărat la solduri, pălărioara nouă, de-o eleganță țipătoare, pe care i-o dăruise Massimo într-unui din acele momente neaşteptate şi cam suspecte când era în bani, şi când îi plăcea s-o răsfețe. Dar Lina nu-şi recunoscu figura. Nu mai vedea chipul Linei Chiari, ce ținea deja de trecut, ci chipul unei Line viitoare, jalnic despuiată de tot ce-i aparținuse, intrată în acele zone aseptice, sterilizate, impregnate cu formol şi cloroform, care sunt frontierele reci ale morții. Cu un gest pe jumătate profesional, deschise poşeta şi căută un ruj de buze: nu găsi decât o batistă, o cheie, o cutiuță împodobită cu un trifoi cu patru foi, cî-teva bancnote mototolite şi o monedă de zece lire, abia pusă în circulație, pe care Paolo Fa-rina i-o dăduse în ajun sperând că noutatea ei va compensa modestia clarului. îşi dădu seama că uitase rujul în anticamera doctorului; nici vorbă să se

întoarcă după el. însă un ruj e un obiect imperios necesar, iar Lina intră să cumpere unul în parfumeria lui Giulio Lovişi, care se grăbi s-o servească.

Ieşi cu un ruj de buze şi cu un eşantion gratuit oferit de o firmă franţuzească de cosmetice. Nu voise să-i fie împachetate: privindu-se în oglinjoara aburită de respiraţie – vedea toată viaţa unei seri romane defilând în spatele ei —, se farda. Obrajii pali redeveniră roz; gura se coloră iarăşi în roşul viu ce evocă nurii tăinuiţi sau floarea unui piept sănătos. Luminaţi de acest contrast, dinţii străluceau blând. Lina cea vie, intens actuală, gonea fantoma Linei viitoare. O să-l caute chiar în seara aceea pe Massimo; amăgit de falsa prospeţime dată de fard, băiatul acela distrat, egoist şi afectuos, pe care orice aluzie la durerea fizică îl întuneca, n-o să-şi dea seama că ea suferă. Se va aşeza iarăşi în faţa ei, va pune pe măsuţa joasă ţigările şi cărţile; se va plânge, ca totdeauna, de viaţă şi mai ales de sine însuşi; iar Lina, încercând să-l consoleze, îşi va găsi şi ea liniştea. S-ar putea chiar să mai aibă succese; poate va fi invitată într-unui din acele restaurante aproape luxoase pentru care-şi păstra rochiile cele mai sclipitoare; noaptea, la lumina becurilor, de departe, prietenele nu vor observa cât de mult se schimbase, şi nu vor avea plăcerea de-a o compătimi. Până şi umflatul de Paolo Farina i se păru deodată mai suportabil, de parcă sănătatea lui greoaie ar fi fost suficientă, în ochii ei de femeie bolnavă, ca să-i confere un soi de prestigiu liniştitor. De când propriul chip n-o mai înfricoşa, totul i se părea mai puţin sumbru. Prin masca strălucitoare, abia împrospătată, nu mai vedea prăpastia în care, adineaori, simţea că alunecă. Prefera să nu privească dincolo de cele şase zile pe care le avea în faţă şi care-i promiteau destulă fericire ca să uite dezastrul apropiat, iar acesta, prin contrast, dădea preţ iarăşi sărmanei sale vieţi.

Un surâs, artificial ca un ultim strat de machiaj, îi lumină chipul. Apoi, oricât de fals ar fi fost, puţin câte puţin deveni sincer: văzându-se surâzând, Lina surâse. Nu-i mai păsa că fardul aplicat în grabă acoperea nişte obraji livizi, că obrajii înşişi erau un înveliş de piele pe o şarpantă osoasă aproape tot atât de perisabilă ca tinereţea unei femei; că scheletul însuşi avea să se prefacă în pulbere, lăsând să dăinuie doar acel neant care e aproape totdeauna sufletul omenesc. Complice al iluziei care o izbăvea de spaimă, un strat subţire de fard o împiedica pe Lina Chiari să-şi piardă speranţa.

După ce încuie casa de bani, Giulio Lovişi aruncă o ultimă privire în magazinul întunecat – ici şi colo, câteva flacoane luceau sub o rază de soare întârziată —, închise uşa şi coborî oblonul de fier. Apoi, deşi praful serii îi întă-râta astmul, întârzie o clipă rezemat de perete, respirând asfințitul.

De treizeci de ani, Giulio Lovişi vindea pe Corso parfumuri, creme şi accesorii de toaletă, în cei treizeci de ani, multe se schimbaseră în lume şi la Roma. Puținele automobile, care făceau să vibreze pe etajere flacoanele fragile, se înmulțiseră pe strada devenită mai îngustă; încadrate cândva în rame modeste de lemn, vitrinele erau acum placate cu marmură, ca monumentele din cimitirul Campo Santo; par-fumurile, tot mai scumpe, costau acum cât greutatea lor în aur; forma flacoanelor se făcuse mai stranie sau mai pură; iar Giulio îmbătrânise. Femei cu fuste lungi, apoi cu fuste scurte se perindaseră în prăvălia lui, purtând pălării largi ca nişte aureole sau pălărioare rotunde ca nişte căşti. în tinerețe, îl tulburaseră cu râsetele lor, cu degetele albe ce mângâiau puful din pudriere şi cu acele posturi adoptate spontan în fața tuturor oglinzilor şi-a tuturor privirilor, dar care sunt totdeauna un limbaj al seducției, ca gesturile actrițelor ce repetă mereu pentru scenă. Erau mici suflete aproape imponderabile pe care cu vârsta, căpătând fler, le cân tarea dintr-o privire: le ghicea pe arogante, care vor de la fard un plus de insolență; pe îndrăgostite, care se fardează ca să păstreze un iubit; pe timide sau pe urâte, care folosesc alifii ca să-şi ascundă chipul; şi pe acelea – bunăoară clienta ce tocmai cumpărase un ruj – pentru care plăcerea e doar o meserie plicticoasă, aşa cum sunt toate. Şi, furnizor slugarnic de frumusețe feminină, în treizeci de ani izbutise să pună deoparte destui bani ca să-şi facă o casă pe plaja de la Ostia, şi-i rămăsese credincios nevestei sale Giuseppa. în seara aceea Giulio închidea mai devreme, avea de făcut târguieli în oraş. Vecinul său, pă-lărierul, privea strada pe geamul vitrinei; răs-punzându-i distrat la salut, Giulio se depărta cu capul în piept, cuprins de o tristețe atât de banală că n-ar fi mişcat probabil pe rumeni. Bă-trânul Giulio se silea să creadă că soarta lui era de invidiat, iar consoarta o femeie de treabă; de fapt, trebuia s-o recunoască, afacerea mergea prost iar Giuseppa îl chinuia. Se străduise s-o facă fericită: îşi suportase cumnații şi cumnatele ce le cădeau tot timpul pe cap, cu plozii şi cu bolile lor, se sacrificase pentru oamenii ăştia, iar acum tot ea îi reproşa că-i ajutase. Şi ce putea face el dacă naşterea soției a fost dificilă, sau dacă la Paris, în voiajul de nuntă,

plouase întruna? Făcuse patru ani de război; nici asta n-a fost o distracție. în anii aceia Giuseppa se ocupase de prăvălie; tot atunci cunoscuse un subdirector de bancă, cu decorații şi cu automobil, bărbat care, fireşte, îi era superior lui Giulio, şi care, zicea ea, îi făcuse curte; îl respinsese, căci era femeie cinstită, dar nici pentru asta nu era el vinovat. Bătrânul Giulio era cu partidul ordinii: suporta cu stoicism rigorile unui regim ce garanta siguranța drumurilor, la fel cum, în fiecare an, plătea fără să crâcneas-că polița de asigurare pentru vitrine. Nu el dorise căsătoria fiicei lor, Giovanna, cu acest Carlo Stevo pe care Tribunalul Special îl condamnase la cinci ani deportare, pentru propagandă subversivă. Asprimea noului Cod, taxele vamale tot mai ridicate la produsele franțuzeşti, scenele absurde pe care i le făcea nevasta, cvasivă-duvia fiicei lor şi soarta nedreaptă a bietei nepoțele bolnave de coxalgie, toate astea făceau din Giulio, poate nu cel mai nefericit dintre muritori (căci e o trufie să pretinzi asemenea titlu), dar un amărât la fel de hărțuit ca oricare altul. Nu, Giulio nu se grăbea să ajungă la casa din Ostia, unde în fiecare noapte, prin pereții prea subțiri, se auzea plânsul solitarei Giovanna. Doar grija pentru fetița bolnavă o oprea pe Vanna să cedeze disperării; Giulio era în stare să mulțumească cerului pentru acest necaz care o făcea să uite de celelalte. La drept vorbind, discursul dictatorului îi oferea în seara asta un excelent motiv ca să întârzie în oraş. Dar să asculți în picioare, pierdut în mulțime, un lung exercițiu de elocință. e obositor; în plus, nu-i o plăcere să auzi cum sunt înfierați duşmanii regimului and tu însuți ai de-a face cu suspecții şi condamnații mai mult decât ți-ai dori. Iar să profite de ocazie ca să-şi ofere o înghețată şi o seară tihnită într-o cafenea romană, asta nici nu-i trecea prin minte bătrânului avar şi domestic. Nu, mai bine se întoarce acasă, în căsuța pe care Giuseppa o umplea cu cărnurile ei şi cu țăcănitul maşinii de cusut, ca să audă pentru a mia oară că ața neagră nu-i bună de nimic, că nasturii înlocuiți sunt, şi ăştia, prea scumpi. Cu fiecare zi, firea Giuseppei se acrea şi mai mult; pentru bătrâna corpolentă şi roasă de reumatisme era o corvoadă să-şi îngrijească de bine de rău nepoțica bolnavă, să țină casa şi să încerce s-o aline pe biata Giovanna.

Giulio sperase zadarnic că maniile nevestei se vor atenua cu vârsta; din contră, la bătrânețe, la fel ca brațele şi talia ei, defectele Giuseppei se îngroşaseră monstruos; simțindu-se apărată de treizeci de ani de intimitate conjugală, nu şi le ascundea mai mult decât defectele fizice: Giulio trebuia să-i suporte gelozia, cum trebuise să se deprindă cu palmele ei mereu

umede. Giulio se apropia de şaizeci de ani; obrazul unsuros îi lucea ca şi cum, în timp, se impregnase cu pomezile şi uleiurile pe care le vindea; ea însă inventase pe de-a-ntregul, din plăcerea de a suferi, imaginea unui Giulio afemeiat, care-o interesa mai mult decât omul real. în ajun, venise să-i facă o scenă în prăvălia strimtă unde orice gest mai brusc punea în pericol flacoanele de parfum; îl silise să renunțe la noua vân-zătoare, o englezoaică delicată şi drăguță pe care, din pură generozitate, o angajase să-l ajute în orele de vârf. Miss Jones trecea printr-un moment de jenă financiară: nu se putea trăi, la Roma, din cele câteva lecții de engleză pe care le preda. Giulio suspină, umilit de bănuielile nevestei, uitând că privise insistent picioarele lungi şi zvelte ale domnişoarei Jones. Pe lângă necazurile oficiale de care se plângea în fiecare seară la cina familiei, plecarea simpaticei englezoaice i se păruse un mic necaz sentimental doar al lui.

Deschizând cu smerenie uşa capitonată cu piele moale şi unsuroasă, patinată de slinul delicat al timpului, Giulio Lovişi intră în modesta biserică de cartier unde, la fel cum alții intră în cafenele sau baruri, venea să savureze în fiecare seară un strop din alcoolul lui Dumnezeu. Chiar şi în ale credinței, acest burghez aşezat era dintre cei care se mulțumesc cu puțin. Dumnezeu, a cărui voie servea drept explicație pentru necazurile lui Giulio şi de scuză pentru lipsa lui de curaj, părea a sălăşlui aici, printre podoabele aurite ale altarului, pentru ca mulțimi de trecători nefericiți să vină să-şi plângă nefericirile şi astfel să afle mângâiere. Dumnezeu îi primea pe toți, îngăduindu-le chiar să se simtă în largul lor. Amfitrionul celest nu-ți impunea nimic: puteai, după voie, să rămâi în picioare ori să te nărui pe un scaun cu bagaje cu tot; să te plimbi privind distrat un tablou înnegrit, pictat pesemne de un pictor celebru (din când în când, pentru un bacşiş, îngrijitorul îl arăta unor străini); ori să îngenunchezi şi să te rogi. Acest Giulio mărunt până şi în nenorocirile lui putea chiar să-l înşele pe Dumnezeu exagerându-şi disperarea, ori să-l linguşească gros cerşindu-i protecția. Interlocutorul nevăzut nu se ostenea să-i observe minciunile; Magdalena din marmură, prosternată lângă o coloană, nu protesta când bărbatul corpolent în costum bej îi atingea în trecere, cu nostalgie, piciorul gol. Preotul, organistul, paracliserul îmbrăcat în roşu, cerşetorul din pridvorul bisericii Sfânta Măria Mică, toți îl respectau pe acest oaspete de seară fidel. în plus, era singurul loc din lume unde Giuseppa n-ar fi îndrăznit să-i facă o scenă.

Rosalia di Credo, vânzătoarea de lumânări, se ridică fără zgomot din spatele tejghelei, se strecură spre Giulio pe lângă rândul de scaune şi, şuşotind discret, cum se cuvine în camerele cu bolnavi, la teatru şi în casa Domnului, îl întrebă:

— Domnule Lovişi, cum se mai simte nepoțica?

— Ceva mai bine, şopti fără convingere Giulio. Dar doctorul cel nou, ca şi ceilalți, spune că va fi nevoie de timp şi de o groază de tratamente. E greu, mai ales pentru maică-sa, biata.

Bătrânul credea, dimpotrivă, că pentru Van-na era mai degrabă o şansă că trebuie să se ocupe de copilă. Aşa gândea, dar îi lipsea tăria să spună ce gândeşte. în fapt, infirma nu se simțea nici mai bine, nici mai rău decât de obicei, iar Giulio se îndoia că avea să se vindece vreodată complet. însă mărturisindu-şi îndoiala ar fi păcătuit împotriva speranței. Un răspuns sincer ar fi fost o necuviință față de această fată bătrână şi miloasă, o inutilă complicare a banalului schimb de amabilități, suficient între persoane bine crescute.

— Bietul îngeraş! aruncă Rosalia di Credo.

— Să răbdăm, făcu Giulio cu smerenie, să răbdăm!

Rosalia coborî şi mai mult vocea, nu din politețe, ca adineaori, ci ca şi cum chiar era important să nu-i audă cineva:

— Ce ghinion pe fiica dumneavoastră, sărmana, că el n-a plecat la timp la Lausanne!

— Un imbecil, răspunse Giulio reprimân-du-şi o înjurătură care de altfel n-ar fi fost decât dovada intimității lui cu Dumnezeu. Am bănuit dintotdeauna că omul ăsta o să sfârşească rău. I-am şi spus-o.

În realitate, nu-i spusese nimic soțului Van-nei, nu avusese ocazia: după căsătorie, Carlo încetase să-şi viziteze socrul. Dar dacă Giulio îl critica pe celebrul osândit, o făcea nu din vanitate, ci din teamă, ca să alunge bănuiala că l-ar fi aprobat vreodată. Un infractor nu poate fi decât periculos, aşa că se cuvenea să adauge, retrospectiv, o doză de oroare în amintirile lui legate de Carlo – iar Carlo Stevo era cu siguranță un infractor, de vreme ce era condamnat.

— Eu unul nu l-am suferit niciodată, spuse el. Era o minciună. La început îl privise pe Carlo cu sentimentul nostru cel mai la îndemână, indiferența, de vreme ce-l avem pentru vreo două miliarde de oameni. Apoi, în urmă cu aproape zece ani (cum mai trece timpul!), când Giuseppa îi închiriase prin corespondență o cameră mobilată în vila lor din Ostia, Giulio

cumpărase cărțile acestui scriitor dificil, exage-rând copios, în fața vecinilor şi cunoştințelor, celebritatea locatarului şi chiria plătită de el pentru cameră. în fine, când Carlo Stevo a apărut în prag cu valijoara lui, fără să poată incarna atâtea capodopere şi atâta glorie în trupul bolnăvicios, cam scălâmb, al unui bărbat de vreo treizeci de ani, Giulio şi Giuseppa, găsindu-l prea tânăr pentru reputația lui şi totodată îmbătrânit înainte de vreme, l-au privit cu o stimă temperată de milă, adică dispreț. Această milă şi acest dispreț au atins culmea atunci când Carlo Stevo a făcut o pneumonie care-a fost cât pe ce să-l răpună; în relația cu chiriaşul lor intrase o nuanță de familiaritate: pentru ei, geniul mistuit de nu ştiu ce flacără era doar un bolnav pe care şi-au dat silința să-l îngrijească. Se inflamase, în schimb, alt suflet: al Vannei. Iubirea ei de tânără fată era atât de molipsitoare, încât părinții au sfârşit prin a-l vedea pe Carlo cu ochii ei şi a-l iubi cu sufletul ei. Devenindu-le ginere, au avut un sentiment de orgoliu, căci pe atunci îl priveau ca pe un bun al lor. S-au resemnat să-şi vadă fiica tot mai rar; s-au lăudat cu apartamentul nou-nouț din cartierul Parioli de la Roma în care locuia Vanna lor, cu sumele cheltuite pentru copilul bolnav. Apoi, când zvonuri alarmante au început să circule despre legăturile politice ale lui Carlo, când Vanna, neglijată, spunea ea, oricum nefericită, revenea la ei pentru perioade tot mai lungi ca să se mute apoi definitiv împreună cu fetița infirmă, bătrânii au clătinat din cap spunându-şi că asta pățeşti când te măriți cu un bărbat aflat mai sus în ierarhia socială, şi te bizui pe un om de litere care gândeşte altfel decât toată lumea. Chiar şi acum, când nu mai era decât un număr pe o insulă izolată, acest Carlo, redevenit ireal, îi bântuia ca o fantomă.

— Şi. întrebă Rosalia di Credo, v-au spus. unde-l țin?

— Da, spuse Giulio. Pe o insulă. Nu mai ştiu care. Lângă Sicilia.

— Sicilia. murmură abia auzit Rosalia di Credo.

Se putea ghici că acest nume trezise în ea emoții mai adinei, dar poate şi mai dureroase decât firavul interes iscat de nenorocul altuia. Ecoul sfâşietor al unei fericiri pierdute pătrundea brusc în acele fade variațiuni de înduioşare politicoasă şi compasiune vagă. Dacă Giulio n-ar fi fost asurzit de zumzetul propriilor sale necazuri, această frază simplă l-ar fi făcut să recunoască în Rosalia o exilată a fericirii.

— Şi încă n-ar fi nimic, făcu el, dacă biata noastră Vanna ar fi mai rezonabilă. Nevastă-mea trebuie să se scoale noaptea ca să se roage cu ea, să-i dea să bea lapte cald, să-i facă patul, mă rog, să încerce s-o

liniştească. Asta pentru că domnul s-a băgat în politică şi se perpeleşte pe nu ştiu ce insulă. Iar pentru toate, ca întotdeauna, suferă nevinovații. Nu se mai poate dormi.

Nevinovatul era el, Giulio, lui i se tulbura somnul. Şi teama de insomnie schimonosi deodată masca aceea de sclav dintr-o comedie antică, ironic legat de soarta lui Prometeu.

— Un om atât de mare. Şi care nu greşeşte niciodată. Iar el a avut îndrăzneala să-l critice. continuă Giulio, tot în şoaptă, dar cu tonul pătruns al celor ce ştiu că exprimă sentimente nobile, aprobate, pe care nimeni n-ar cuteza să le contrazică.

— Când mă gândesc că am dat-o pe Vanna după un om cu carte.

Rosalia di Credo suspină, cu gândul însă la grijile ei:

— O, Sfântă Fecioară!

Şi, împinsă de sentimente interesate şi bigote dintr-o perioadă deja depăşită a vieții ei dar care continuau să-i dirijeze micile gesturi de marionetă lângă taraba cu lumânări, spuse:

— Domnule Lovişi, ce-ar fi să aprindeți o luminare, poate că Fecioara, în marea ei bunătate, v-ar ajuta!

— Maică preamilostivă! murmură el. După această invocație care, fără ştirea lui, o asimila pe Măria anticelor Zeițe la care omul n-a încetat nicicând să se roage, Giulio tăcu. în clipa aceea, deasupra capetelor, orga scoase un țipăt răguşit, prea. neaşteptat ca să pară începutul desluşit al unui cânt. Acest prim acord fu dezvoltat de un al doilea; urmă o înlănțuire de întrebări şi răspunsuri precise din care, în afara organistului orb, nimeni nu înțelese nimic, decât că erau admirabile; se înălță o lume matematică şi pură, transformată de foaie şi tuburi în unde sonore; preludiul acoperi până şi zgomotul surd al autobuzelor şi taxiurilor romane pe care lumea, prea obişnuită cu el, oricum nu l-ar fi auzit. Slujba îşi prelungea ecourile într-o capelă laterală, urmărite distrat de un străin atras acolo de faima unei fresce de Caravaggio, şi de câteva femei printre care Giulio ar fi putut să identifice, dacă i-ar fi trecut prin minte s-o facă, o persoană în ținută de voiaj, nimeni alta decât simpatica lui englezoaică. Vreo zece credincioşi, pe care vocea curgătoare a preotului îi lăsa mereu în urmă, reluau în cor chemările litaniei fără măcar să-ncerce să le pătrundă sensul, prea ocupați cu acea permanentă genuflexiune a vocii. Ascultau, în schimb, cei care nu se rugau; din când în când, o combinație de cuvinte, unul din acele epitete

insolite ce se aud doar în biserică trezea în ei un ecou, confirma o idee, prelungea ori reînvia un fior din trecut.

— Casă de aur.

Fără să vrea, Rosalia di Credo se gândea la o casă din Sicilia.

— Regină a martirilor.

O femeie tânără, intrată să se adăpostească de ploaie, îşi ridică şalul pe ceafă, îi netezi cutele, le adună pe piept, ascunzând sub stofa neagră obiectul periculos, învelit în hârtie, care la noapte avea să schimbe, poate, destinul unui popor.

„. Să sperăm că ploaia n-o să. Oricum, gândeşte ea, armurierul e de încredere, e din Partid. Uneori izbuteşti. Şi chiar mai des decât se crede, dacă eşti hotărât să mergi până la capăt, să arzi toate punțile după tine. Bine că Alessandro m-a învățat să trag, la Reggiomonte. Balconul sau uşa? în fața balconului, în mulțime, e mai greu să ridic brațul. Dar uşa e supravegheată mai atent. în fond, e bine să existe o alternativă: o să aleg pe loc. Poate că totuşi era mai înțelept să aleg Villa Borghese. Să fac cumva să aştept lângă alee, cu un copil. Nu. Nu. Nu şovăi. O să mor curând, e singu-'-rul lucru cert. Ce spun ăştia? Regina cerului. REGINA CCELI: un nume de puşcărie. Oare mâine. acolo? Fă, Doamne, să mor imediat. Fă ca moartea mea să nu fie zadarnică. Fă să nu-mi tremure mâna, fă să moară. Ei, poftim! Am început să mă rog fără măcar să-mi dau seama."

— Turn de fildeş.

Lăsându-şi mâinile umflate de cardiac să-i atârne între genunchi, bătrânul pictor Clement Roux aplecă urechea pentru a urmări spirala cuvintelor care se împlântau încet în el, se loveau de rezistența unei amintiri. Aurie, mătăsoasă şi goală. Fetița aceea, pe plajă, într-o seară, să fi fost acum douăzeci de ani? Turn de fildeş. Există oare expresie mai sugestivă pentru a evoca arhitectura unui trup tânăr?

— Trandafir tainic. Potir glorios. Giulio îşi dă seama că a uitat să cumpere, la farmacia de pe Corso, medicamentul pentru Mimi. Nu ascultă. Oricum, pentru el, potirul glorios e doar o formulă bisericească, fără legătură cu flacoanele lui scumpe cu nume senzuale, iar vremea noastră e una în care apa de trandafir a fost înlocuită de parfumuri sintetice.

— Alinarea infirmilor.

E drept: uneori îi vindecă pe oameni. La Lourdes mai ales. însă Lourdes e departe, călătoria e scumpă. Pe Mimi n-o vindecase, deşi s-au rugat atâta

pentru ea. Poate că totuşi nu s-au rugat destul.

— Mângâierea întristaților. Regina Fecioarelor.

Miss Jones, intrată în biserică pentru a asculta, înaintea plecării, puțină muzică, îşi lasă capul în piept: l-a recunoscut pe Giulio Lovişi şi preferă să nu fie văzută. Se înfioară amintin-du-şi scena vulgară pe care i-a făcut-o nevasta acestui negustor cam banal, dar respectabil, la care a acceptat să lucreze câteva zile, de altfel pentru un salariu infim (n-are permis de muncă), aşteptând să-i vină banii de la notarul ei. Călătoria asta în Italia a fost o nebunie: a greşit acceptând să lucreze pe casă şi masă la pensiunea pentru turişti britanici pe care o compatrioată entuziastă încercase zadarnic s-o pună pe roate, într-un colț pitoresc din Sicilia. Şi n-ar fi trebuit să plece fără să i se plătească măcar cheltuielile de drum. Cele câteva lire primite din Anglia abia îi ajung pentru biletul de întoarcere. Azi şi-a oferit totuşi câteva plăceri: a prân-zit într-un tea-room englezesc din Piața Spaniei; a vizitat în grup domul catedralei San Pietro; a cumpărat un medalion sfințit pentru Gladys, prietena ei irlandeză; iar înainte de plecarea trenului se va duce la cinema. îşi împreunează mâinile maşinal, din spirit de imitație, stingherită şi în acelaşi timp sedusă de riturile acestei religii diferite. Se roagă în gând ca să-şi recapete postul de secretară, la Londra. Nu strică niciodată să te rogi, indiferent unde.

ORAPRONOBIS. ORAPRONOBIS. ORAPRO NOBIS.

Cele trei cuvinte latineşti sudate între ele nu mai aparțineau nici unei limbi, nu mai depindeau de nici o gramatică. Nu mai erau decât o formulă magică murmurată cu gura închisă, o tânguire, o chemare confuză adresată unui cețos cineva. „Opiumul celor slabi, se gândeşte Marcella cu dispreț. Carlo are dreptate. Au fost învățați că orice putere vine de sus. Niciunul din oamenii ăştia n-ar fi în stare să spună nu." „Ce frumos e, îşi spune Miss Jones, cu ochii umeziți de lacrimi sentimentale şi pure. Păcat că nu sunt catolică."

Nu s-au rugat destul. Aplecat peste compartimentele etichetate, Giulio Lovişi alese cinci luminări nu prea subțiri, ca să nu pară zgârcit, nici prea groase, ca să nu pară trufaş. Cinci luminări, sub privirea înduioşată a Rosaliei di Credo, care, fără convingere, îi reproşa că o răsfață pe Fecioară. Una era pentru Mimi; una pentru Vanna; una pentru Carlo; şi una, mai ales, pentru ca Giuseppa să-i facă viața mai puțin amară. Şi (fără s-o pună chiar pe acelaşi plan cu familia) trebuia una şi pentru simpatica Miss Jones.

Pentru Giulio, trăitor într-o lume a noțiunilor simple, o luminare era doar un obiect mai nobil, dintr-o ceară mai fină, pe care e bine s-o oferi Fecioarei când îi ceri ajutorul, care arde şi curge pe o tavă din fața altarului, şi pe care paracliserul nu uită s-o stingă la ora închiderii. Dar obiectul din ceară sau din parafină deghizată în ceară era însuflețit de o viață misterioasă, înaintea lui Giulio, o mulțime de oameni îşi însuşiseră truda albinelor ca s-o ofere zeilor; veacuri la rând, îşi cinstiseră idolii cu o gardă de onoare de flăcărui, punând parcă pe seama zeilor teama lor instinctivă de întuneric. înaintaşii lui Giulio aveau nevoie de odihnă, de sănătate, bani sau iubire: oamenii aceia neştiuți i-au aprins lumینări Fecioarei Măria, la fel cum străbunii lor de demult depuneau prăjituri din miere în fața marii guri fierbinți a lui Venus. Luminările au ars mai repede decât scurtele vieți omeneşti: rugămințile au fost, unele ignorate, altele împlinite, căci din păcate dorințele se împlinesc uneori pentru ca supliciul speranței să nu înceteze. Apoi, fără s-o ceară ei, au obținut singura favoare asigurată dinainte, darul întunecat ce anulează toate celelalte daruri. Dar Giulio Lovişi nu se gândea la toți acei morți. în genunchi, împreunându-şi mâinile groase ce păreau străine de rugăciune şi pentru care gestul acela era unul ca oricare altul, Giulio savura euforia de a fi pierdut trenul. O să ajungă acasă cu un ceas mai târziu: ei şi, Giuseppa tot nu putea să-i facă o primire mai rea. Şi, refugiin-du-se parcă într-un colț al copilăriei lui, bătrî-nul obosit mormăia un Ave pentru ca totul să meargă mai bine.

Giulio ştia (ar fi trebuit să ştie) că nimic nu putea merge mai bine, că lucrurile vor curge mai departe pe făgaşul lor indiferent şi sigur; că sentimentele, situațiile ce alcătuiau viața lui se vor degrada pe zi ce trece, ca obiectele folosite prea mult. Vârsta şi reumatismele vor otrăvi şi mai mult caracterul Giuseppei: nici Sfânta Fecioară nu poate schimba firea unei femei de şaizeci de ani. Vanna îşi va continua viața însingurată pentru care nu era făcută, şi care o va lăsa pradă ispitelor disperării. Poate îşi va găsi un amant; atunci va suferi şi mai mult, căci' chinurilor ei li s-ar adăuga ruşinea. Cum se în-tâmplă adesea, trupul Giovannei nu se potrivea cu sufletul ei: ca să nu mai sufere, ar fi trebuit ca unul sau altul să fie schimbat. Chiar dacă-i rămânea credincioasă acelui Carlo pe ca-re-l iubise, bărbatul care se va întoarce (dacă se va întoarce) va semăna mai puțin ca oricând cu cel iubit de ea. Apoi, în adâncul ființei lui, Giulio ştia că Vanna, acrită de necazuri, nu mai era fata frumoasă şi romantică pe care-o iubise bărbatul celebru. La drept vorbind, nici nu era înțelept să

dorească întoarcerea nesăbuitului de Carlo, otrăvit de suferințele şi ranchiunele lui, şi care pentru autorități va rămâne un veşnic suspect. Iar Mimi (asta însă nu trebuia s-o recunoască) nu mai semăna nici ea cu infirma angelică surâzând pe pernele albe, cum îi plăcea s-o descrie. Oricum, chiar vindecată, va rămâne prea fragilă pentru căsătorie: Giu-lio o căina ca şi cum lui căsătoria i-ar fi adus o fericire nespusă, ca şi cum Vanna nu şi-ar fi primit partea de suferințe.

Iar pe Miss Jones n-o va mai revedea niciodată; se va întoarce în țara ei ploioasă, păs-trând despre el imaginea unui om prea bun, ce nu-i putuse închide gura istericei Giuseppa. Pentru ca englezoaica să fie iar lângă el, în mica prăvălie de pe Corso, şi ca s-o poată trata aşa cum doar în visurile lui îndrăznea, ar fi trebuit să fie bogat, liber, curajos, iar ea destul de nevoiaşă pentru a se lăsa iubită. Ca să se poată crede liber, Giulio ar fi trebuit să comită în gând mai multe crime decât un asasin celebru. Scăpat de grijile băneşti, de certurile familiale şi de slăbiciunea care-l făcea să le accepte, Giulio Lovişi ar fi fost un alt om; această transformare ar fi echivalat cu o moarte deplină, cum nici propria-i moarte nu putea fi. Căci moartea lui, sau a neveste-sii, pe care mii de mici acte fiziologice o pregăteau în chiar acel moment, pe neştiute, ar fi intrat în țesătura de mistere banale ce formau viața lor: Giulio putea să prevadă, în caz că murea primul, cum Giuseppa le-ar anunța pe vecine, şi câți inşi s-ar deranja până la cimitirul Campo Santo. încetul cu încetul, nu mai era capabil decât de rutina aceasta detestată, dar comodă, care cel puțin îl scutea de orice efort. Nici măcar fericirea, dacă fericirea ar fi fost cu putință, n-ar fi schimbat cu nimic micimea destinului său: această micime izvora din sufletul lui. Prin urmare, dacă ar fi fost lucid, Giulio Lovişi ar fi admis că orice rugăciune e vană. Şi totuşi, luminările subțiri din ceară ce se topeau în fața lui, sub ochiul fix al unei Madone, nu erau inutile: îl ajutau să păstreze ficțiunea unei speranțe.

Dacă le-ai fi întrebat ce ştiu despre Rosalia di Credo, vecinele ei ar fi răspuns în cor că era o fată bătrână, urâtă şi avară, că-şi îngrijise cu afecțiune mama paralizată, dar că-şi lăsase fără o vorbă tatăl bătrân la azil, că se certase cu soră-sa Angiola de când aceasta, mai descurcăreață, îşi găsise un soț; în fine, că locuia pe cutare stradă, la cutare număr, în cutare casă din Roma. Toate aceste afirmații erau false. Rosalia di Credo era frumoasă, genul de frumusețe uscățivă care, pentru a înflori, n-are nevoie de nici un prisos trupesc. Nu vârsta, ci oboseala îi uzase chipul (acea uzură

lentă ce sfârşeşte prin a umaniza chiar şi statuile din catedrale); era zgârcită, ca toţi cei care au bani pentru o singură cumpărătură şi flacără pentru o singură iubire. Nu pe soră-sa o ura, ci pe bărbatul care i-o răpise; şi nu mama, ci tatăl fusese marea pasiune a copilăriei ei; şi locuia la Gemara.

Mulţi ar fi crezut că Gemara poate fi descrisă în cuvintele: o casă veche din Sicilia. Ar fi fost o definiţie prea simplă ca să fie adevărată şi ca să poată defini acel caracter unic pe care-l are orice locuinţă omenească, mai ales când stăpî-nii ei succesivi, tot demolând sau adăugându-i câte ceva, au transformat-o puţin câte puţin într-un rebus din piatră. Desigur, timpul, timpul exterior care, ignorându-l pe om, se manifestă în goana anotimpurilor, în căderea unei pietre care se clătina de mult şi pe care o năruie însuşi sorocul precarităţii ei, în lenta, concentrica în-groşare a trunchiurilor de stejar, care, doborâţi de secure, arată o secţiune a timpului vegetal măsurat de curgerea sevelor, acest timp nu cruţase domeniul pe care, în urmă cu vreo şase veacuri, un Ruggero di Credo îl primise de la seniorul său feudal. Timpul tratase zidurile şi grinzile la fel ca pe stânci şi pe arbori; la sensurile evidente ale acestei lucrări omeneşti se adăugase comentariul lui distructiv. Dar a spune că timpul ruinase Gemara însemna să uiţi că Timpul, la fel ca Ianus, este un zeu cu două chipuri. Timpul omenesc, cel care se măsoară în generaţii, jalonat ici şi colo de tragedii familiale şi căderi de regimuri, era singurul vinovat de schimbările haotice şi de proiectele avortate care formează ceea ce, peste ani, numim stabi-' litatea trecutului. Pasiunea omului de a ucide animale şi de a doborî arborii a lichidat curând hăţişurile mişunând de vânat pomenite în vechile hrisoave, făcând inutile rămăşiţele unui pavilion de vânătoare din vremea casei imperiale Hohenstaufen; decoraţiuni baroce se nă-ruiau în vii; Mafia, dezordinile agrare şi mai ales delăsarea au sărăcit pământul şi au secat izvoarele. Coloane gemene dispăreau sub tencuiala noilor construcţii ţărăneşti; un vechi peron nu mai ducea nicăieri; chipiul unui unchi mort la asediul de la Gaeta atârna într-un salon unde nu mai intra nimeni; un covor algerian, fotolii banale din piele sfârşeau prin a părea antichităţi venerabile. La fel cum un şir de stăpâni remodelaseră Gemara după nevoile sau smintelile lor, după grandomania sau zgârcenia lor ţărănească, casa aceasta părăginită îl formase după chipul şi asemănarea ei pe ultimul fiu al familiei, acest Ruggero di Credo, care nu era decât un moştenitor.

Arendaşii lui, chiar şi aceia care-l ştiau de copil, fiicele lui, nevasta care totuşi îl iubise când era tânăr nu şi-l puteau imagina decât bătrân:

bătrânețea părea starea firească a acestui bărbat ce nu exista decât ca punct final al unui trecut. La şaisprezece ani, Don Ruggero semănase probabil cu un efeb sicilian din poemele lui Pindar; la treizeci, chipul lui uscățiv căpătase expresia austeră şi pasională pe care-o au, în mozaicurile de la Martorana, chipurile lui Hristos; de la şaizeci, căpătase fizionomia unui vrăjitor musulman din Sicilia Evului Mediu, oglindă tulbure în care se oglindeau ca prin ceață strigoii din neamul lui. Privindu-i palma, un chiromant nu i-ar fi putut citi viitorul, căci Don Ruggero nu avea viitor, şi desigur nici trecut, ci trecutul unui şir de douăzeci de bărbați înşiruiți în moarte, în urma lui. Viața personală a lui Don Ruggero fusese cât se poate de banală, dar până şi acest neant părea la el o formă voită de imobilism. Fusese consul la Biskra; îşi ratase cariera însurându-se târziu cu o evreică algeriană, iremediabil vulgară şi cu reputație îndoielnică, însă această eroare fusese pentru el ceea ce pentru mistic e nenorocirea ce-i deschide calea spre Dumnezeu. Ieşirea la pensie l-a scos în afara timpului, adică l-a readus la Gemara. Astfel au început, pentru acest zănatic, douăzeci de ani minunați şi goi ca o zi de vară.

Când Rosalia di Credo se gândea la tatăl ei, îl revedea aşezat pe o grămadă de pietre, cu o gamelă pe genunchi, sorbindu-şi supa ca un rândaş. Nu că Don Ruggero s-ar fi ostenit peste măsură pentru prosperitatea domeniului său: avea ceva mai bun de făcut: descoperea comori, sau cel puțin avea să le descopere. Lipsa de apă făcuse din el un căutător de izvoare; ani în şir, hălăduise pe moşie ținând în mâini nuiaua de frasin, ca un organ misterios ce-l unea cu pă-mântul. După căutarea de izvoare a urmat căutarea de comori: negreşit, strămoşii îngropaseră în adâncul pământului destul aur pentru a-i compensa lui Don Ruggero vânzările slabe la citrice şi dobânzile firave de la obligațiunile de stat. în fine, după ce cunoscu un arheolog a început să viseze statui, ceea ce pentru el era un nou fel de a visa femei. Nevastă-sa, permanent năruită pe perne şi ghiftuită cu mâncare, îl lăsa rece; dar fetele din sat, desculțe, cu trupul bronzat sub rochia decolorată de soare, se strecurau uneori pe sub arbori până la acest bărbat care avea ceva de necromant şi de satir, iar Don Ruggero renunța la năluca zeițelor de marmură pentru prada caldă a statuilor din carne. Nu conta că livezile, lăsate de izbelişte, sufereau şi nu mai dădeau rod, că boii sufereau că nu mai ară ogorul, cum suferă arborii şi vitele oprite din truda lor pentru om, sau că se năruia Gemara cea trecătoare: Don Ruggero purta în el aceste pământuri sterpe unde vântul nu

înceta să semene colbul, comorile îngropate, bazinele goale în care te puteai prăbuşi.

Tot soiul de idei avortate pluteau în mintea lui ca pe o apă neagră: rămânea credincios dinastiei Bourbon-Sicilia şi disprețuia Casa de Savoia; Marşul asupra Romei nu-l impresiona, fiind un eveniment din acelea ce se întâmplă în Nord; înfiera oamenii de afaceri şi banii, dar încerca să scoată câțiva bănuți de la vecinii interesați de nuiaua divinatorie, ori se încăpățâna să nu vândă un pământ pe care de altfel nimeni nu-l dorea, sperând să-i urce prețul. Bărbatul acesta care umbla nespălat ştia să fie de o politețe rafinată, atât de anacronică încât era aproape ridicolă, ce-i îmblânzea pe creditori şi perceptori; acest sărăntoc era de o dărnicie princiară cu fetele lui; acest soț pe care Donna Raşela îl înşelase copios (cât timp un rest de tinerețe şi de frumusețe îi îngăduise s-o facă) îşi creştea fetițele cu un puritanism ce părea să țină mai puțin de o rigiditate de modă veche, cât de o gelozie ce friza incestul. Orice discuție cu bărbații era interzisă, chiar şi cu preotul ori cu schilodul ce vindea chibrituri în piața satului; totuşi, din vanitate, Don Ruggero îi îngăduia Angiolei să se lase fotografiată de străinii veniți să viziteze ruinele teatrului antic, singurul monument al locului, menționat fără steluță în ghidurile turistice ale Siciliei.

Sărăcia îl împiedicase să-şi educe fetele, potrivit obiceiului, într-un pension din Palermo. Studiile lor fuseseră guturalele cântece materne, cuplete de cafe-concert care în gura lor căpătau o puritate de cantilenă, cântece țărăneşti de jale, broşuri de igienă sexuală şterpelite din sertarul unei slujnice, crâmpeie de versuri eline predate de Don Ruggero care de mult nu mai pricepea o iotă din ele. Cum însă toate acestea nu ajungeau să umple o memorie, rămânea loc şi pentru alte amintiri ale copilăriei: sărbătoarea satului, cu salve de împuşcături şi pregătirea aproape rituală a cozonacului cu anason, gustul smochinelor proaspete, mirosul portocalelor ce putrezeau în livadă sub o împletitură din frunze de palmier, alunişul prin care Angiola rătăcea desculță, după ce-şi atârna de o creangă ciorapii groşi de bumbac impuşi de pudibon-deria paternă, moartea unei cucuvele şi primele tresăriri ale inimii. Casa, univers aparte, îşi avea legile, chiar şi climatul ei, căci Rosalia avea sentimentul că trăise acolo doar zile cu soare. întoarcerea timpurie a unei păsări era privită ca un miracol, în schimb părea absolut firesc ca Sfân-ta Lucia să-i vindece pe orbi, ori ca Salomeea să apară goală pe cer, în noaptea de sânziene.

În serile calde, mâncau pe terasa unui pavilion, în fața casei pe care noaptea o înfrumu-_ seta şi renova. Femeia care îi servea pleca acasă, în sat, luând şi resturile de mâncare. Vocea nesecată a lui Don Ruggero înlocuia clipocitul havuzului din grădină, cu care se mândreau şi acum dar care nu mai funcționa de ani. Vorbea despre genealogie, despre magie, cu autoritate, ca unul care, dacă ar vrea, ar putea să spună mai multe; când venea vorba despre Ge-mara, devenea elocvent. în gura lui, socoteala bunurilor prezente şi trecute ale familiei se încurca într-atât, că timpul părea să fi devenit reversibil: fetele nu mai ştiau dacă vorbea despre azi, despre ieri, despre mâine. Erau bogate, răsfățate, măritate cu prinți; Regele însuşi se deranja să viziteze săpăturile arheologice pe care Don Ruggero le va începe în livada de măslini de îndată ce arborii vor fi culcați la pământ; Ge-mara restaurată îşi regăsea vechea splendoare, pe care de altfel nu şi-o pierduse nicicând, de vreme ce îndărătnicul bătrân nu încetase s-o viseze. Donna Raşela, adormită pe un scaun, le explica fostelor ei prietene din Biskra, pentru a mia oară, că se măritase cu un nobil, unul adevărat, cu decorații şi cu proprietăți în Sicilia. Angiola, sprijinită în coate de balustradă, privea distrată stelele cu nume necunoscute: vedea plutind în gol un superb voal de mireasă, fără vreo legătură cu planurile ei de viitor, şi nici măcar cu fiorii tulburi ai nubili tații. Trabucul ieftin al lui Don Ruggero se stingea; urcând în odaia lui să se culce, bătrânul se mai oprea o dată în vestibul să contemple modestele vestigii descoperite până atunci pe pământurile lui: cioburi de oale, câteva monede tocite, o mică Venus cu porumbei al cărei obraz de lut se scorojea pe alocuri, fragmentele unei vaze, lipite cu stângăcie. Atingea obiectele, pentru el prețioase, cu un respect destul de aristocratic, apoi, punând la bătaie bogatele resurse ale dialectului sicilian, îl spurca pe Ministrul Antichităților cu sudălmi deşucheate şi comice pentru că refuzase să-i subvenționeze săpăturile.

Această existență în echilibru precar se nărui după o răzmeriță a satului. Iapa unui țăran bogat de la care Don Ruggero încercase fără succes să împrumute câteva mii de lire pierise din senin, pe un teren al familiei Credo. Nu era singura năpastă: femeia țăranului muri de o pneumonie, iar cu puțin înainte îi arsese nutrețul pentru vite. Lui Don Ruggero i se dusese vorba cum că ar face farmece; era firesc să i se pună-n cârcă aceste dezastre, cum e firesc să-i mulțumeşti unui sfânt pentru bunăvoința cerului. Sătenii şi-au amintit istorii vechi cu accidente stranii şi cu decese prea neaşteptate ca să nu fie suspecte; fiecare îi căuta o pricină în adâncul

memoriei, la fel cum scotoceşti pe fundul unui sipet ca să găseşti un cuțit. Bărbați ce avuseseră cândva motive să-şi suspecteze nevestele, arendaşi goniți de Don Ruggero (pe când mai avea arendaşi) făcură front comun cu victima. Biserica însăşi, sub înfățişarea pânte-coasă a preotului din sat, se puse în fruntea alaiului de femei ce schelălăiau şi de copii ce zbierau, porniți să ia cu asalt Gemara în seara colbăită de vară.

— Porcule! Iudă! Câine! Diavol blestemat!

Preveniți de larma aceasta, bătrânul şi Rosalia au avut răgaz să baricadeze singura uşă ce încă nu era zăvorâtă tot anul. Gratiile groase de la ferestre au rezistat asaltului, dar nu apărau de gloanțe şi pietre. Don Ruggero, împingân-du-şi fetele într-un unghi mort, ochea prin crăpătura unui oblon întredeschis. Toată viața a pretins că a tras doar în aer; un glonte totuşi l-a atins pe preot, culcându-l la pământ. Atunci s-a organizat un asediu ce a durat toată noaptea, în timp ce Donna Raşela, regăsindu-şi supleța de baiaderă, se strecura printr-un bazin secat şi fugea după ajutor în satul vecin, cele două copile îmbrățişate răspundeau cu hăuli-turi la urletele haitei. Rosalia, mai curajoasă, simțea trupul surorii mai mici tremurând, lipit de al ei. Totuşi nu frica, ci ațâțarea le făcea pe fete să țipe. Era o noapte din acelea când totul pare posibil: era uşor să ucizi, uşor să mori, uşor să treci din mână în mână ca o pradă sau ca un pahar. Singurul lucru imposibil, şi poate singura nenorocire, ar fi fost să nu se întâmple nimic.

— Lovi-te-ar damblaua! răcneau babele.

— Ucideți-l pe blestemat! Ucideți Diavolul! horcăia preotul care se credea pe moarte.

Enoriaşii însă, văzând sutana însângerată, îşi cam pierdeau curajul. Frica devia traiectoria pietrelor. Cei mai prudenți începeau să-şi spună că un vrăjitor baricadat în casa lui şi înarmat cu o puşcă bună nu e o pradă uşoară. Şi, cu toate îndemnurile rănitului, țăranii ar fi renunțat, de n-ar fi fost legenda ulcioarelor cu galbeni ascunse de Don Ruggero în beci, şi dorința secretă inspirată de cele două fete pe care rangul şi precauțiile bătrânului le fereau de poftele satului, dar atât de frumoase, de apropiate, de provocatoare, zărite mereu la izvor, la piață, la biserică, şi dintre care una ştia deja să-i scoată din minți pe bărbați doar umezindu-şi buzele cu limba sau coborându-şi brusc privirea.

Până la urmă, un oblon a cedat; un ciob de geam o lovi pe Rosalia în plină față; sângele, geamul spart, pâcla albicioasă a zorilor ce intra în

odaie îl vesteau pe Don Ruggero că visul lui se risipise, că domnia lui se încheia. Douăzeci de ani de delir erau spulberați de năvala unor inşi care nu vedeau edificiul lui invizibil, care credeau că atacă doar o casă veche din piatră. In Gemara ruinată de ani, Angiola se sufocase ca o plantă crescută la strâmtoare, singură, apăsată de un zid bătrân. Viitorul bătea acum în uşă cu lovituri de ciocan, îi aducea momentul neprevăzut la care sperase în van pe vremea când, în piața satului, urmărea din priviri turiştii banali şi prea grăbiți să urce în autobuz ca să mai admire o fată frumoasă. Răsărise soarele; era ceasul când noaptea persistă doar în lungimea umbrelor; iar în timp ce hambarul, care fusese incendiat, îşi trimitea spre cer fumul ce devenea albastru pe măsură ce se înălța, statul, sub forma unui mic detaşament de carabinieri călare, a irupt pe această scenă a preistoriei. Don Ruggero, pe care dimineața nu-l trezea din visurile lui, refuză să deschidă străinilor în uniformă; Rosalia nu îndrăzni să nu-şi asculte tatăl; dar Angiola, îngrozită de când nu mai era nici un pericol, se-ncumetă să le întredeschidă uşa, lăsând să intre o dată cu ei, în încăperea cu obloanele trase, aerul proaspăt ce risipea delirul nocturn, şi câțiva țărani care, trecuți de la insulte la gemete, îl culcară pe preotul rănit în patul lui Don Ruggero. Ofițerul ascultă mărturiile contradictorii cu o indiferență plictisită: Don Ruggero, prizonier luat sub protecția trupei, porni pe drumul ce ducea spre temniță, spre oraş, spre secolul XX. Refuzase şareta unui vecin milostiv; trebui să străbată pe jos unica stradă a satului, unde femeile, uitând de furia lor, îşi luară adio, patetice şi înduioşate, de la bătrânul amant. Donna Raşela înainta moleşită, târându-şi picioarele încălțate în papuci; Rosalia îşi bandajase fruntea cu o batistă; pânza albă înfăşurată-n jurul tâmplelor îi da un aer de călugăriță. înainte de a pleca, adunase pe fugă câteva lucruri, într-un şal de-al maică-sii. Angiola nu ducea nici un bagaj; încheind micul cortegiu, arbora aerul sfidător al unei eroine de tragedie, dar suflet de eroină tragică avea doar Rosalia. Fata asta lălâie, îmbrăcată într-o rochie neagră tocită la cusături, avea un suflet din acelea pe care o religie ce se ignoră şi o iubire ce nu-şi cunoaşte numele le hărăzesc familiei, căminului. Tatăl lor, rege detronat al unui regat de himere, mesteca tutunul de țigară oferit de un carabinier milos, nebănuind – iar această orbire nu făcea decât să desăvârşească tragica asemănare – că le târa după el pe Antigona şi pe Ismena lui.

De Palermo, Rosalia abia dacă-şi amintea: îi rămâneau în minte doar zidurile închisorii unde îşi vizitase tatăl, mobilele hârbuite din camera

închiriată în care locuiau cele trei femei şi grădina publică unde, seara, păşind lângă Angiola care se întorcea uneori să surâdă unui necunoscut, ea se simțea umbra acelei fete superbe. Apoi, după câteva săptămâni, poate luni, căci timpul nu mai conta de când se măsura cu orologii noi, Don Ruggero s-a întors lângă nevasta lui obeză, ghiftuită cu lămâi zaharisite. Un Don Ruggero livid, slăbit, surprinzător de rezonabil, gata să vândă această Gemara ce-i aducea doar nefericire. Lipsa de oferte îl obligă să accepte o soluție provizorie, închiriindu-şi casa unor străini bogați. Renunța la un domeniu unde nu mai putea trăi, aşa că lumea l-a aprobat; mai mult, l-a crezut lecuit de nebunia lui, de când aceasta, adâncindu-se, nu mai era vizibilă. Dacă Ruggero di Credo părea desprins de pământul său din Sicilia, e pentru că speranța lui se agăța acum de Casa cimentată cu un sânge comun care era pentru el familia. în puşcărie, îşi amintise de nişte veri îndepărtați, purtători ai unui nume celebru, din acelea pe care le ştiu până şi analfabeții, şi destul de bogați ca să locuiască la etajul stăpânilor într-unui din cele mai frumoase palate din Roma. Deşi scrisorile lui către prinții de Trapani au rămas fără răspuns, conta pe ajutorul lor ca să refacă averea familiei di Credo, pentru care Gemara nu era decât o inutilă chezăşie din piatră. Ca să facă bani de vapor, Rosalia a trebuit să vândă câteva bijuterii modeste; apoi, însoțită de donna Ra-şela, s-a întors în Gemara (o găsi plină cu bagajele noilor locatari), a împachetat restul de haine şi obiecte gospodăreşti; în fine, tot ea s-a ocupat de plecare.

Pe timpul traversării, Donna Raşela a vomat întruna; intrând în vorbă cu vecinii, Don Ruggero ținea morțiş să le povestească istoria lui; Angiola lăsase în Sicilia primul bărbat pe ca-re-l iubise: ca s-o aline, Rosalia îi săruta cu tristețe mâinile palide. Afecțiunea pasională pe care o simțea pentru soră-sa îi permitea să intre, în acelaşi timp, în rolul amantului şi în cel al iubitei; nebănuind limitele interioare făcute din oboseală, stupoare şi orgoliu care, în culmea unei suferințe, te împiedică totuşi să suferi prea mult, fata aceasta naivă îşi punea forța intactă în slujba disperării alteia; dacă ar fi suferit pentru ea însăşi, amintiri, regrete precise i-ar fi limitat durerea; suferind pentru altcineva, această inocentă jelea, fără să ştie, toate nefericirile iubirii. Spre dimineață, Angiola a adormit; tatăl, ignorând umilințele ce-l aşteptau la Roma, sforăia de mult în cuşeta vecină; Rosalia a continuat să vegheze pentru toți, de parcă ar fi fost sufletul lor. Acceptând să ia pe umerii ei toate grijile familiei, Rosalia devenea pentru ei un soi de slujnică pe care-o foloseau ca să sufere în locul lor.

Pierderea surorii a fost pentru Rosalia o despărțire mai puțin dureroasă decât plecarea din Sicilia, căci se obişnuise cu nefericirea. Apoi, această despărțire a fost ca toate despărțirile sfî-şietoare: le crezi vremelnice atâta timp cât nu te-ai resemnat cu ele. Don Ruggero şi-a pisat verii până ce, la intervenția lor, Angiola a fost primită într-un pension din Florența rezervat domnişoarelor nobile, închizându-le astfel gura celor care vedeau în el doar un țăran parvenit. Rosalia a aprobat acest proiect care-o ținea pe sora cea mică departe de primejdiile tulburi ale străzii, de un tată senil, de o mamă văicăreață, de apartamentul sărăcăcios închiriat de Don Ruggero la ultimul etaj al unui imobil de pe Via Fosca. Angiola avea şaisprezece ani; ingenuă, cu părul pieptănat lins, nefardată şi cu privirea în pământ, în dimineața despărțirii a părut că pleacă înapoi, spre copilărie; Rosalia a înțeles că soră-sa o lăsase deoparte pe adevărata Angiola, aşa cum toamna lepezi o rochie de culoare deschisă ca s-o scoți iarăşi la primăvară. Conducea la gară o fetiță îmbrăcată în bleumarin, pe care doar străinii o vor lua drept Angiola. Timp de trei ani, Rosalia găsi în fiecare nou necaz o consolare pentru absența Angiolei; Don Ruggero spunea că o să-şi vândă pe bani buni secretele de căutător de izvoare, că se va redresa financiar şi vor pleca acasă, în Sicilia; viața Rosaliei curgea între două speranțe: a unei întoarceri şi a unei plecări. Angiola se întoarse de la pension cu noi farmece şi cu un accent ce contrasta umilitor cu inflexiunile, rămase meridionale, ale surorii mai mari. Rosalia reuşi cu uşurință s-o plaseze domnişoară de companie la o prințesă pe care Don Ruggero o numea ceremonios dragă verişoară, deşi, între ai săi, îi lua în derâdere zgârcenia, afectarea, şi mai ales titlul, pe care i-l invidia, dar căruia îi contesta vechimea. Prințesa de Traparii avea un fiu; Rosalia visa vag la o căsătorie care le-ar fi redat Gemara. Din fericire, Don Ruggero nu era acasă când bătrâna doamnă, sprijinită de brațul şoferului, urcă cele trei etaje pentru plăcerea de a face o scenă: Angiola plecase fără să anunțe, cu leafa pe-o lună plătită în avans, şi probabil nu singură. Nici prințesa, care de altfel prefera probabil să le ignore, nici Rosalia, căreia Angiola nu i-a dezvăluit niciodată nimic, nu aveau să afle vreodată adevăratele împrejurări ale acestei plecări. Şi nici bătrânul: Rosalia a avut grijă să-i ascundă scandalul. Apoi a dat anunțuri în principalele ziare din Roma. în lipsa vreunui răspuns, luă în calcul ipoteza sinuciderii, apoi a revenirii iubitului obscur de la Palermo, căci sufletul fidel al Rosaliei credea în fidelitate. Cam pe atunci, îmbrăcată mereu în negru, căpătă aerul îndoliat sub care

vecinii aveau să-şi amintească mai târziu de această fantomă. Rosalia îşi ajuta proprietăreasa în comerțul ei cu obiecte de cult: în penumbra rece a bisericilor, chipul ei căpătă nuanțele râncede ale cerii, care totuşi fusese, cândva, surata mierii. Don-na Raşela muri: vizita doctorului şi ceremonia ultimei împărtăşanii îi aduse în cartier, într-o singură zi, mai multă atenție decât în cei patru ani interminabili; Don Ruggero pierdea regulat la loto micile sume primite cu țârâita de la protectorii lui, care-au sfârşit prin a-i refuza orice ajutor; l-au găsit postat la uşa lor, repetând întruna, cu o precizie tâmpă, aceeaşi vorbă şi acelaşi gest obscen prin care îşi manifesta disprețul. Prințul de Trapani îl internă într-un azil. Rosalia rămase singură în apartamentul gol pe care îl păstra doar pentru că Angiola cunoştea adresa. într-un sfârşit, când Rosalia încerca deja să se împace cu ideea morții surorii mai mici, Angiola reveni, într-o zi de iulie de care Rosalia avea să-şi amintească mai târziu, atunci când se vorbea despre o vară frumoasă.

N-a întrebat-o nimic, chipul Angiolei spunea totul. Totul, adică singurul lucru important: suferise, îi iertă păcatele fără să i le cunoască; îi purta pică doar pentru că nu şi-o făcuse complice pe ea, pe Rosalia. Frumoşii ochi încercănați ai Angiolei pocăite au făcut-o să uite şi căprița zburdalnică din crângurile Siciliei, şi şcolărița timidă plângând pe un peron din Roma; iar această nouă Angiola fu ultima ei iubire. Răstimpul de viață trăit împreună a fost unul din acele momente de răgaz, aproape fericite, dintre două tristeți, pe care amintirea le idealizează până ce par un rai, şi care-n clipa morții te fac să nu-ți pierzi speranța. Această iubire, pe care o credea pură fără să-i treacă prin minte că putea fi altminteri, o împinse la tot atâtea concesii ca o legătură trupească. Rupse din banii de coşniță ca să-şi îmbrace sora; îi făcu rochii pe care, în ciuda urâțeniei lor, Angiola consimți să le poarte dintr-o complezență ce semăna cu bunătatea. Până la urmă află că Angiola, bolnavă, se aciuase o vreme într-un sat de lângă Florența; rămasă fără o lețcaie, acceptase ajutorul unui tânăr notar de provincie întâlnit cândva la prințesa ei, şi care, cum vrea o Providență adesea ironică, ascundea un suflet de Don Quijote în trupul unui Sancho Pânza. Angiola, pe care bufonul rotofei şi tandru o amuza, nu i-a respins cererile în căsătorie, nici vizitele, când venea cu treburi la Roma: Paolo îi aducea flori şi bomboane, un lux fără de care ea nu mai putea trăi.

Resemnată cu iubirile soră-sii cât timp era vorba de bărbați pe care, la o adică, îi putea găsi atrăgători, Rosalia îl disprețui pe acest tântă-lău pe

care Angiola nu-l putea iubi, dar acelaşi motiv o împiedică să-l urască. Ascunzându-şi disprețul pentru căsuța pe care Paolo Farina, în urma unor afaceri izbutite, şi-o construia la Pietrasanta, o ajută pe Angiola să aleagă tapetul şi mobila. Zgârcenia lui Paolo ieşi la iveală îndată după căsătorie, când luă la purecat facturile. Rosalia îşi însărcina cumnatul să se ocupe de renta lor modestă, drept care Paolo plecă în Sicilia; îndepărtându-l momentan de Angiola şi silindu-l să-şi exercite talentele profesionale în folosul lor, Rosalia gusta una dintre plăcerile sadice care, până la urmă, îi fac pe torționari să-şi îndrăgească victima. Iar peste câteva luni, când Paolo, sosind la Roma cu un tren de noapte, îi anunța dispariția Angiolei, fugită în ajun cu tenorul unei trupe ambulante ce cântase Aida pe o scenă din Florența, Rosalia simți pentru grăsanul ce suspina pe un scaun acea milă care se naşte dintr-o nenorocire comună.

La nici treizeci de ani, Rosalia era deja bă-trână, uzată de viață, deşi nu credea că trăise. Bântuia în preajma hotelurilor ieftine sau prin cartierul gării, privind necunoscutele destul de frumoase sau destul de triste ca să poată fi Angiola. Răzbunându-se pe Gemara pentru fuga soției, Paolo încetă să plătească dobânzile la ipoteci; Rosalia se certă cu el pentru că, într-o seară, îl zărise cu o femeie care probabil o înlocuia pe absentă. Nu se gândea că soră-sa, pe unde va fi fost, putea să fie fericită: nefericirea Angiolei era singura speranță ce-i rămânea. O aştepta să revină, trădată, poate bolnavă, oricum descurajată; nici nu se gândea să-l anunțe pe grotescul ei soț, cel care o nenorocise: ca să-şi câştige existența, se vor angaja cameriste la pensiunea deschisă de o englezoaică la Gemara. însă pământul acela, unde mai mulți arendaşi veniseră şi plecaseră în scurt timp, părea să conspire în tăcere pentru a-i goni pe străini; pensiunea dădu faliment după câteva luni, fără ca englezoaica să achite mai mult de un trimestru: creditorii lui Don Ruggero îşi pierdură răbdarea; iar un morar îmbogățit, cel mai mare duşman al familiei Credo, îşi anunță intenția de a cumpăra casa, de a păstra doar temelia, şi de a construi o vilă modernă peste ceea ce fusese Gemara.

La fiecare nouă somație a portărelului, Rosalia mergea să-şi anunțe tatăl: continua să creadă că ar putea, el singur, să salveze totul. Dar Don Ruggero, toropit de o apatie totală, devenea inaccesibil, ca morții şi ca zeii. Rămânea aşezat, fără o vorbă, mângâind întruna brațele fotoliului de răchită, mut cum sunt unii surzi, mohorât ca anumiți orbi. Rosalia insista să-i vorbească, nepricepând că vorbele n-au putere contra surzeniei

sufletului. Uneori, simțindu-şi pacea amenințată, bătrânul îşi înălța temător capul; apoi, o expresie de fericire tâmpă îi descreța obrazul; iar surâsul lui, ghicit în colțurile buzelor şi ale pleoapelor, exprima nu plăcerea de a înțelege, ci bucuria răutăcioasă că nu a înțeles. Acest țăran şiret, făcându-şi din viclenie un arcuş, cânta la nenorocirea lui ca la un violoncel, în Sicilia, se folosise de secretele sale pentru a-şi escroca admiratorii, ba chiar şi duşmanii; la Roma, îşi organizase sărăcia ca pe un şantaj împotriva rudelor bogate; umilit de viață, care îi spulberase visurile unul după altul, punea demența între el şi înfrângerea lui. Naufragiind, Don Ruggero îşi regăsea insula: nebunia lui era Sicilia lui. Fiică-sa Angiola nu fugise cu tenorul unei trupe de provincie: era acolo, neatinsă, ca statuile scoase de el din pântecul pământu-lui, cu care îi compara frumusețea de fecioară, goală, la ceasul băii în bazinul roman, în crân-gul din Gemara. Le dezgropase, da, acele statui; se ridicaseră venind la el ca nişte femei; ele şi nu altele umpleau, la Palermo, galeriile muzeului din piața Olivella. Iar dacă zvonul ruinei lui se răspândea, cu-atât mai bine: pizmaşii erau derutați; el însă ştia adevărul, el care, în coşuri din rogoz, după damigenele goale din beci, păstra destule monede de aur pentru a reclădi Gemara. Iar acest fotoliu de răchită (ha! ha!), pe care-l mângâia întruna, era un tron din marmură. Prezența Rosaliei îl irita pe bolnav: ignorată de un tată care, zicea ea, nu mai era el însuşi, fiica părăsea în grabă azilul, fără să înțeleagă că, la fel ca vrăjitorii ce-şi vând sufletul pe avuții pământeşti, acest bătrân ramolit nu făcuse decât să-şi dea la schimb rațiunea pe universul lui.

Seara, întorcându-se de la biserică în dangătul de clopote, Rosalia primi de la proprietă-reasă o scrisoare expediată din Palermo. O citi abia după ce se închise în cameră: Paolo Fari-na o înştiința că licitația avusese loc în cutare zi, organizată de avocatul cutare; textul, negru pe alb, i se păru propriul ei anunț mortuar. Se aşeză pe pat, în odaia plină de ruine, privi, cu ochii de care lucrurile se depărtau deja, duşumeaua pe care mobilele, ca nişte epave, păreau să plutească, fotoliul ce nu avea nici un rost, de vreme ce Don Ruggero nu va mai sta pe el, patul în care Angiola nu va mai veni să doarmă. Pierzându-şi de atâtea ori speranța, Rosalia se resemnase cu aceste pierderi, însă credea că-şi poate aminti cu seninătate de Gemara. Aproape acceptase ideea că nu se va mai întoarce acolo vreodată, dacă în februarie, când la Roma ploua, îşi putea imagina terasele din piatră încălzite de soare. înțelegea în sfârşit, confuz, aşa cum înțeleg cei ce

gândesc cu inima, că nu câteva sute de kilometri, ci câțiva ani o despărțeau acum de Gemara: casa era trecutul ei. Gemara va fi demolată doar în sufletul ei, căci pietrele nu simt târnăcopul, tatăl era prea bătrân ca să sufere, iar Angiola se gândea la altele. Un morar parvenit avea dreptul să dărî-me Gemara de vreme ce pe ei, cei din familie, dacă s-ar întoarce, oglinda nu i-ar mai recunoaşte. Ea însăşi, fără să ştie, demolase şi reclădise de zeci de ori străvechii pereți: Gemara luxoasă pe care o voia pentru soră-sa, Gemara princiară pe care o dorea pentru tatăl ei ca să-l răzbune pentru disprețul înaltei societăți nu aveau nimic în comun cu casa copilăriei: aceea nu mai exista, nici măcar în mintea ei, unde visele deformau amintirile. Mai mult, acum dezastrul n-o mai afecta pe deplin: un colț de oglindă spartă, deasupra patului, îi întorcea imaginea unei persoane ce nu dorea decât să-şi vadă de bucătăria şi de luminările ei, să fie lăsată în pace. Puțin câte puțin, întunericul o scăpa de străina care-şi era ea însăşi. Făcu câțiva paşi prin odaie, printre pereții ce n-o mai apărau de neant. Fără să se mire, ca şi cum ar fi constatat o nevoie oarecare a trupului, simți deodată că voia să moară.

Lovită de nefericire ca de un început de apo-plexie, deschise brusc fereastra. Zgomotul Romei, un du-te-vino de paşi nevăzuți pe strada aceea puțin umblată, năvăli peste ea ca un val. I se făcu frig, cu toate că aerul greu vestea deja" vara. Un şir de balconaşe inegale formau, împreună cu ieşindul acoperişului, grădinițe pe care, seara, vecinele cu bigudiuri şi în cămăşi de noapte le stropeau visătoare. Cu trei etaje mai jos, în curtea unei case vecine, o femeie văzută din spate hrănea porumbeii; brațele acoperite de aripi îi amintiră ca prin ceață de micul idol ciobit, din teracotă, găsit în pământul grădinii lor din Sicilia.

— Doam-nă Cel-la!

— A! Ce m-a putut speria!

Marcella îşi lăsă capul pe spate ca să vadă de unde îi cădea numele. Porumbeii îşi luară zborul. Pe chipul ei frumos, greu ca marmura, se citea calmul. I se făcuse frică totuşi, frica instinctivă, mereu trează dar repede controlată, a celor deprinşi de mult cu pericolul.

— Doriți ceva?

— Puțin jăratec, doamnă Cella. încă puțin. Am pus banii în coş.

Coşul coborî prins de capătul sforii, conți-nând obolul lui Caron sub forma unei monede de zece lire cu efigia unui monarh din Casa de Savoia. Marcella intră în casă, apoi ieşi cu o tăviță în mână. Era obişnuită să facă

aceste mici servicii, fireşti între vecine. Coşul, îngreunat de tava din tablă pe care cărbunele pădurilor moarte fusese aprins cu conuri de brad culese din pădurile vii, urcă încet, lovindu-se ici şi colo de streşini, iar Rosalia trăgea de sfoară ca şi cum şi-ar fi tras la ea moartea.

— Altceva?

— Pentru moment, nimic, Doamnă Cella.

— Atunci aşteptați un minut; mă duc să caut restul.

— Mai târziu, doamnă Cella. Bună seara.

— Bună seara.

Închise ferestrele, obloanele, trase perdelele, în odaia izolată cu grijă de exterior, din zgomotul Romei rămase doar vagul murmur de valuri, imperceptibila trepidație a maşinilor ce se ghicesc chiar şi într-o cabină bine închisă. Rosalia se aşeză pe cufărul ce nu avea să mai fie trimis nicăieri, se aplecă peste jăratecul pe care-l ațâța cu hârtiile de la notar. Când ți-e frig, e bine să te încălzeşti. Pe mare e tot timpul frig. Mirosul acru de cărbune îi amintea mirosul de pe vaporul ce făcea curse între Napoli şi Palermo: era aşezată pe cufărul ei, într-o cabină de clasa a doua; zgomotul pe care-l auzea era sforăitul tatălui, din cuşeta vecină. Era o nebunie să aştepte aici întoarcerea Angiolei: surioara o aştepta de mult în Sidlia. Mirosul de ars era de la porumbul ce ardea în hambar: hambarul era uriaş, de doisprezece ani continua să ardă. De la Napoli la Palermo, vaporul făcea douăsprezece ore: aveau să ajungă abia în zori. Flăcările începură să danseze: poala rochiei de lână se aprinsese de la jăratec; nu se temea, dar trebuia să stingă focul. Dacă nu-l stingea, o să ardă toată Gemara. Nu erau flăcări de lumini; Rosalia nu aprindea lumini ca să-i fie împlinite dorințele; nu mai credea că ajută: nefericiții care le cumpărau de la biserica Sfânta Mărie Mică erau mereu aceiaşi. întinse mâinile spre rochie ca să stingă flăcările: o cuprinse vaga dorință de a se tăvăli pe pat, ca să le-năbuşe; dar fumul, îngroşându-se, o sufoca la fel ca o ceață. Rosalia traversă odaia care se învârtea şi unduia sub ea ca puntea unui vapor şi, cu stomacul răscolit de răul de mare al morții, căzu iarăşi pe pat. Se auziră lovituri în uşă: Rosalia auzea, dar nu voia să le deschidă acestor țărani incendiatori. Se sufoca: totuşi era mai prudent să lase geamul închis. Uitase că voia să moară. în mintea ei tulbure, imaginile defilau ca de obicei, nici mai puțin numeroase, nici mai puțin vii, dar mult mai desluşite. Era obosită: nimic de mirare, după o noapte albă în casa asediată. Din fericire, se crăpa de ziuă. Patul de fier – barca – gonea cu o

viteză atât de constantă, că nu o mai amețea. Cuvertura, apoi salteaua luară foc: reflexele focului dansau pe pereții văruiți, la fel ca primele lucori roşietice ale zorilor pe cerul cenuşiu al dimineții.

— Sfinte Antonie! Ce fumăraie!

Rosalia nu auzea. Vecinii de palier, alarmați de miros, forțau uşa; când zăvorul cedă, se bulucirăcu toții. Nu-i auzea aruncând gălețile cu apă, stingând focul, tuşind, deschizând larg fereastra, comentând întâmplarea cu vecinii de la etajul al doilea. Senină, culcată pe cuvertura pârlită la fel cum trupul strămoşilor ei era culcat pe rugul funerar, cu ochii larg deschişi, Rosalia di Credo tocmai acostase la țărmul unei monstruoase Gemara nocturne, unde o aştepta Angiola.

— Da, este. Mă duc s-o anunț.

— Ştiți, sunt foarte grăbită. Locuiesc la Ostia şi.

Ghicise cine era, fără ca ea să-şi fi spus numele. Femeia aceasta îmbrăcată prea sobru nu părea să facă parte din grup. De altfel, de cî-teva săptămâni, membrii acestuia se ascundeau. Iar o clientă ar fi intrat prin față, pe uşa prăvăliei. Da, era femeia din fotografia pe care Carlo i-o arătase într-o zi. în plus, mâinile înmănu-şate în negru îi tremurau.

— Intrați. Nu e bine să stăm aici, pe coridor. Trece lume, ar putea să ne audă cineva.

Cu sentimentul unei complicități, ea îl urmă într-o bucătărie ce servea şi de dormitor, căci se vedea un pat. Era deja întuneric. Tânărul răsuci comutatorul, cu gestul precis al omului aflat la el acasă. Forța venită din cascadele de la Terni se prefăcu în lumină punându-i brusc în valoare trăsăturile poate prea delicate, chipul slab, aproape perfect, dar frământat, cu o expresie ce-i tulbura permanent frumusețea. El remarcă poşeta neagră, paltonul negru, eşarfa ca de văduvă încadrând fără grație obrazul tras al vizitatoarei. „E grotesc, se gândi el. O mic-bur-gheză în doliu."

— Au mâncat tot, Massimo, rosti o voce caldă de femeie din încăperea vecină. Vezi? Mi se aşază în palme, îmi ciugulesc şi de pe buze. Şi ce forță au, când se agață cu gheruțele lor roz. Dar pentru ei nu contează că sunt eu, înțelegi? Dacă mâine, o altă vecină.

— Vino, zise el nerăbdător, ridicând vocea. Te-aşteaptă cineva.

Un zgomot de obloane trase îi acoperi glasul. Paşii Marcellei se apropiară pe dalele de piatră.

— Puişor, făcu ea folosind alintul familiar, de ce-ai aprins lumina? Mai am atâtea să-ți spun. E mult mai bine pe întuneric.

Vizitatoarea roşi de parcă ar fi tras cu ochiul la o femeie goală. Surprinsă, dar deloc încurcată, Marcella se opri în prag. Era departe de bec, fața îi rămânea în penumbră.

— Marcella, spuse tânărul apropiindu-se ca să închidă uşa după ea, doamna Carlo Stevo vrea probabil să afle veşti.

Îi ştia numele? Mâinile Vannei tremurau şi mai tare. îşi scoase maşinal mănuşile. Desigur, venise cu un gând foarte simplu, şi spera să ră-mână în tiparul unei vizite banale, în care orice emoție să fie prudent evitată. Ceilalți însă o socoteau banală din motive opuse, la fel de naturali în tragica lor sinceritate, căreia nu-i vedeau aspectul convențional, ca Vanna printre convenții de a căror deşertăciune nu era conştientă. Şi, cu gestul cuiva care vrea să-şi încheie nasturii paltonului, spuse:

— Aş vrea să vorbesc cu doamna Marcella.

— Massimo Iacovleff e la curent, altfel n-ar fi aici. E cel mai bun prieten. (şovăi o clipă). al domnului Stevo.

Privirea dură, aproape jignitoare a celeilalte o sili să rectifice:

— Al lui Carlo, făcu ea; Carlo al nostru.

Şi încet, cu o simplitate afectuoasă, adăugă:

— Sărmanul de el!

Fără să vrea, vorbea ca despre un mort.

Se aşezară. Nu lipsea nimic pentru invocarea unei fantome, nici penumbra, nici fumul răs-pândit de țigara lui Massimo, nici mâinile lor aşezate pe masă ca la o şedință de spiritism. Dar pentru fiecare din ei cel invocat era un alt om. Vanna se gândea la convalescentul care se sprijinea de brațul ei în timpul plimbărilor făcute împreună la Ostia, la bărbatul celebru ca-re-şi găsise liniştea în micul confort al vieții burgheze, la fericirea ei conjugală risipită cu-rând, ca un vis, lăsând-o fără apărare într-o lume complicată pe care niciodată n-o pricepuse pe deplin. Marcella retrăia marile proiecte dezbătute împreună, printre imprudențe copilăreşti şi precauții romaneşti, o călătorie la Geneva când trecuseră frontiera ajutați de nişte simpatizanți, emoția cu care strecurau manifeste sub uşi, înainte de zori, disperarea şi umilința ce-i copleşeau atunci când, stând alături, chiar aici, în camera asta, ascultau la radio vocea tunătoare a dictatorului, activitatea febrilă ce-i ținea treji arunci când, frânți de oboseală, se culcau îmbrăcați în acelaşi pat, complici, iar nu amanți. Massimo revedea, într-o cafenea vieneză, un străin cu haine ponosite căruia îi procurase o viză falsă pe un paşaport fals, un bolnav plin de

vioiciune care-i strângea mâna în palmele-i jilave de tuberculos, bâiguind într-o germană stricată idei despre viață, proiecte secrete şi vagi declarații de afecțiune. Dintre toți aceşti Carlo – separați de ei, unul de spațiu, ceilalți de timp —, îl sacrificau fără să ştie pe primul, pentru că nu-şi imaginau, niciunul, ce trăia deținutul Carlo în clipa aceea. Şi la fel cum credincioşii, nemulțumindu-se cu un Dumnezeu adevărat, au nevoie să-l creadă şi unic, fiecare ignora sau refuza fantoma care-i bântuia pe ceilalți, cufundându-se tăcut în contemplarea celei în care credea.

— Cine ştie. Poate se întoarce curând, presupuse timid Vanna.

— Niciodată, spuse cu dispreț Marcella.

Ipoteza unui moment de clemență, de omenie poate, din partea dictatorului o scandaliza, o neliniştea ca o periculoasă ispitire a minții ce risca să-i zdruncine indignarea şi, prin urmare, ura.

Marcella Ardeati se născuse în Emilia-Ro-magna, la Cesena, unde maică-sa practica meseria de moaşă. Tatăl ei, militant anarhist, fusese destituit din postul lui de învățător din ordinul tiranului care-i fusese prieten de copilărie. Un tânăr medic bogat, deja celebru, se însurase cu ea din dragoste după o legătură furtunoasă de câteva luni, în care ea se dăruise cu pasiune, pentru ca apoi să-şi reprime violent sentimentele, îl părăsise doi ani mai târziu, ruşinându-se de acea căsătorie avantajoasă ca de o legătură vinovată, şi chiar era, de vreme ce o abătuse momentan de la adevărata ei vocație, nefericirea. Bogăția, succesul, plăcerea şi chiar fericirea îi provocau acelaşi gen de oroare pe care-l simte creştinul față de trup; creştinul nu se poate bucura deplin de trupul care-l înspăimântă, căci ruşinea şi remuşcările îi otrăvesc plăcerea: la fel, plăcerea şi banii nu au făcut decât să-i reamintească Marcellei de tatăl mort în mizerie, în salonul comun al spitalului din Bologna, de mama condamnată pentru avorturi ilegale. Puțin câte puțin, solidaritatea cu ai săi se lărgise, cuprinzându-i acum pe toți umiliții, pe toți oprimații, pe toți obijduiții. Credința în viitor îi dăruise acestei preotese a revoltei ochii larg deschişi ai tinerelor Sibile. întâlnirea cu Carlo Stevo se petrecuse în momentul când soarta țării lor şi a lumii îi făcuse pe amândoi să-şi piardă orice speranță. Bărbatul acela disperat, fragil şi totuşi curajos în ideile sale pe care le ducea la limite extreme, acolo unde ele devin fapte, îşi găsise în ea o Marta violentă şi în acelaşi timp o mistică Mărie. Pentru Carlo, un slav din Trieste care se simțea puțin – dar cu patimă – italian, ea era Glia, puternica glie italiană ce supraviețuise tuturor aventurilor şi regimurilor. Pentru acel singuratic,

pentru fiul de familie bună din burghezia liberală, cea care inventase cândva însăşi noţiunea de popor, dar pe care un rest de obişnuinţe, de prejudecăţi şi de temeri o împiedică aproape totdeauna să se amestece cu el, pentru Carlo aşadar, Marcella fusese Poporul. Poate că reprezentase forţa şi simplitatea poporului cu atât mai mult cu cât, prin educaţie, căsătorie, legături, ea nu-i mai aparţinea pe deplin, în sfârşit, pentru bărbatul misogin, timid, poate cast, ea nu fusese, în lipsa unei legături trupeşti, femeia; în schimb, o ură comună îi legase unul de celălalt. Cu un an înainte de a fi deportat, Carlo se mutase la ea; în prăvălia ei, printre sacii plini cu misterul semințelor, ţinuseră sfaturi de taină în care, în Roma redevenită imperială, clocea tot fanatismul sectelor persecutate. Fusese arestat aici, în această cameră, îndată după ce s-a întors de la Viena. Simțul dreptății, al legalității, un soi de bunătate indignată stârniseră ura lui Carlo pentru noul stăpân ce întrupa rațiunea de stat; din contra, pe Marcella, femeia solidară cu toţi dezmoşteniții, ura o făcuse să descopere, puţin câte puţin, fiorul bunătății. Pe Vanna o irita totul la ea: chipul frumos, puţin cam colţuros, deja uzat de viaţă, mâinile mari şi obosite, sânii liberi sub şalul de lână neagră. Şi, grăbindu-se să vorbească până s-o înece furia, spuse:

— Sunt peste trei luni de când nu mai avem veşti. Nu-mi stă în obicei să fac vizite la necunoscuţi. Dar m-am gândit. (Respira greu, silită parcă să urce o pantă pieptişă.) Mi-am spus că poate aveţi legături pe care noi nu le avem. Poate că, întâmplător, aveţi un mesaj pentru mine.

— Carlo nu ne scrie nici nouă, zise Marcella.

— Adevărat?

Vanna o privea cu neîncredere, dispusă totuşi să creadă că rivala ei nu e tratată mai bine decât ea însăşi.

— Scrisorile ar fi oprite dacă ar conţine altceva decât fleacuri, spuse apăsat Marcella. Şi nu mi-l închipui pe Carlo scriindu-ne că e bine mersi şi că e timp frumos.

Se ridică, luă de pe masă un ibric şi două ceşti de cafea, arătând prin aceste gesturi de gospodină că discuţia n-o interesa.

— Cum să fie bine! Amintiţi-vă că scuipa sân-ge! Cine ştie dacă acum, când vorbim, mai e în viaţă, sărmanul!

— Doar nu-ţi închipui c-o să-l revedem în viaţă!

— Bănuiesc că te-ar deranja, urlă deodată Vanna. Şi eu care-am putut să cred că-l iubeşti la fel de mult ca şi mine, adăugă ea ridicându-se, ca o

femeie care vrea să lovească ori să pălmuiască pe cineva. Aproape te compătimeam. îmi spuneam: femeia aceea suferă, ca şi mine. Ar fi trebuit s-o urăsc, iar eu aproape că o plân-geam. M-am coafat ca să mă duc la ea. Nu ştiam că o să dau peste un soi de proletară îmbrobodită. Un om ca el, un om lângă care nu te simțeai destul de rafinată, de bine îmbrăcată. Ui tați-vă la ea, căzătura, nici că-i pasă, ca şi cum nu din vina ei s-a întâmplat totul.

Apoi, cu o insolență studiată, neaşteptată din partea ei, adăugă:

— îmi cer scuze, domnule, că vorbesc aşa despre amica dumneavoastră.

— Nu vă faceți griji pentru mine, doamnă Stevo, spuse calm tânărul.

Marcella izbucni la rândul ei:

— Adică dumneata l-ai protejat, nu? L-ai izolat în traiul lui tihnit, burghez! L-ai sfătuit să cadă la pace cu Celălalt, să scrie cărți bune, romane de succes, să câştige-n fiecare an o vizită la Paris, un concediu în Alpi sau o maşină nouă. Ce, crezi că nu ştiu cum e înfa>o căsnicie? Ai profitat de boala lui ca să înăbuşi în el revoluționarul, eroul, apostolul. Nu degeaba îmi spunea Carlo că urmarea cea mai gravă a pneumoniei lui a fost căsătoria cu dumneata.

— îți spunea el? Ție?

— Păi cui? îi mai pasă cuiva de căsnicia lui Carlo Stevo?

Despărțite de masă, ținându-şi mâinile pe muşamaua lucioasă, cele două femei se înfruntau furioase, simboluri aproape grosolane ale soar-tei bărbatului ce se zbătuse între ele fără speranță, ca o corabie între un banc de nisip şi o stâncă. Şi (pentru că ura e mai teatrală decât pasiunile) mic-burgheza vorbea ca o mahalagioaică, iar femeia din popor declama ca pe scenă. Scârbită, Marcella se aşeză din nou.

— Nu ştiu de ce-mi pierd timpul cu dumneata, făcu ea. Dă-o afară, Massimo. Spune-i să plece.

Închise ochii o clipă, făcând înlăuntrul ei un gol în care nu mai exista decât un obiect lucios, un declic. „Când eram infirmieră la Bologna, cu Alessandro, l-am ajutat să scoată un glonte din plămânul sau din burta unui rănit. Să fac contrariul: să trag în bruta aceea, s-o dobor, să găuresc sacul acela plin cu mațe. Doar asta contează. Fii calmă: nu e momentul să-ți tremure mâinile. Viu sau mort, Carlo, între noi doi există o taină care ar face-o să pălească pe muieruş-ca asta; ceea ce tu abia îndrăzneai să doreşti, eu am s-o fac. Tu nu eşti decât omul cărților, atât." – Da, chiar aşa, l-am îngrijit, spuse Vanna aproape cu blândețe. Ştiu că e slab, că se teme

(toţi bărbaţii sunt laşi), că se teme de moarte. Nu eu l-am târât în noroi; nu m-am băgat în politică; nu eu l-am împins la moarte ca să scap de el. Oare la el, la Carlo, te gândeai? Dar la copil, te gândeai? Şi la mine, care aşteptam, în casa unde nu ne mai caută nimeni, nici măcar poştaşul. Cu mama care se roagă şi face pasienţe să vadă când vine nenorocirea. Cu tata care se întoarce seara plângându-se că vânzările merg prost, şi care are bani doar pentru târfa lui de englezoaică. O familie fără pată, şi care acum, din cauza mea, nu mai iese pe stradă, de ruşine, când defilează drapelele. Sfântă Fecioară, continuă ea cu o violenţă de femeie timidă, oare asta e viaţă? Măcar de-aş fi putut să-l uit pe Carlo, să-mi fi găsit pe altcineva. Ori să fi fost alt gen de femeie. Şi uite că vin aici, în seara asta, şi te găsesc cu amantul.

— Hai, Massimo, e prea de tot, zise Marcella, cu un râs forţat şi scurt ca un strigăt.

— Ţi-o fi chiriaş?

— Nu am camere de închiriat, spuse cu dispreţ Marcella.

— Las-o, vezi bine că suferă, murmură Massimo.

Şi, adresându-se rivalei, împinse ziarul pe care, ca să-şi ascundă tulburarea, desena cercuri, pătrate, frunze de palmier:

— Carlo vorbea mult despre tine, când ne-am întâlnit la Viena. Spunea: Vanna e frumoasă, şi nu ştie că e frumoasă. Spera să poată îngriji copilul într-un sanatoriu din Otztal. Cum se simte fetiţa?

— Chiar dacă va reuşi cândva să se târască în cârje, crezi că asta mi-ar face viaţa mai uşoară? Nici măcar atât n-a putut, să-mi facă un copil în stare să meargă ca ceilalţi, spuse ea între o grimasă şi un geamăt.

Cu oamenii ăştia care păreau că gândesc cu voce tare, Vanna îşi descărca şi ea sufletul, vorbea cum nu ar fi făcut-o niciodată printre ai săi.

Nu izbutea s-o iubească pe fetiţa pentru care se ruina plătind doctori şi jucării; o îngrijea cu atâta zel doar pentru a-şi ascunde sieşi ruşinea de a fi zămislit în trupul ei mica fiinţă schiloadă şi veşnic bolnavă, disperarea ce-o cuprindea uneori în zori, veghind lângă pătuţul infirmei, şi dorinţa nebună, sfâşietoare, cumplită, să înăbuşe copilul sub o pernă, apoi să moară şi ea.

— O tratează soţul meu, nu-i aşa? spuse aproape duios Marcella. La el l-am cunoscut şi pe Carlo. Doamne, cât a trecut de-atunci!

— Carlo e la pământ, e foarte deprimat, spuse deodată Massimo. I-a scris Celuilalt, şi-a retractat erorile, cum le numeşte el.

— Nu-i adevărat!
— Ba da, Marcella. A apărut deja în ziarele de seară.
— Tu crezi minciunile lor?
— Mi-au arătat scrisoarea.
— Cine ți-a arătat-o?
Se repezi totuşi la ziarul aruncat pe un colț al mesei.
— E adevărat, repetă Massimo punându-i mâna pe umăr. Aproape totul e adevărat. Se vede că sfaturile dumneavoastră au fost urmate, doamnă Stevo.
Vanna luă ziarul din mâna celeilalte femei şi se apropie de bec să citească. Sângele îi urca în obraji, în timp ce Marcella devenea lividă.
— Massimo, murmură ea, de când ştii?
— De dimineață.
— De ce nu mi-ai spus nimic?
— Din milă.
— Şi chiar a dat nume? Ce nume?
— Două-trei nume compromise. Fii liniştită: scrisoarea mai mult îi încurcă pe ei decât ne face rău nouă. Nu pune gaz pe foc, Marcella, continuă el privind-o pe femeia care citea. Renunță la ce ți-ai pus în gând; nu-i agrava situația, şi aşa foarte grea. Nu acționa până nu ştim exact ce se întâmplă.
— Ți-am făcut eu vreo destăinuire?
— Eşti mai uşor de ghicit decât îți închipui. i Radioasă, Vanna împături ziarul, deschise poşeta şi, cu gesturi maşinale, îşi refăcu machiajul, ca o femeie care pleacă la întâlnire.
„Nefericita, se gândi Massimo, îşi închipuie c-o să-l revadă curând."
Preț de o clipă, Marcella îşi luă iarăşi capul în mâini, uită de ceilalți. „Nu te condamn. Nu mai contează ce violențe sau ce promisiuni te-au făcut să cedezi. Crima lor cea mai cumplită: să ne murdărească, să ne silească să cedăm ori să părem că am cedat, pentru ca nimeni să nu mai fie curat. Motiv în plus ca să nu mai amân. Ca răzbunare, ca pedeapsă. Pentru Partid, pentru tine, pentru mine. Nu suntem decât nişte unelte, mai mult sau mai puțin rezistente. Nu-i poți reproşa unei unelte că s-a frânt."
Țârâitul soneriei o făcu să tresară.
— Au şi venit!
— Sunt sigur că nu, spuse Massimo. Lasă-mă să deschid.

— Nu vreau să te găsească aici, făcu ea, apu-cându-l de braț. Pleacă! Treci prin odaie!

— De ce?

Totuşi o ascultă, cu o uşoară ridicare din umeri. Ea îl împinse în odaia vecină, unde-l găz-duise pe Carlo şi de unde se ieşea prin spatele prăvăliei. Această scenă de comedie îi smulse Vannei o grimasă.

Țârâitul soneriei se repetă, nerăbdător. „Nu sunt ei, îşi spuse Marcella, ei nu sună în felul ăsta." Deschise uşa şi se trase înapoi cu un strigăt de surpriză, aproape de spaimă, însă o spaimă diferită de alarmele ei permanente şi care părea să vină din altă parte a ființei ei. Vizitatorul neatent se împiedică de treptele ce coborau spre bucătăria aflată la demisol. Doar totala dezinvoltură a bărbatului în ținută de seară îl salva de ridicol în acea atmosferă de catacombă.

— Nu mai închiriem camere, spuse obraznic Vanna.

— Soțul meu, făcu Marcella, pronunțând aşa cum ar fi făcut Vanna în locul ei, cu ostentație groasă, aproape ca o insultă.

— Dacă are de comunicat secrete, îl sfătuiesc să vorbească în şoaptă.

Şi ieşi trântind uşa.

— Ce-i cu nebuna asta?

— O ştii: nevasta lui Carlo Stevo, spuse tăios Marcella.

Acum îşi întorcea furia împotriva lui.

— Am picat în plină criză. La tanc pentru un doctor. Pot să stau?

— Da.

— Te deranjez?

— Da.

Marcella rămase în picioare, cu mâinile sprijinite pe masă, luând fără să vrea postura unei acuzate. Doctorul Alessandro Sarte se aşeză, iar surâsul i se topi, la fel cum se întâmpla de fiecare dată, în cabinetul lui, la începutul interogatoriului numit consultație.

— Văd că te-a scos din fire. Ce ți-a zis scorpia aia?

— Nimic. Voia veşti.

— Şi i-ai dat?

— Nu ştiu mai mult decât s-a scris în ziarele de seară. Presupun că vii să-ți savurezi triumful. Vrei să vezi cum suport dezastrul. Nu e nici un dezastru. Poți să pleci convins că nu sufăr.

— Am motive mai bune ca să te caut, zise el. • – Nu țin să le aflu.

— Eu însă țin să ți le spun. Dar mai întâi, continuă el aplecându-se ca s-o atingă cu degetul, dă-mi voie să mă asigur că Marcella pe care-o ştiu eu mai este în viață.

Această simplă atingere o făcu să se tragă înapoi de parcă o lovise.

— Calmează-te. (Avu, fără să vrea, tonul iritat al unui medic ce-şi vede bolnavul eschi-vându-se în momentul injecției.) N-am de gând să te violez. Te-ai întrebat vreodată ce s-a în-tâmplat cu mine de patru ani încoace?

— N-a fost nevoie să mă întreb: ai izbutit să faci destul zgomot în jurul tău. Eşti pe cale să devii ce doreai să ajungi: somitatea la care se tratează obligatoriu milionarii şi celebritățile. Ai participat la câteva congrese; fotografia ți-a apărut la loc de cinste în Anuarul Medical pe anul trecut; ai operat un personaj sus-pus al regimului, ceea ce ți-a adus, se zice, neprețuita bunăvoință a marelui om. Am uitat ceva? A, da, contul în bancă: în patru ani s-a înzecit, bănuiesc.

— Ai putea să mă feliciți că trăiesc ca un muncitor, din truda mâinilor mele. Mâini de virtuoz, adăugă el pe tonul ironic al celui ce declamă o frază des repetată, etalându-şi-le pe muşama.

Marcella le aruncă o privire rapidă.

— Ei bine, virtuozitatea asta o urăsc eu, spuse ea repede, grăbindu-se de parcă fiecare vorbă o ajuta să se baricadeze în fața lui. Ştiința nu te interesează. Umanitatea.

— Scuteşte-mă de majusculele tale.

— Nu-ți neg talentul, Alessandro, te-am văzut la lucru. Insă bolnavii tăi sunt doar nişte clienți care plătesc prilejul unui triumf sau al unei experiențe. Distracția ta favorită, continuă ea pe un ton amar, e să faci experiențe pe corpul omenesc, chiar şi în afara chirurgiei.

— Să nu simplificăm, Marcella. Pe corpul omenesc, da, iar uneori şi pe sufletul omenesc.

Cu coatele pe masă, cu fața sprijinită în căuşul palmelor, observa cu un aer absent mobila şi obiectele din cameră. Figura doctorului Sarte, una din acele figuri impasibile şi totodată mobile, era mai puțin un chip, cât o succesiune de măşti: o mască de practician, crispată de atenție, impersonală, aceeaşi cu a multora dintre confrații săi; o mască bronzată de meridional, cu trăsături de medalie romană pe care o purta tot neamul lui, de două mii de ani; o mască de ins voluptuos, ghicită uneori la alții în colțul buzelor, şi care părea mai personală pentru că era mai ascunsă. în

sfârşit, în rarele momente când Alessandro Sarte se credea singur sau uita de sine, vedeai schițându-se chipul lui adevărat, chipul dur, amar şi mohorât pe care-l ascundea în viață şi pe care avea probabil să-l aibă în moarte.

— Totuşi, făcu ea cu o voce tremurată, sufletul meu nu te interesa.

— Eşti sigură? La drept vorbind, pentru noi doi sufletul e doar un cuvânt demodat. Dar nu te opri, vorbeşte-mi despre mine, Marcella. Biografia mea mă amuză.

— Ce-ar mai fi de spus, continuă ea, accep-tând brusc această ocazie de a-şi descărca sufletul. Anul trecut, la Grosseto, ai vânat cu o alteță regală. Ai izbit de un zid, ai schimbat sau ai vândut două-trei automobile de curse. Din când în când, te-ai culcat cu câteva fete drăguțe şi disponibile. Ai avut o amantă sau două, genul acela de femei în vizon care atrag privirile, pe care lumea le recunoaşte când apar la teatru sau în restaurante. Le-ai terfelit, le-ai degradat cât ai putut; acum te-ai săturat de ele.

— Este omagiul pe care ți-l aduc ție.

— Le-ai cerut un număr de senzații, inclusiv senzația riscului. Dacă mă gândesc bine, în viața ta femeile reprezintă acelaşi lucru ca maşinile Bugatti. -

— O. beție a vitezei?

— Da. De asta m-am săturat repede să mă foloseşti ca vehicul.

Marcella schiță un surâs, pe care Alessandro îl înregistra ca pe o victorie. După o clipă, exploatând filonul, adăugă:

— Apropo de Bugatti, văd că n-ai uitat seara când ai preferat să-ți continui pe jos drumul spre San Marino.

— Nu țin să mă sinucid fără rost.

— Mă linişteşti, spuse el grav.

Se ridică, făcu în tăcere câțiva paşi prin cameră.

— Ştii că te pot recunoaşte cu ochii închişi după limbaj, chiar dacă ți-ai schimba vocea? Regăsesc în el influențele poeților din secolul XIX, acei imbecili profunzi care umpleau biblioteca şi creierul tatălui tău, şi pe care ai crezut că-i regăseşti în Carlo, pe urmă e şi influența mea, eu măcar te învățam să vorbeşti limpede, şi. Nu te-ai schimbat, Marcella.

— N-aş spune asta despre tine. Ai îmbătrânit.

— M-am uzat. Crede-mă, cei care îmbătrî-nesc nu se mai uzează, se conservă. A te uza este contrariul lui a îmbătrâni. Fumezi?

— Nu.

— Pricep: te-ai lecuit de viciile mele. Dar scrumiera e plină.
— Nu-ți irosi pe fleacuri talentele de observator, spuse ea punând obiectul pe chiuvetă. Am cinat cu un prieten.
— Micuțul Iacovlev?
— Mă spionezi? Câtă grijă îmi porți!
— Veghez asupra ta. E mai necesar decât îți închipui. Ascultă, continuă el fără să-i ia în seamă protestele, cum crezi că ai putut continua să trăieşti aproape liniştită, aparent liberă, cu ideile şi cu prietenii pe care-i ai? Recunoaşte măcar că în aceşti patru ani am fost destul de discret.
— înțeleg, zise ea cu amărăciune. Aş fi acum pe insula Lipari, dacă tu. Rămâne să aflu ce se ascunde în spatele acestei bunăvoințe.
Marcella se aşezase din nou. Cu brațele încrucişate pe masă, cu bărbia în piept, nu mai oferea privirii decât o suprafață dură şi închisă.
— Pur şi simplu dorința de a nu vedea o femeie sfârşind la ocnă. Soția mea, făcu el cu un soi de duioşie, relaxându-şi masca. Pentru că, din fericire, legile noastre nu recunosc divorțul. Şi, fără să pretind că mă gândesc la tine mai des decât o fac, mărturisesc că uneori mă întreb dacă mi-am jucat bine toate cărțile avute în mână.
— Nu, nici vorbă. Puteai să faci un lucru mai înțelept decât să te însori cu infirmiera ta.
— Infirmiera mea cea mai bună. încă nu te-a înlocuit nimeni, Marcella.
— E o ofertă de serviciu?
— Nu, ştii bine că nu, răspunse el exasperat la ironia ei. Şi nici o invitație să revii la domiciliul conjugal. Crezi oare că eu am gustat amestecul ăsta de momente bune şi rele, accesele tale de virtute, de eroină de roman popular, resen-, timentele tale de clasă, până şi-n pat?
— Toate astea nu te-au împiedicat să mă vrei pe post de Signora Sarte, făcu ea.
— Ştiu, zise el. Căsătoria n-o face mai înțeleaptă pe o femeie, am greşit când am contat pe asta. Când mă gândesc câte complicații mi-a adus hotărârea mea. Dar să trecem peste asta. Chiar admițând că uneori am fost absurd de pretențios sau de calculat. De altfel şi tu îți răceai socotelile tale. îmi dau seama că dacă nu-i puteam fi de folos bătrânului tău, un ratat acrit pe care-l crezi mare om, ceremonia nu te-ar fi ispitit.
— N-ai făcut nimic pentru el, îl întrerupse ea.
— După ce-a fost destituit, nu. N-am promis asta.

— Şi ca să mă dai pe brazdă, presupun, făcu ea cu o voce care devenea primejdios de stridentă, a doua zi după ceremonie, abia sosiți la Cannes, m-ai umilit prezentându-mi-o pe una din fostele tale amante, franțuzoaica aia sulemenită de pe Croisette.

— Irtcă un omagiu, spuse el, reluându-şi tonul frivol de om prea dezinvolt. Nu ştiu multe neveste pe care să arzi de nerăbdare să le prezinți unei amante.

— Ajunge, Alessandro! făcu ea dintr-o dată cu o tristețe sfâşietoare. Să nu reducem trecutul la nişte mizerabile răfuieli de alcov. Politica ne-a despărțit, asta-i tot. înainte însă, am crezut că te iubesc.

— Nu, spuse el, nu. între un bărbat şi o femeie, politica e doar un pretext. Mă cunoşteai. Nu eram atât de nebun ca să nu mă înscriu în Partid. De altfel, fără ipocrizie, îl admir pe acest fost zidar care încearcă să clădească un popor. Nimic mai demn de dispreț decât să aduci osanale succesului, însă cum orice succes e totdeauna trecător, nu fac decât să anticipez timpul când omul ăsta va face în Istorie figură de mare învins, ca toți învingătorii. Până atunci, nu refuz să apreciez rezultatele practice. Chiar nu-ți spune nimic, omul acesta care a izbândit?

— Uiți că am văzut cum a izbândit, spuse ea cu un dispreț nesfârşit. Tata îi corecta primele articole în care preamărea socialismul.

— Crede-mă, Marcella: sunt doctrine pe care le trădezi la fel cum părăseşti o femeie: vina este a ei, totdeauna. Ce trebuia să fac? Să-mi ruinez poziția dobândită cu greu pentru a sări în ajutorul unei găşti de fanatici ca tatăl tău sau ca visătorul acela de Carlo Stevo, mereu cu capul în nori? Experiența ne învață că învinşii îşi merită înfrângerea. Dar, evident, nu poți pretinde o dreaptă judecată a imperativelor politice de la amanta unui martir.

— N-am fost niciodată amanta lui Carlo Stevo.

— Bănuiam. Crezi că nu-l cunosc pe Carlo? Sunt omul cel mai potrivit ca să-i țin în seara asta discursul funebru.

— Ce?

— Da, zise el. Carlo Stevo a murit în insulele Lipari acum vreo patruzeci şi opt de ore.

— Iar tu nu îndrăzneai să-mi dai vestea, făcu ea indignată. L-au ucis?

— Nu e cuvântul cel mai potrivit pentru un bolnav care mai avea şase luni de trăit. Numeşte-o mai curând o formă de sinucidere.

Alessandro aşteptă o reacție care însă nu veni.

— A avut ce voia, continuă el, îndulcind în parte, prin tonul vocii, duritatea vorbelor. Era. Era un visător, cuvântul ăsta îmi spune totul, mie, care ştiu că realitatea nu iartă. Unuia ca Stevo nu i se potrivea decât un rol, acela de martir. Totuşi, într-un fel, vestea mă tulbură. Eram -apropiați, înainte să. Era un exaltat care vedea lumea cu sufletul, înțeleg de ce o femeie a putut să-l iubească. Dacă mi-ai fi cerut sfatul, continuă el iritat de tăcerea ei prelungită, ți-aş fi spus că nu poți face din Stevo un om de acțiune, la fel cum o lebădă nu se face acvilă peste noapte. Mi-au spus nişte prieteni că după ce te-a cunoscut se simțea în el ceva fals, că încetase să fie el însuşi, chiar şi în timpul ieşirilor în străinătate, când mai scăpa de sub tu-

; tela ta. Se silea să fie eroul care voiai tu să fie. Când regimul te ia la ochi, nu te întorci în țară ca să pregăteşti nu ştiu ce lovitură de stat ridicolă. Şi nu-ți dezvălui proiectele, într-un moment de înduioşare, unui amic rus sau ceh pe care l-ai întâlnit întâmplător într-un restaurant din Viena, şi care de altfel e un agent provocator.

— Nu-i adevărat!

— Ba da, şi poate chiar el avea bănuieli. Nu era un prost, Carlo. Numai că. S-a lăsat tî-rât de voi în acțiune, prea fericit, presupun, că nu mai trebuia să gândească. Silit de voi să acționeze, s-a lăsat dus la dezastru de bunăvoie. Cât despre băiatul ăsta care s-a grăbit să-l urmeze la Roma (sunt la curent cu toată povestea), şi pe care l-ați primit cu-atâta drag, vreau să cred că singurul lui scop nu era să stoarcă de la voi informații. Cine trăia în preajma lui Carlo sfârşea prin a-l iubi. Cine trăieşte-n preajma ta, la fel. Dacă puştiul nu v-a spus ce vi se pregăteşte, probabil că era prea târziu; apoi, cum să le mărturiseşti celor pe care-i iubeşti că ai început prin a-i înşela? în plus, drăguțul de Massimo avea nevoie de banii poliției ca să întrețină o amantă.

— Nu-i adevărat! Nu-i adevărat!

— Te asigur că da. O femeiuşcă destul de ofilită. O pacientă de-a mea. Eşti indignată! Curios, s-ar zice că-l iubeşti.

— Asta-i tot? continuă ironic Marcella. Să revenim la moartea lui Carlo Stevo. Dacă ai şi alte amănunte, nu mi le ascunde.

— Te sfătuiesc să nu-ți imaginezi cine ştie ce, făcu el, ocolind un răspuns. Repet ce mi s-a spus, atât.

Ea tăcu. El riscă să-i ia mâna pentru o clipă.

— Am primit un telefon, adineaori. Mă pregăteam să plec la recepția de la palatul Balbo. M-am gândit că e mai bine să-ți spun eu.
— Mulțumesc, făcu ea cu o voce care se voia disprețuitoare, dar fără a izbuti să-şi stăpâneas-că lacrimile care-i stăteau în gât.
— Ei bine, draga mea, credeam că n-o să-i ierți scrisoarea aceea.
— I-au smuls-o cu forța, strigă ea. O clipă de slăbiciune, slăbiciunea unui muribund. Chiar nu vezi că totul e consumat, lămurit, plătit? Mai bine du-te la palatul Balbo să ne insulți martirii: vei fi aplaudat!
— Să punem punct, spuse el cu asprime, exasperat de amestecul de limbă de lemn şi durere adevărată. Nu te încăpățâna. Nu încerca să faci din acest nefericit un erou. Chiar tu recunoşti că nu ați însemnat nimic unul pentru celălalt. Uite, eşti singură. Zi şi noapte. Gândeşte-te că nu e minut trăit împreună pe care să nu-l regret, până şi certurile noastre, până şi scenele. Doar nu vrei să te-ngropi printre, larvele astea? Ah, continuă el cu o voce mai joasă, vrând s-o smulgă acelei fantome, lasă naibii clişeele, ideile, partidele, cărțile. Adu-ți aminte de prima noastră plimbare, într-o duminică de toamnă, la Reggiomonte. Mă iubeai, în ziua aceea.
— Eram nebună după tine.
— E totuna.
Se aplecă spre ea, îi luă în mâini chipul cunoscut, o trase către el ca s-o sărute, împins nu atât de o dorință subită, cât hotărât s-o înduplece pe această femeie neîmblânzită. Ea se ridică, împinse brusc scaunul care căzu, agățând în cădere firul lămpii electrice. Fără să se aplece după şalul căzut pe jos, se depărta, se lipi de perete cu rochia subțire, neagră, ca să se apere nu atât de el, cât de propriu-i trup ce consimțea fără voia ei, bătând ca o inimă.
— Rămâi unde eşti, zise ea cu o voce aspră.
— Ți-e teamă? Teamă de tine? spuse el.
— încă te mai iubesc, făcu ea. E ruşinos, dar încă te iubesc. Iar tu o ştii foarte bine. Numai că totul s-a isprăvit.
Mărturisirea lor reciprocă îi lăsă stingheriți unul în fața celuilalt. Ea ridică scaunul, bâjbâi prin întuneric să aprindă lumina. El se apropie de pat; deasupra patului, pe perete, rămasă probabil de la foştii locatari, se afla o imagine pioasă; sub ea, surprinzătoare pentru locul acela şi în odaia aceea, o candelă aprinsă înstela paradoxal întunericul.
— Aici dormi?

Ea făcu semn că da. Aplecându-se peste pat, el îşi plimbă mâna uşor de-a lungul cuverturii, parcă urmând conturul unui trup. Marcella vibra sub mângâierea care-i trezea o amintire. Deodată, ascuns sub pernă, degetele doctorului găsiră un obiect metalic. Ea se repezi să i-l smulgă din mâini.

— Ia te uită, făcu el. E cel care a dispărut din biroul meu, la Reggiomonte. încărcat?

— Oricum, nu pentru tine, făcu ea.

— Din prudență? Nu prea e genul tău.

Ea tăcea. El observă că se făcuse albă ca varul.

— îmi amintesc că pe vremuri, convinsă desigur că trebuie să slujeşti Partidul până la capăt, condamnai cu vorbe mari sinuciderea.

— N-o mai condamn, zise ea. Prea mulți oameni sunt siliți s-o facă. Dar e adevărat că se poate muri într-un mod mai util.

— Adică?

Ea făcu singurul lucru la care doctorul nu se aştepta: se uită la ceas. Subit, cu un soi de spaimă înăbuşită, el îşi aminti de o broşură în care bătrânul Ardeati apăra dreptul celor oprimați de a recurge la atentatul politic. Nesigur, sau mai degrabă ştiind dinainte, ezita să-i pună acestei Meduze vreo întrebare, de teamă să nu transforme în intenție ceea ce poate nu era de-cât o dorință. Spuse doar:

— E pentru.?

— Da, spuse ea. Diseară, în timpul discursului, în balconul palatului Balbo.

El schiță gestul de a-i lua din mâini arma pe care ea o încuia în sertarul mesei. Renunță însă, aproape instantaneu.

J „îmi întinde o capcană. Vrea să mă păcălească. Dacă ar fi adevărat, nu mi-ar spune-o."

— E o prostie, făcu el.

— Ştiu că n-o să faci nimic ca să mă opreşti, continuă ea. Recunoaşte: distrugerea te fascinează. Cum zici, sufletul omenesc te interesează prea mult ca să nu vrei să afli dacă voi merge până la capăt. în plus, ar fi ridicol să telefonezi la poliție ca să le spui că peste un ceas nevas-tă-ta o să tragă în Iulius Cezar.

— Cezar nu m-a însărcinat cu paza lui, spuse el. Ştii să tragi?

— Nu-ți mai aduci aminte?

Suriseră amândoi.

— Un polițist o să te prindă de braț; glonțul va zbura aiurea ori va ucide un gură-cască din mulțime. Dimineața, ziarele vor lăuda curajul Lui în fața primejdiei. Vor fi înhățați câțiva prăpădiți care vor plăti pentru gestul tău eroic. Câțiva străini vor fi expulzați. Asta vrei? Chiar ții să fii împuşcată de gărzi ori să fii stâlcită în bătaie la postul de poliție?

— Ce bătaie de cap pentru tine! făcu ea. în definitiv, oficial îți port numele.

„E nebună, se gândi el. E nebună, iar în clipa asta mă urăşte. Să n-o scot din sărite. într-adevăr, îmi poartă numele."

— Dar Carlo Stevo, crezi că el ar fi fost de acord?

— Da.

Apoi se gândi un moment şi adăugă:

— Nu mai contează.

Înțelese atunci că nu va putea s-o convingă, cum nu poți convinge un obiect, o unealtă, o armă. „Comparația nu e bună, îşi spuse el. Nu e un instrument: ideea este a ei."

— Ți-ai făcut de mult planul ăsta?

— Uneori mi se pare că dintotdeauna, răspunse ea.

„Să câştig timp. O asemenea tensiune nu ține mult. în câteva ore va ceda nervos. Numai să. Să rămân cu ea. S-o rețin cu forța. Nu." îl încerca o ispită teribilă, mai ales că regimul era pentru el un lucru pe care îl accepți, nu unul pe care să-l adori. Era posibil să se întâmple CEVA, aievea, în seara asta? Să fie, ea, ACEEA.? Să aştepte, ținându-şi răsuflarea, ca bila să cadă pe negru sau pe roşu.

— Ştii ce mă deranjează? spuse ea aşezân-du-se iarăşi la masă. Revolverul ăsta furat. Dacă-l ucid, îți rămân datoare cu moartea lui.

Scoase grămadă, dintr-un plic, câteva monede şi două-trei bancnote. Apoi le împinse spre el.

— Uite-ți plata, făcu ea râzând. Să dăm Cezarului.

„Să-i accept jocul", se gândi el alegând o monedă.

— Dacă ții, zise el cu o blândețe conciliantă, profesionistă, dozată ca un calmant, primesc banii, ca superstițioşii care se tem să nu poarte cuiva ghinion pentru că i-au dăruit un cuțit. E tot ce-ți rămâne?

— E mai mult decât am nevoie, spuse ea.

— Promite-mi ceva, spuse el ca să încheie. Nu încerc să te conving să renunți: totul ar reîncepe, peste o zi, peste o săptămână. Dacă asta vrei, fă-o. Fă plimbarea asta; du-te la palatul Balbo (numai să izbuteşti să treci

prin mulțime), pune-ți la încercare hotărârea şi forța. Am şi eu ideile mele despre libertate. Dacă însă îți va lipsi ocazia, sau curajul, sau credința (cre-de-mă, nu există credință pentru care să merite să ucizi, şi cu atât mai puțin să mori), gândeşte-te că acolo, în sălile acelea oribile, de cealaltă parte a balconului luminat, printre invitați şi chelneri servind băuturi, cineva va fi fericit să aplaude ceea ce nu vei face. Mă duc şi eu, acum. După discurs, dacă nu se întâmplă nimic, voi fi în fața cinematografului Mondo, la intrarea de pe Corso, pe trotuarul din stânga.

— Gata să mă însoțeşti? spuse ea cu un hohot de râs ascuțit.

— Da, făcu el. Pentru tot restul vieții.

Se apropiară de prag. Trecând prin fața uşii de la camera în care intrase Massimo, doctorul îi încercă distrat minerul. „Dacă e cineva acolo, nu poate fi decât băiatul acela, se gândi el. Ei şi, ce contează?"

— Adu-ți aminte, cândva condamnai sinuciderea, spuse el. (Fără să vrea, vorbea aproape în şoaptă.) Ce faci tu e o sinucidere. N-ai nici o şansă.

— Viața mea nu valorează mai mult, spuse ea simplu.

Abia atunci înțelese că n-o cunoştea pe această Marcella pe care credea că o cunoaşte, că acest plan era pentru ea mai important decât iubirea lor şi certurile lor, şi că acest curaj ce nesocotea viața nu venea dintr-o angoasă de femeie, ci dintr-o disperare de militant. „Nici măcar moartea lui Carlo nu contează pentru ea", se gândi Alessandro. Şi din nou se simți răscolit de o curiozitate pătimaşă, pe care n-ar fi încercat-o dacă n-ar fi iubit-o atâta.

— Mi se oferă o situație în Anglia, spuse el, încercând o nouă tentativă. Dacă, eventual.

— Nu, făcu ea strângându-se lângă el, pe jumătate involuntar, în coridorul îngust. Iți cer doar să nu mă trădezi.

— Poate mă crezi studentul tău rus, zise el ridicând vocea.

Îşi luă pălăria. Ea vru să-i răspundă, dar nu mai erau singuri. Pe scară urcau nişte oameni; vorbăria şi râsetele lor ajungeau la ei prin uşa întredeschisă. Alessandro spuse cu voce tare:

— Diseară, la şase şi jumătate, în fața cinematografului Mondo.

Marcella închise uşa. Abia ieşit în stradă, Alessandro redeveni bănuitor. „Teatru ieftin", gândi el. Ea gândi: „N-o să-l mai văd niciodată."

Marcella ezită un moment înainte de a aprinde lumina. „Ce obosită sunt, îşi zise. Şi ce greu trece timpul. încă un ceas, de fapt două, mai ales dacă." îşi economisea gesturile, chiar şi gândurile, cu grija unui avar. Luă

pieptenul de pe policioara de deasupra chiuvetei, îşi netezi părul, constată cu plăcere că mâinile nu-i tremurau. „Alessandro", spuse ea cu voce tare, repeiând maşinal, dintr-un vechi obicei, silabele ce aparţineau deja trecutului. Găsi buretele umed, îşi tampona cu el faţa; apoi, descheindu-şi rochia, îşi răcori ceafa, pieptul, subsuorile, insistând de parcă apa rece i-ar fi purificat şi sângele, şi inima. „Ar trebui să mă schimb, se gândi ea. Breteaua asta ruptă." Dar oboseala n-o împiedica să audă liniştea şi zgomotele imperceptibile din odaia vecină. „Ce-şi închipuie Alessandro? Că. Să fi rămas aici, Massimo? Cu neputinţă." O cuprinse o ruşine violentă, ca şi cum n-ar fi stat de vorbă cu Alessandro, ci ar fi făcut dragoste cu el. Ciocăni uşor în perete:

— Eşti acolo?

— Da.

— Aşteaptă, spuse ea după o clipă de gân-dire. Vin şi eu.

„Trage cu urechea? Oribil, înseamnă că e omul lor. Alessandro e totdeauna bine informat. Ba nu, se corectă ea, a fost omul lor." Se strădui să simtă sila cuvenită, ca un bolnav care îşi mişcă un membru amorţit fără să poată trezi vreo senzaţie. „Bun, şi ce dacă?" Prezenţa lui Massimo umplea vidul în care, o clipă mai devreme, simţea că pluteşte. „Ca şi intimitatea aceea cu Carlo, bănuiam eu. Ar fi trebuit să fiu indignată, presupun. Ba nu. Uşurată. La urma urmei, gândi ea împingând uşa, e ultimul meu ceas, am dreptul să-l petrec cu cine vreau."

Odaia în care intrase era cufundată în întuneric. Totuşi, în fund, o fereastră fără perdele decupa un pătrat de lumină albă de la felinarul şi vitrinele de pe stradă, amestecată brutal cu strălucirea lunii. Patul se afla în zona întunecată. Massimo era culcat direct pe salteaua impregnată cu naftalină; acest banal miros funebru, evocând pregătirile de dinaintea unei plecări, părea, în camera goală, o aluzie la Carlo. Se ridică în coate ca o statuie de hermafrodit care încearcă să-şi părăsească soclul, apoi spuse încet:

— Am auzit tot.

— Ne spionai? întrebă ea cu tristeţe.

— Da. Nu. Să zicem că n-am vrut să plec fără să te revăd.

Îi răspunse un soi de suspin.

— Nu plânge. Uite, eu nu plâng. Şi nici nu trebuie să roşeşti. Oricum e întuneric. îl iubeşti, continuă el în şoaptă, dar atât de tulburat încât părea să strige. îl iubeşti pe bărbatul acesta dintr-o altă lume? Fără să vrei. Ţi-ai

trădat secretul fără nici un rost. Şi cui? Unui închipuit stupid, convins că el nu e nebun, ca noi, sigur că numai el vede lumea aşa cum este. O, nu te teme: nu te-a crezut. S-a înfiorat o clipă, dar nu crede.

— După ce i-am vorbit, aproape nu mai cred nici eu, îl întrerupse ea.

— Eu însă am crezut, Iudita mea, cred de când am înțeles anumite întrebări imprudente privind bătaia unei arme de foc, şi anumite tăceri, şi convingerea ta că ai putea, azi, de una singură. Nu mi-ai spus nimic. Iar pata aceea din trecutul meu, ai ghicito, nu-i aşa? Trecutul meu, ce expresie ridicolă când n-ai nici douăzeci şi doi de ani. Nu te apuci să culegi un câine de pe stradă fără să ştii dacă-i râios.

— Te acuz eu? Totul ar fi fost la fel şi fără tine.

Femeia se aşezase. Apropiați unul de celălalt, dar aproape fără să se vadă, dialogau cu întunericul.

— Nu-i aşa, zise el devenit gânditor dintr-o dată, că moartea unui om e cumplită?

— Şi mai cumplit e că a cedat înainte de a muri, făcu ea. Acum însă, pentru mine, nu mai contează.

— Ura ta, reluă el cu vocea lui cântată. Urata. Când un bărbat şi o femeie se ceartă cum ați făcut-o voi adineaori, e clar că se iubesc. Ai auzit-o pe femeia aceea plină de ură care-l iubea pe Carlo? Ura ta. O, ştiu, ai destule motive: tatăl tău (ciudat, să nu poți vorbi de răzbunarea tatălui mort fără să pari că joci o melodramă), şi Carlo, şi celălalt, care s-a sinucis pe malul Tibrului (ştii despre cine vorbesc) şi care nici el n-a fost răzbunat. Ar merita s-o faci fie şi numai ca să se termine cu lozincile astea mincinoase mâzgălite pe ziduri, ca să amuțească vocea asta ce împarte gloatei un terci ordinar. Dar nu-i vorba de asta. Vrei să-l ucizi pe Cezar, dar mai ales pe Alessandro, şi pe mine, şi pe tine însăți. Să cureți locul. Să scapi de coşmar. Să tragi ca la teatru pentru ca decorul să se năruie în fum. Să isprăveşti o dată cu oamenii ăştia care nu există.

— E mult mai simplu, răspunse vocea ei obosită. Când eram infirmieră, la Bologna, făceam treburile murdare pe care toți le refuzau. Cineva trebuie să facă şi ceea ce oamenii nu au curajul să facă.

—. care nu există. Oare El, toba asta de tinichea în care răsună spaimele unei clase şi vanitatea unui popor, există? Dar oare tu exişti? Vei ucide ca să încerci să exişti. Dar Car Io, care a luptat, apoi a cedat, a cerut iertare, apoi probabil a făcut ce trebuia ca să nu mai aibă nevoie de nici o iertare, el exista? Suntem cu toții nişte cârpe sfâşiate, nişte zdrențe spălăcite,

amestec de compromisuri. Ucenicul iubit nu e cel care doarme în icoane cu capul pe umărul învățătorului, ci acela care s-a spânzurat cu treizeci de arginți în buzunar. Sau nu, de fapt nu: sunt unul şi acelaşi: erau acelaşi om. Precum cei care în vis sunt cu totul alți oameni. Visezi că ucizi, ori că eşti ucis; tragi, şi tragi în tine însuți. Zgomotul împuşcăturii te trezeşte: asta e moartea. Ne trezeşte, e felul ei de a ne răni. Tu te vei trezi oare peste un ceas? Vei înțelege că nu putem ucide, că nu putem muri?

— Ba putem foarte bine, făcu ea înăbuşin-du-şi un căscat. Dacă eu îl ratez, ei nu vor rata când vor trage în mine.

Îl auzi mişcându-se febril în pat.

— Ia-ți cuțitul, Charlotte1, urcă în diligenta de Paris şi loveşte din toate puterile, ca un măcelar, drept în inimă. Ah, să ucizi, să aduci pe lume: voi, femeile, vă pricepeți la asta: la toate lucrările sângeroase. Dar sacrificiul tău nu salvează pe nimeni, din contră. Ucizi ca să mori, e felul tău de a muri. în vechime – vocea i se oprea, apoi reîncepea, rapidă ca într-un delir sau sub efectul unui drog —, în vechime, femei revoltate se duceau la templu ca să dărâme falşii zei, scuipau pe ei ca să fie mai sigure că vor muri. Iar ordinea publică era apărată, cum îți imaginezi: erau ucise, apoi pe mormintele lor se construiau biserici care seamănă cu templele. Nu-l vei ucide pe acest om, pe acest zeu fals. Mai mult, dacă moare, tot el va triumfa: moartea lui e apoteoza Cezarului. Ție însă puțin îți pasă. Doar aşa poți să strigi nu, când toți ceilalți spun da. Ah, te iubesc, strigă el dintr-o dată, eu care nu voi avea nicicând destul curaj, sau credință, sau speranță ca să fac ce faci tu, te iubesc. Nemesis, sfânta mea, zeița mea, ura este iubirea noastră, răzbunarea singura noastră justiție, o, lasă-mă să-ți sărut mâinile care nu vor tremura.

Se aplecă apropiindu-şi buzele, cu o emoție sinceră şi în acelaşi timp voit teatrală, de vizionar şi de actor. Ea îşi retrase mâinile, din pudoare sau din dispreț, cu o mişcare ce totuşi îi atingea uşor obrazul.

1 Aluzie la Charlotte Corday, asasina lui Marat (iunie 1793). (N.t.)

— Bați câmpii ca să mă faci să-mi uit gândul, spuse ea. Scrisoarea.

— Ce-i cu ea?

— Ți-au arătat-o. Deci eşti în contact cu ei şi acum.

— Carlo ştia. Crezi că scapi aşa uşor din-tr-un angrenaj? V-am protejat pe amândoi, mai mult decât credeți.

— Şi tu! spuse ea cu un râs scurt.

O rază subțire de lună pătrundea în odaie, întreruptă adesea de ceea ce probabil era lunecarea norilor pe cer. O văzu pe Marcella miş-cându-se, ridicând brațul.

— Ce faci?

— Mă uit la ceas. Ca să nu ajung acolo prea devreme, să aştept, să bat la ochi. Mai am timp.

Şi, lăsându-se pe spate, îşi sprijini capul pe colțul unei perne.

— Poate vrei să dormi. Vrei să te trezesc?

— Nu, spuse ea. N-am chiar atâta încredere în tine.

Trecu un minut ce li se păru o lungă tăcere. Apoi, într-un sfârşit, ea îi puse întrebarea ce-i ardea buzele:

— Ştiai de moartea lui Carlo?

— Nu, spuse el încet. Bănuiam, dar nu ştiam mai mult decât tine.

— Crezi că l-au ucis?

— Cine ştie? făcu el cu o voce înăbuşită. Ajunge. Nu te mai gândi la asta.

— Vezi, am dreptate să mă duc acolo disea-ră, spuse ea.

— Nu, făcu el încet, după un moment de gân-dire. Totuşi nu. Aş vrea să trăieşti.

Se luară de mâini.

— Ştii la ce mă gândesc? întrebă ea aproape cu veselie, schimbând intenționat subiectul. La teoriile voastre complicate. La falsul pe care-l fabricați cu un dram de adevăr. Alessandro. Tu. Până şi Carlo. Tatăl meu, bunăoară. Da, numai că eu nu eram fata eroică pe care şi-o imaginează Alessandro. Şi Sandro. Da, l-am iubit, l-am regretat, m-am luptat cu acest regret. Dar poate că iubirea trupească nu e atât de importantă pe cât se crede.

— Nu-i aşa? spuse el sorbindu-i cuvintele. „Mint, se gândi ea. Chiar şi acum, atât de aproape de moarte, mint. Şi nimic nu e simplu, de vreme ce, în acelaşi timp, Sandro. Când mă gândesc că adesea n-am îndrăznit să-l privesc în ochi. Ce face oare cu femeia aceea pe care-o tratează? Să fiu mângâiată de degetele lui, să mă ridic puțin pe pernă până ce capul lui îmi atinge sânul. Păcat, nu va mai fi nimic."

— în zadar, continuă el cu amărăciune. Te duci acolo în zadar. Vor falsifica totul, vor întoarce totul în folosul lor, până şi încercarea ta de răzbunare. Mâine vor spune: o nebună, o apucată, nevasta eminentului doctor S., care. încă un pic de noroi aruncat în Carlo. Se vor folosi şi de mine ca să te mânjească.

— E oare vina mea? spuse ea retrăgându-şi mâna.

Nu-şi mai vorbeau decât la răstimpuri, apatici, ca nişte călători culcaţi pe băncile sălii de aşteptare, care-şi omoară timpul aşteptând sosirea trenului.

— Un copil, murmură el parcă în silă. Un copil care a cunoscut foamea, războiul, fuga, arestarea la frontiere. Un copil care a văzut totul, dar n-a suferit. Pentru un copil, e un joc. Un student care chiuleşte de la cursuri, care acceptă banii picaţi întâmplător. Care continuă să se joace cu viaţa şi cu moartea. Un băiat care s-a obişnuit cu orice. „Precum cei fără speranţă." Din ziua în care v-am cunoscut, am înţeles. Tu vei schimba, poate, lumea, pentru că mrai schimbat pe mine.

— Nu, spuse ea, nu te-am schimbat. Eşti aşa cum eşti.

El se ridică, puţin precipitat. în lumina slabă a lunii, părul şi chipul lui păreau făcute din-tr-o aceeaşi materie delicată şi pală. Marceila îşi întoarse spre el chipul scăldat de asemeni într-o albeaţă de marmură.

— Ascultă, spuse ea punându-i frăţeşte mâna pe umăr. Adineaori, lângă Alessandro, pentru o clipă am uitat totul. Totul: şi pe Carlo, şi ce voi face diseară. De câteva ori. O, numai pentru o clipă, şi totuşi. Nu sunt nici mai curată, nici mai pură decât tine.

— Ştii, reluă el în şoaptă, uneori cred că noi, noi care suntem impuri, care am fost umiliţi, jefuiţi, întinaţi, care nu avem nici ţară, nici partid (aşa e, nu protesta!), tocmai noi vom pune temelia noii lumi. Noi, cei pe care nu vor mai putea să-i corupă, nici să-i înşele. Să începem chiar acum. singuri. O lume atât de diferită încât le-ar face să se năruie pe toate celelalte, o lume fără revendicări, fără violenţă, şi mai ales fără minciună. Ar fi însă o lume în care nu am ucide.

— Eşti ca un copil, spuse ea cu blândeţe, fără să pară că l-ar fi ascultat sau auzit. De asta am încredere în tine, pentru că eşti ca un copil.

Marceila se întinse ca o femeie ce se trezeşte din somn:

— Pe când trăiam cu Alessandro, făcu ea pe un ton de confesiune, îmi doream un copil. Un copil de la Sandro. îţi dai seama: crescut de ei, într-un cuib pentru micii fascişti. Slavă Domnului, există şi alte căi de a aduce viitorul pe lume.

— Viitorul, strigă el iritat, devenit dintr-o dată ironic, m-aţi înnebunit, şi Carlo, şi tu, cu generaţiile voastre viitoare, cu societatea voastră viitoare, cu viitorul vostru de aur. Jalnică himeră a celor prigoniţi. O să ieşi îndată pe stradă şi o să vezi, nu-i aşa, oamenii. Şi o să te întrebi dacă se poate clădi pe ei un viitor. Nu există viitor. Nu există decât un om pe care vrei

să-l ucizi şi care, chiar şi mort, se va ridica iar ca un hopa-mitică, şi care crede că plămădeşte viitorul cu lovituri de pumn. Iar în cele patru zări ale Europei auzi urlete de ură care-i răspund, şi care ne vestesc viitorul. Şi Carlo, mort în ruşine, poate încetând să mai creadă în viitor, şi tu, cu sfertul de oră ce ți-a rămas de trăit. Sau poate mă înşel, continuă el pe un ton diferit, practic, aplecându-se să vadă ceasul în slaba lumină nocturnă. Zece fără douăzeci. N-o să reuşeşti niciodată să te strecori în primele rânduri. Mă tem că trebuie amânat pe altă dată. gestul tău care va schimba viitorul.

— Te crezi isteț, spuse ea. Chiar crezi că i-aş fi spus lui Alessandro ora exactă, locul exact? O să aştept la ieşire, în piața mică. E acolo un colț cu o statuie.

— Trişezi, chiar şi tu, răspunse el înduioşat.

Ea se ridicase totuşi, cuprinsă parcă, fără voie, de o grabă subită de a pleca.

— In cazul ăsta, spuse el ridicându-se la rân-dul lui, ai încă o oră de nesomn. Culcă-te. Eşti obosită, continuă el cu milă.

— Nu insista, spuse ea. Ai făcut destul ca să mă faci să renunț. Ştii că rezerva de forțe a unui om e limitată, iar eu sunt aproape de capăt. Chiar nu simți că toată viața mea, şi chiar intimitatea noastră din seara asta devine grotescă dacă renunț? S-ar zice că mă invidiezi pentru curajul meu.

— Nu ai avea curajul să renunți. Vrei să mă duc în locul tău?

— Sărăcuțul de tine!

Exasperat, el pipăi peretele după întrerupător, încercă să aprindă lumina, să redea lucrurilor acea aparență banală incompatibilă cu eroismul şi cu primejdia. Ea îl opri.

— înainte să plec, aş vrea totuşi să aflu ceva. Carlo nu mi-a spus niciodată nimic despre tine. E. un fel de trădare.

— Ah, zise el încet, geloziile astea între discipoli. De unde să ştiu? Sunt lucruri din trecut, nu le mai răscoli. Şi dacă nu vrei să aprind lumina, adu-mi o țigară. Ştii unde sunt.

Ea căută în odaia vecină, i le aduse. La flacăra slabă a brichetei, chipul ei apăru o clipă: nu mai era marmorean, ci omenesc, un chip de femeie.

— E rândul meu să-ți pun o întrebare, făcu el. Adineaori, nebuna aceea. Nu-ți reproşa nimic în legătură cu soțul tău.

Chipul Marcellei se împurpura brusc; el stinse bricheta, întunericul reveni.

— Ştii mai bine ca oricine că minţea, spuse ea.
— De unde ştii că n-am regretat?
— Dacă o făceai anume ca să mă trimiţi acolo, spuse ea, şi tot nu izbuteai mai bine.
Marcella trecu iar în bucătărie. O auzi aprin-zând lumina, deschizând şi închizând un sertar, stingând lumina. Când reveni, era îmbrobodită cu un şal. Hotărâră să iasă pe Via Fosca. Trecură împreună prin prăvălie. Deodată, reluând argumentul lui Alessandro, el spuse:
— Carlo n-ar fi aprobat o crimă.
— Care crimă? făcu ea, încercând să înţeleagă.
— Apoi, violent:
— Taci! Ce ştii tu?
„E drept, se gândi el cu o furie rece. L-a cunoscut mai bine decât mine."
Deschiseră prudent oblonul de lemn, arun-când o privire în strada care se întindea în faţa lor, pustie, râu de întuneric mărginit de digurile caselor; ici şi colo, felinare incerte tremurau ca luminile unor bărci. Strada veche, invadată ziua de viaţa mulţimii, redevenea o stradă nobilă noaptea. Undeva totuşi, la o fereastră deschisă, un radio revărsa văicăreala stridentă a unui cântec la modă. începură să cadă câţiva stropi de ploaie. Marcella se opri, înfrigurată în ciuda aerului călduţ, străbătută de un frison ca înotătorul în clipa când se aruncă în apă. „Ce singură sunt", se gândi ea. Şi, cu mâna pe clanţa uşii, se întoarse spre îndoielnicul ei tovarăş:
— Când am intrat adineaori nu te-ai temut. c-o să încep cu tine?
— Nu prea, spuse el. Când eşti atât de aproape de ţintă, nu risipeşti gloanţe pe vânatul mărunt.
Ea închise uşa. Franjurii şalului se prinseră într-o crăpătură a oblonului; blestemând printre dinţi, trase de el cu stângăcie. El o ajută să-l desprindă. Deodată, ea murmură:
— Spune-mi adio. Şi, brusc, îl sărută.
„Sărut o moartă", se gândi el.
Acest sărut, aproape filial pentru el, aproape incestuos pentru ea, îi uni într-o îmbrăţişare tristă. Se despărţiră după o clipă. Femeia care se ducea la moarte îşi mai aminti o dată, cu amărăciune, că el era cu zece ani mai tânăr. Câteva minute, Fedra proletară cu chipul frumos şi tragic şi tânărul Fedru platonician din restaurantele Vienei merseră ţinându-se de mână. Apoi, trezindu-se ca dintr-un vis, ea spuse:
— Nu trebuie să fim văzuţi împreună. Unde te duci?

O clipă, el ezită. Ea spera că-i va propune s-o însoțească şi că va trebui să-l împiedice. El însă îi spuse:

— Nicăieri, ca de obicei.

Se despărțiră. El o urmări totuşi, de departe, fără ca ea să-l observe, sigur – cu siguranța demențială pe care-o ai în vis – că nimic n-o mai poate abate din drum. Ea mergea repede, depărtându-se de el tot mai mult, înaintând cu paşi mari şi neauziți care erauz deja, paşii umbrei ce avea să fie. Ajunse la un bulevard; curgeau tot mai mulți trecători, spectre derizorii, băşici inconsistente, fetuşi din paie sorbiți de vârte-jul unei voci tunătoare. Fluviul infernal se lărgea, şerpuia de-a lungul fațadelor negre în meandre neaşteptate, rostogolea în valurile lui leşuri de înecați inerți care se credeau vii. Ea mergea, ca o grecoaică din vechime în Hades, ca o creştină în Infern, purtând o povară veche ca Istoria, trecând poate, la colțul unei străzi, pe lângă alte umbre rătăcitoare, singure în credința şi în ura lor, visând să făptuiască ori să vadă făptuindu-se ceea ce ea încerca în seara aceea, şi care totuşi rămâneau pentru ea nişte trecători oarecari, la fel cum ea rămânea pentru ei o trecătoare banală. Căci zeii justițiari nu se recunosc sub travestiurile lor trupeşti. O rafală de ploaie o biciui, lipindu-i de trup rochia subțire de vară; cu o grijă maternă, îşi aminti că şi Massimo era îmbrăcat prea subțire. Apoi imaginea tânărului ieşi din gândul ei; mai singură ca oricând, continua să înainteze, despi-când din ce în ce mai repede noaptea, fără să vadă ori să audă furtuna sub care curgea mulțimea, îşi aminti de tatăl ei, apoi de Carlo, cu răceală, cum îți aminteşti de nişte morți de mult îngropați; acum, când credința i se transforma în act, era inutil să-şi ocupe mintea cu gânduri pioase. în fața cinematografului Mondo era pustiu; Alessandro încă n-o aştepta, poate nici nu se mai gândea s-o aştepte. Apartamentul lui era destul de aproape; poate era acasă; depindea doar de ea să urce scara, să treacă pragul, să intre iar în odaia unde patul îi cunoştea trupul, unde oglinda îi ştia chipul. în loc să-i sfâşie pieptul, imaginea acestei dorințe deja abandonate trecu pe lângă ea, se depărta, se pierdu în uitare. Eliberată de povara trupului, nu mai era decât o forță pură. Iminența gestului ei împingea în umbră motivele ce i-l dictaseră, ca şi pe cele ce-ar fi putut s-o abată de la el: devenit fatal, inevitabil, îşi putea permite să fie absurd ca lucrurile.

Alte rafale de ploaie răscoliră tenebrele; luminile oficiale tremurau în spatele perdelei de ploaie; drapele şi balcoane erau biciuite de vânt ca pânzele unor corăbii. în piața Balbo, şuvoaiele ploii înecau ultimele ecouri

ale discursului, aplauzele şi tăcerea ce urmează întotdeauna după strigăte. De la colțul bulevardului, Marcella cuprinse cu privirea fațada pavoazată, loggia de unde mulțimea, gonită acum de furia cerului, fusese asmuțită de zeul ei, piața în care câteva automobile cu faruri aburite de ploaie împroşcau pietonii cu apă încerrând să-şi facă drum printre ei. Coti la dreapta, dădu colțul, merse de-a lungul micii piețe Sfântul Ioan. Cu spatele arcuit, marea felină nocturnă se strecură spre portalul bisericii de lângă colțul palatului, sări pe un soclu, se lipi de spatele unei statui, în spațiul strimt şi întunecos dintre zid şi statuie. De acolo, de sus, vedea poarta în fața căreia aştepta un grup de şoferi şi polițişti orbiți de rafalele ploii. Vremea era de partea ei, dezorganiza serviciile de pază. Ploaia răpăia în jur fără s-o atingă; obosită, temându-se doar să nu tragă prea devreme sau prea târziu, încerca maşinal să-şi amintească numele armurierului care o ajutase să curețe revolverul. în sfârşit, poarta se deschise brusc; un zgomot de motor se adăugă la canonada furtunii; îl recunoscu imediat pe cel ales drept țintă, înconjurat de o mică suită de demnitari ce se despărțeau cu saluturi şi zâmbete. Dar clipa pe care o trăia era diferită de cea pe care o trăise pe când era doar viitor, în locul stăpânului în uniformă, cu bărbia înălțată în fața poporului, fascinând mulțimea, nu vedea decât un ins în ținută de seară plecân-du-şi capul ca să intre în automobil. Se agăță de ideea crimei ca un naufragiat de unicul punct fix din universul lui care se scufundă. Ridică brațul, trase, rată.

Plasatoarea, cu lanterna în mână, lumină pardoseala lojii. Angiola îşi scoase mănuşile lungi din piele lăsându-le să atârne lângă ea ca două mâini moarte, îşi lăsă mantoul să lunece pe spătar, apoi se cuibări în fotoliu ca s-o privească pe Angiola Fides.

Ieşise din saloanele de la Cezar-Palace imediat după cină, singură. Din fericire, Sir Junius Stein, plin de respect pentru înaintaşii săi în exploatarea lumii, consacrase trecutului primele ceasuri ale vizitei la Roma: cu picioarele umflate, zăpăcit de logoreea ghidului (ajunse să-l confunde pe Iulius Cezar cu papa Iuliu II), se târâse prin muzee ca pe holul unei interminabile gări din marmură cu plecări în toate direcțiile Timpului. în plus, cu toată admirația lui pentru marele om, ideea de a se plimba prin oraş într-o seară cu discursuri oficiale şi ceremonii publice nu putea să-i fie pe plac: nu ştii niciodată cum se termină istoriile astea. Acum, năruit într-un fotoliu, moțăia cu ziarul deschis la ştirile financiare de pe Wall Street şi de la Bursa londoneză, Capitoliul şi Stânca lui Tar-

peiană. Reporterii nu aflaseră încă de sosirea Angiolei Fides: deci Angiola era liberă în noaptea aceea să se consacre exclusiv femeii care-i tulbura inima. Pentru ea se îmbrăcase, se fardase, pentru ea purta la gât colierul de perle şi un guler de blană inutil; mai întâi voise să hoinărească prin Roma pe jos, apoi se răzgândise, închiriase o limuzină ca să se bucure mai mult de intimitatea acelei umbre. îi ceruse şoferului s-o ducă în fața bisericii Sfânta Măria Mică, unde Angiola Fides mergea cândva să se roage; coborâse pe Via Fosca în căutarea iubitei, pentru a-i dărui colierul, vizonul, pantofii din lame auriu pe care îi purta doar pentru ea. în fața afişelor pe care, la orice colț de stradă, se strâm-ba gura prea roşie a Angiolei Fides, sperase s-o regăsească pe fetița ce aduna câțiva bănuți pentru filmul din fiecare seară. Se aventurase până în curtea tristului imobil unde locuise idolul ei, dar plânsetele, țipetele, rumoarea faptelor diverse ce răzbat seara din camerele închiriate, şi mai ales teama de a-şi întâlni întâmplător sî-câitoarea soră mai mare o descurajară să urce la etaj: se mulțumise să privească vitrina de care Angiola Fides îşi lipea odinioară fruntea de puştoaică ciufulită, visând la toate lucrurile pe care nu le avea. Câteva picături de ploaie căzură pe ceafa Angiolei, calde ca lacrimile unei copile nemângâiate. O femeie deformată de grăsime se proțăpi în prag, o întrebă răstit pe străina bogată ce căuta în casa lor de oameni sărmani. Descurajată, Angiola reveni la maşină şi îi dădu şoferului adresa unui loc unde era sigură că o găseşte pe Angiola Fides. Strecurându-se printre serviciile de ordine şi prin mulțimea care se scurgea sub ploaie, şoferul opri pe o stradă puțin circulată, la câțiva paşi de o intrare luminată ca ziua, împodobită cu capete sculptate de femei, mai mari şi mai frumoase decât în realitate, cu umeri dezveliți provocator. De la casieră – codoaşă între umbre şi noi – Angiola cumpără un bilet, apoi intră în loja cufundată în beznă, ca într-o odaie în care ar fi stins lumina ca să rămână singură cu cineva.

Peretele camerei magice se nărui: vântul suflă în rafale, dar fără să aducă vreo adiere în caverna plină de spectre, el însuşi nefiind decât o fantomă de vânt. Sala, ca un tunel, se deschise spre univers. Dictatorul inaugura o expoziție de artă romană; nişte evrei, vinovați că erau evrei, treceau pe furiş frontiera Reichului; tunurile bubuiau în deşertul mongol. Angiola închise ochii, lăsând să treacă acele rămăşițe de gesturi pe jumătate mistuite de Timp, ce aveau să mai umble prin lume câteva săptămâni, desprinse de cauzele lor, înainte de a putrezi ca nişte frunze moarte. Nu

venise pentru acele crâmpeie de teatru banal realizate cu buget enorm de firma Univers & Dumnezeu. Un freamăt de râs străbătu obscura masă umană: un clovn căzuse, fără să prindă obiectul pe care crezuse că-l prinde, nefăcând altceva decât ceea ce facem, în fond, toată viața. în sfârşit, propria-i voce se întoarse la ea, ca un ecou, reflectată de peretele de pânză albă. Pudrată cu lumină ca fața luminată a globului, imensul chip al Angiolei Fides se răsuci încet pe fondul negru, scăldat într-un clarobscur delicat ca o ceață iscată de răsuflarea ei, cu tâmplele şi fruntea încadrate de o pădure întunecată, cu relieful delicat al obrajilor sub pomeții uşor proeminenți, cu lacul adânc al ochilor, cu tăietura buzelor deschisă spre abisul lăuntric. Ca în fața unei oglinzi, îşi trecu mâna prin păr să îndrepte o şuviță rebelă pe fruntea Angiolei Fides, uitând că îşi schimbase coafura. într-un fel, privea o moartă. Reproducere grosolană a memoriei omeneşti, camera magică nu i-ar putea restitui mai mult decât o imagine trecută. De asemeni, într-un înțeles mai puțin stupid decât cel curent, avea în față un vampir: monstrul acela palid băuse tot sân-gele Angiolei, fără totuşi să dobândească un trup. Sacrificase totul acelei fantome ubicue, dăruită de aparatul de filmat cu o falsă nemurire ce nu excludea moartea. îşi exploatase mâh-nirile pentru ca Angiola Fides să învețe să plângă, ori să-şi nuanțeze surâsul cu un strop de dispreț. Adolescentă, îşi populase visurile cu imagini ale acestei Angiola, mai fericită decât era ea însăşi, o Angiola desăvârşită, cum ea nu era, dar cu care îi plăcea să se identifice în viitor, printr-o iluzie asemănătoare cu iluzia amanților care se cred una cu obiectul iubirii lor. Murind, va încerca să imite una din morțile Angiolei Fides. în fine, era o rivală. Nimic, sau aproape nimic nu-i aparținea din dorințele trezite în umbră de această femeie cu adevărat fatală, ce nu putea trăi în lumină. Narcis feminin pe malul undelor luminoase, se căuta zadarnic în reflexul Angiolei Fides.

Începu să cânte: gura enormă se deschise ca aceea a măştilor antice din care izvorăşte torentul tragediilor. Un spectator aplaudă, neputând crede că acel chip atât de grăitor era surd. Involuntar, Angiola îngână, cu gura închisă, cântecul pe care Angiola Fides îl cânta cu voce tare. Su-râse, fascinată încă o dată de monstrul din ea însăşi: surâsul ei nu fu decât o copie palidă a idolului impalpabil. Un tril de flaut țâşni, ascuțit ca limba unei reptile: începu să danseze. Angiola nu era decât trupul acelei umbre uriaşe proiectate pe peretele alb al lumii. Nemişcată, privea cum rătăceşte sufletul ei de muşchi, sufletul ei de oase, sufletul ei de carne. O porțiune

de umeri, sânii pe jumătate goi apăreau, apoi dispăreau în dreptunghiul vid, cufundându-se şi înălţându-se în umbră. în loja ei, cucerită de dulcele freamăt de viperă îndrăgostită, Angiola undui imperceptibil din talie până la umeri, ca o Evă contopită cu şarpele ei.

Era o insulă cu palmieri, pe malul unei Medi-terane ce aducea a Pacific. Recunoşteai zgomotul valurilor, nu şi culoarea lor: lumina soarelui se preschimbase într-un clar de lună. Algenib, sau mai curând Angiola Fides (pentru că nici un rol nu-i ascundea adevărata personalitate, cum nici un veşmânt nu-i ascundea goliciunea), culegea în grădină nişte rodii inconsistente, al căror suc n-ar fi înnegrit lama cuţitului de bucătărie: erau rodii pentru fantome. Tatăl fetei se îneca, lăsând-o în grija unei maure cu suflet bun. Poate că, în acest timp, Don Ruggero continua să vegeteze la azil, poate că cenuşia Rosalia, care iubindu-şi sora prea mult o învăţase să se iubească, trăia şi acum în micul apartament de la ultimul etaj al unui imobil de pe Via Fosca. Dar Angiola nu era femeia care să se complice cu o familie ce i-ar fi umbrit imaginea idealizată pe care-o prezenta despre trecutul ei.

Algenib schimba un sărut cu un ofiţer englez, la prima lor întâlnire sub tamarinii înfloriţi. Primul amant al Angiolei nu era englez şi nici nu purta uniformă: era un croitor din Parma care-o poftise să-i vadă eşantioanele de stofe, şi cum în cămăruţa din spatele prăvăliei nu era foarte întuneric, Angiola îşi amintea că, dez-brăcându-se, se ruşinase de ciorapii ei găuriţi. Disperată de plecarea Lordului Southsea, Algenib afla mângâiere la picioarele unei Madone, într-o capelă, printre călugăriţe machiate discret. Angiola intrase cu sila într-un pension din Florenţa, condus de călugăriţe cu feţe palide pe care le ura. Acest film plin de pasiune, dar decent, gândit să nu supere nici o cenzură din lume, trecea sub tăcere necunoscuţii pe care adolescenta Algenib îi gratificase cu aceleaşi atenţii ca Angiola în zilele când scăpa de la mânăstire, în piaţa Addaura ori prin boscheţii de la San Mi-niato, dar Angiola subînţelegea genul acesta de amintiri. Un pictor francez cu pălărie romantică, întâlnit pe o plajă scăldată într-o dulce lumină roz, ştergea cu duioşie lacrimile ca nişte perle strălucitoare ale lui Algenib. Lângă marele artist sensibil şi cunoscător al femeilor, Angiola ar fi acceptat de bunăvoie plictiseala fidelităţii; din păcate, la vârsta când mai suntem capabili de recunoştinţă, întâmplarea nu i l-a scos în cale decât pe Paolo Farina care se însurase cu ea din prostie, după ce micul marchiz de Trapani o părăsise din laşitate. Algenib îşi abandona

protectorul generos dar sărac pentru un rajah cu dantură superbă, duşman jurat al englezilor, ce şi-o făcea complice în operațiunile lui de spionaj. Angiola fugise de la domiciliul conjugal în compania unui tenor cu dinții îmbrăcați în aur. Algenib îl dobora cu un foc de revolver, într-un bar londonez, pe şeful In-telligence Service-ului. Pe platourile de filmare, Angiola fluturase nenumărate revolvere şi pumnale, dar dacă Algenib avea în față necredincioşi sau trădători, Angiola nu văzuse decât actori. Algenib, deghizată în baiaderă, se prosterna în fața statuii lui Shiva, oferind privirii crupa sinuoasă a Angiolei Fides. Algenib se strecura cu paşi de felină în biroul unui ofițer englez, în timpul unei recepții la Palatul guvernatorului, ca să fure un document secret. Se deschidea o uşă: curentul ventilatorului împrăştia secretele de stat. în întunericul sfâşiat de fasciculul unei lanterne, se detaşa profilul grec al Lordului Southsea. Algenib se întorcea, simțind pe umăr mâna acestui necunoscut.

La scurt timp după Angiola, în lojă intrase un bărbat; în lumina slabă a lanternei plasatoarei, întrezări pieptul unei cămăşi albe şi un chip frumos, cam trecut, care prin contrast părea cenuşiu. Bărbatul intrase pentru a se adăposti de furtună: într-o seară ca asta, pe ploaia şi în mulțimea asta, nu putea spera să găsească un taxi. Prezența spectatoarei îl irita, căci îl silea să-şi împartă singurătatea; se aşeză cât putu mai departe de ea, adică tot prea aproape. Şi nu doar ploaia îl împiedica să se întoarcă acasă. După ce se despărțise de Marcella, Alessandro plecase direct la palatul Balbo. Convins că se va întâmpla ceva (deşi ar fi preferat să se înşele), traversase saloanele fastuoase, cu greoaie stucaturi aurite, pline de uniforme şi toalete de gală. Postat pe platoul de la intrarea în piață, gata să apere o femeie fără s-o aprobe, sau chiar dezaprobând-o, la fel cum un sceptic care nu crede în nici un zeu s-ar fi putut solidariza din iubire cu o creştină aruncată fiarelor sălbatice, încercase zadarnic să-i recunoască chipul în mulțime; de la o frază la alta, de la un pumn ridicat la altul, sub cerul din ce în ce mai apăsător, în entuziasmul asudat al gloatei, Alessandro se temuse, sperase, disperase aşteptând un foc de armă. Discursul, mai lung decât de obicei, se sfârşise sub urale ude de ploaie. Trecând strada prin mijlocul mulțimii ce fugea de aversă, se sili să ajungă la întâlnire, în fața cinematografului Mondo. După un timp, renunțase totuşi la acea aşteptare ridicolă. Era puțin probabil ca ea să vină din proprie inițiativă să-şi recunoască eşecul. Pesemne plecase acasă, se aruncase în pat ca să plângă ori ca să doarmă, îi veni ideea că o asemenea umilință putea aduce o

femeie la realitate, la iubire; se putea aştepta s-o găsească acasă, în faţa uşii, lividă ca în-frângerea, recunoscându-şi laşitatea şi devenind astfel o amantă la fel ca oricare alta; simţi un dezgust care-l făcu să înţeleagă că nu iubea în ea decât curajul pe care în realitate nu-l avea. Plasatoarea închise uşa, întunericul redeveni complet; pe un perete ardea o luminiţă roşie ce-i amintea lui Alessandro candela suspendată deasupra patului din odaia Marcellei. închise ochii, încercând să stingă lumina aceea. Apoi, ca să se pedepsească, acceptă incidentele ce-i transformaseră seara într-un coşmar grotesc, ploaia care-l silise să intre în holul cinematografului, apoi în sală, unde măcar era întuneric. Poate că Marcella născocise acel proiect doar ca să-l păcălească şi să scape de el: şi-o imagină întinsă pe pat, lângă Massimo, sub imaginea Madonei din Loretto transformată de tânărul rus într-un soi de icoană, râzând împreună de naivitatea lui Alessandro; apoi respinse această viziune, nu pentru că era falsă, ci pentru că n-o mai suporta.

Deschise ochii: răsunau ovaţii, parcă tuna în memoria lui; mâinile i se crispau în faţa acestei repetări a coşmarului său; filmul vieţii lui se derula înapoi: drapelele fâlfâiau din nou pe o faţadă din piatră; un personaj scund şi îndesat pescuia entuziasmul din planctonul mulţimii; pe jumătate ridicat din fotoliu, Alessandro aşteptă iar, la sfârşitul fiecărei fraze, punctul final al unui foc de armă, apoi brusc îşi aminti că nu poţi trage în fantome. Nu, nu era prezentul pe care abia îl trăise: era un jurnal de actualităţi, vechi aşadar de o săptămână. în sală, adunătura de drogaţi, cu gurile căscate de parcă şi-ar fi supt visele, rumegau, înainte de a adormi, evenimentele săptămânii, ca pe acele crâmpeie de realitate ce urcă noaptea la graniţa viselor. Sub formă de desene animate, începură halucinaţii hipnagogice: personaje absurde, mai uşoare ca omul, se născură şi defilară, la fel ca teama, entuziasmul, indignarea şi ironia lui Alessandro în timpul jalnicei lui aşteptări. Viitura viselor inundă sala, ducând cu ea epave de amintiri şi fauna ei de simboluri. Un clovn căzu, împiedicându-se de vid, ca Alessandro de o absentă. Eroina îşi ucidea duşmanul cu un foc de revolver: sângele ce curgea era suc de roşii. între viaţă şi filmul acesta, singura diferenţă era că aici spectatorii ştiau că sunt amăgiţi. Nu existau tirani, căci nu existau revoltaţi; nu existau fiinţe, ci şiruri de personaje separate, cu gesturile întrerupte brusc, şi doar viteza, legându-le unul de altul, crea iluzia că ar exista. Nu existau morţi, ci umbre de actori. Totul era amăgire, gesticulaţie plată, declamaţie găunoasă pe o suprafaţă sonoră. O femeie

dansa, amăgitoare de vreme ce era impalpabilă: o iluzorie Venus se năştea din unduirea valurilor. Singura barieră ce-l despărțea pe Alessandro Sarte de atâtea fantome era – pe jumătate dezvelit şi el, dar cald, apropiat, palpabil, slab luminat dinlăuntru de soarele tainic al sângelui – umărul viu al unei tinere femei, ascunzând în parte ecranul. Imitând fără voie îndrăzneala actorului – şi devenindu-i astfel dublura opacă —, puse mâna pe acea delicată stâncă de carne, cu un gest uşor, mai mult de naufragiat decât de libertin.

Umărul spălat de întuneric tremura uşor, ca un pinten de stâncă ce iese din valuri şi pare că se mişcă o dată cu ele. Dintr-o dată, încetă să mai fremete, ca şi cum, atinsă, femeia se prefăcea că nu simte nimic. Crispată dar supusă, cedând dorinței pe care o trezise trupul ei de umbră, Angiola continua să-şi joace rolul. Lân-gă străinul care-o înşela cu ea însăşi, avea sentimentul că-şi elimină o rivală. Iar el, lângă acea necunoscută, se răzbuna pe o absentă. Căutând de-a lungul trupului punctele sensibile ale dorinței, constata încă o dată aspectul medical al gesturilor iubirii: abandonul acestei femei, invadată puțin câte puțin de plăcere, nu se deosebea prea mult de tresărirea, de spasmul sau de docilitatea unei paciente. Alungă această idee care-i strica plăcerea, şi, ca s-o guste mai bine, se concentra pe senzația contactului cu trupul pe jumătate posedat, cu mâna care se mişca imperceptibil, ca o plantă marină. La fel ca oglinda de pe tavanul unui alcov, ecranul le trimitea imaginea tulbure a unui cuplu: oglinda se mărginea să reflecte un sărut gigantic, deschis ca o floare, concentrând astfel, în prim-pla-nul buzelor şi pleoapelor, înlănțuirea trupurilor pe care era suficient s-o sugereze. Mărite şi mai mult, cele două chipuri s-ar fi descompus în mişcări de atomi, indiferenți la acest sărut, cum suntem şi noi la iubirea colosală a aştrilor. Cu capul lăsat pe spate, Angiola închise ochii în care dansau stele de sânge. Algenib îl recunoştea pe Lord Southsea: urmăriți de poliția engleză, amanții ajungeau la malul mării. Piroga se scufunda pe un Pacific ce semăna cu Medi-terana; fugarii mureau împreună. Marele val de voluptate se domoli, se stinse, lăsându-i pe cei doi înecați ai voluptății să revină la suprafață. Angiola se strânse şi mai mult lângă bărbatul care deja se desprindea de ea. Alessandro se depărta; după momentul de uitare, îi revenea în minte un gând. Acest scenariu stupid exprima ceea ce, pentru o clipă, fusese tainica, absurda lui dorință: şi el dorise, adineaori, s-o regăsească pe Marcella în orgasmul morții. Imaginea apelor domolite acoperi ecranul, înecată curând de un val

de întuneric. Apoi, când lumina țâşni – o lumină galbenă, potrivită cu foiala spectatorilor reveniți la realitate —, nu mai văzu, în fața lui, decât o femeie fardată țipător care se ridicase şi, pregătindu-se de plecare, se privea în oglinjoara din poşetă.

Înainte ca femeia să vorbească, gesturile ei cam nervoase, croiala hainelor îl făcură să înțeleagă că era o străină, poate americancă, una din acele călătoare complezente ce trec prin iubire la fel cum vizitează oraşele. Ca toate femeile care încearcă să-şi compună un chip şi un suflet după moda de la Hollywood, aceasta încerca să semene cu Angiola Fides. Dar trăsăturile ei frumoase şi banale erau infinit mai puțin expresive decât cele ale uimitoarei actrițe care umpluse ecranul. O Angiola Fides în stare să mimeze atât de bine pasiunea trebuia deopotrivă s-o poată simți şi inspira. Or, tre-cătoarea aceasta frivolă aparținea acelui tip de femeie cu care nu-ți complici viața.

Disprețuind-o, dar fiindu-i recunoscător că putea dispreţui în ea toate femeile, Alessandro respecta totuşi plăcerea ce-i fusese dăruită. Engleza din filme era pentru el, ca pentru mulți bărbați din generația lui, unul dintre argourile secrete ale iubirii.

— Thank you, my Iove. It was wonderful, riscă el.

— Dragul meu, răspunse ea încet în engle-' zeşte continuând să-şi refacă machiajul, să nu crezi că fac asta cu oricine.

Această minciună previzibilă îl enervă ca o nerozie. încă o femeie din acelea care pretind că găsesc succesiv, în fiecare bărbat, dacă nu primul iubit, măcar întâia iubire.

— Nu e cazul să vă scuzați, spuse el iritat.

Ea îşi înghiți saliva, fără o vorbă, cu o mişcare a gâtului care-i dădu un aer patetic. încă un bărbat care, după un sfert de oră de intimitate, îşi permite să fie insolent, mitocan sau de o tandrețe vulgară. Mai bine să nu se complice cu acest trecător: mâine, cine ştie, va încerca să-i propună o afacere dubioasă sau îi va trimite anonime lui Sir Junius. Numai în filme amanții se dăruiesc cu trup şi suflet unor pasiuni cronometrate să dureze o viață, adică până la sfârşitul filmului. Acest necunoscut banal e mai puțin real decât Lord Southsea.

— Un film stupid, nu-i aşa? spuse ea.

— Da, spuse el amar. Stupid la culme. Engleza era între ei o barieră pe care nu țineau s-o treacă. Alessandro nu-şi dădu seama că ea o vorbea aproape la fel de prost ca el.

— Americancă?

Ea face semn că da. Aproape că nu minte. Va fi curând englezoaică, dacă izbuteşte să-şi anuleze căsătoria ridicolă şi se mărită cu Sir Junius, care de altfel e australian. Bani, sau mai curând hârtia tipărită ce le ține locul în zilele noastre, prestigiul unui titlu de noblețe la fel de recent ca gloria ei de actriță în teatrul de umbre, tot acest praf în ochii cititorilor de reviste duminicale – ce-şi poate oferi mai mult o femeie care trăieşte doar un simulacru de viață? Căci Angiola nu izbuteşte să simtă marile emoții pe care ştie să le joace atât de convingător pentru alții: iubirile din viața ei adevărată eşuează una după alta, la fel cum avortase unicul ei copil. Cu primul amant, la Palermo, maimuțărise cinismul; cu Tonio de Trapani, făcuse pe ingenua. Când Paolo Farina a cerut-o în căsătorie, încă lividă după avort, a mimat pocăința. Lângă tenorul ei provincial, a crezut că o prinde bine să simuleze remuşcarea. La Tripoli, în fața lui Sir Junius Stein, comanditarul studiourilor AFA, târ-fulița acceptată ca figurantă într-un film a simulat disperarea. Acum, lângă acest necunoscut, n-ar fi putut decât să maimuțărească iubirea.

— Italian? i – în trecere prin Roma.

Să minți, să tai legăturile dintre tine şi celălalt, se te înfunzi într-o minciună ca în adâncul unei insule. Ce e o femeie? Se va lăsa amăgit de o privire – chipurile – tristă? Sala aceasta golită deja pe jumătate, măturată de lumina electrica, nu-şi mai aminteşte imaginile delirului ei. „La urma urmei, îşi spuse ea privindu-l, n-am nimerit prea rău: arată bine. Oricum, mai bine că nu m-a recunoscut."

— Ne mai vedem? întreabă el fără convingere.

— Imposibil.

El nu insistă. Fiecare, în gândul lui, nu mai doreşte decât să fie singur. Ea îşi strecoară în poşetă oglinjoara în formă de inimă. El o ajută să-şi pună mantoul: mătasea tivită cu blană îl face să-şi amintească, aproape cu duioşie, taina trupului ei. Spectatorii exorcizați dau năvală spre uşă. Alessandro se simte mai puțin străin de acest public şi de gustul lui primitiv pentru romanțios şi nefericire. Angiola se întreabă câți dintre oamenii din sală o vor revedea la -noapte în vis. Mergând lângă necunoscută, el observă cu o tresărire de orgoliu că lumea întoarce capul după ea, sau cel puțin după perlele ei.

— Să chem un taxi?

— Nu, am o maşină.

Ploaia a stat. Şoferul aşteaptă pe o străduță laterală. Ca să intre în maşină, ea trebuie să se aplece. O iubită ca atâtea altele, din care, prin geamurile joase, Alessandro mai vede un su-râs aproape melancolic şi două mâini fine trăgându-şi mănuşile. Dacă Marcella se întoarce la el în seara asta (rațiunea îl aduce la ordine: nu se va întâmpla nimic), va regreta că s-a oferit prosteşte să-şi complice viața pentru o smintită, pentru o prefăcută care-a crezut că-l duce de nas. în gând îi apare, mai verosimil, apartamentul gol, fotoliul în care se va prăbuşi cu o revistă sau un tratat de chirurgie în mână, oprindu-se la fiecare rând ca să-şi reproşeze naivitatea ridicolă. Va încerca să ajungă acasă cât mai târziu.

— Cumpărați trandafiri. Garoafe. Trandafiri.

— Aşteaptă, îi spuse el şoferului.

În timp ce-i plăteşte bătrânei buchetul de trandafiri, pe trotuar apar gesticulând câțiva inşi în cămăşile negre ale milițiilor fasciste. O frază prinsă la întâmplare îi bubuie în urechi, cu atât mai tare cu cât, poate fără să ştie, a auzit-o tot timpul. Lasă maşina să plece, se apropie de grup, recunoaşte un prieten.

— Tu erai? Cum, nu ştii ce s-a întâmplat? Obrazul puhav al acelui bărbat corpolent pare surpat de furtună. Alessandro mai apucă să afişeze o mască surprinsă. La suprafața spaimei urcă ipoteze reprimate. Arestată? Port ilegal de armă? îşi imaginează telefonul de pe noptieră sunând întruna în apartamentul gol. E oare compromis? Veleitățile de eroism ale lui Alessandro s-au topit în urmă cu câteva ceasuri. Toată povestea asta nu mai e pentru el decât o aventură imbecilă.

— Nebună de legat. Numele tău. Măria. ba nu, Marcella Sarte. Nu, nu: n-a apucat să spună nimic. A tras până când…

Actele. Da, s-au găsit la ea. Urâtă întâmplare, bătrâne!

Sporovăială camaradului îl împiedică pe Alessandro să lunece în plin coşmar. Chiar a avut curajul S-O FACĂ? Pentru că Marcella nu va afla niciodată, lui Alessandro i se pare inutil să recunoască faptul că o admiră, iar dacă ar mărturisi că o invidiază nu s-ar mai înțelege pe sine. Lângă acest prieten oarecare, Alessandro reacționează la fel cum ar fi făcut-o oricine în locul lui.

Cei doi bărbați se îndreaptă aproape în goană spre secția de poliție. în sala unde un bec electric varsă o lumină albă neîntreruptă, brutală, ca apa rece a unui robinet de Morgă, sunt două forme întinse una lângă alta. Un adolescent din grupele de pregătire premilitară zace atins de unul din cele

cinci gloanțe trase orbeşte în noapte; capul îi atârnă, golit de sânge prin-tr-o rană deschisă. Chipul copilăresc, acoperit pios cu o pelerină de uniformă, a căpătat deja duritatea catifelată a marmurei. Alături, pe dale, o femeie ucisă, pe care ziarele de dimineață o vor numi dezaxată, cu o milă amestecată cu dispreț. Victime ale unor zei diferiți, cei doi echilibrează, în moarte, talerele balanței. Rochia neagră, udă de ploaie, lipită de trupul asasinei, îi dă aspectul unei înecate. Din gura larg deschisă a curs un pic de sânge şi de salivă, dar chipul a rămas neatins. O şuviță udă şerpuieşte pe obrazul acestei Meduze moarte. Iar ochii ficşi, dar orbi, se adâncesc în neantul care e unicul ei viitor.

Mătuşa Dida intră într-un gang, se aşeză între cele două coşuri cu un rest de flori ofilite, rămase nevândute pe o furtună ca asta, îşi trecu batista peste părul care, spălat, ar fi fost alb, îşi trase sub ea picioarele ca să le ferească de apă şi amenință cerul negru cu pumnul.

În tinerețe, mătuşa Dida semănase cu florile pe care le vindea; bătrână, părea un trunchi de copac. Era cam tare de ureche; mâinile mari şi noduroase vâsleau în jurul ei ca nişte crengi; picioarele greoaie la mers se lipeau de pământ ca şi cum ar fi prins rădăcini. Copiii care-i muriseră putrezeau în cimitir ca frunzele toamnei; până şi bunul Dumnezeu era pentru ea un soi de floare mai mare. Micul Isus se năştea de Crăciun, plăpând şi pur ca o floare de ciuboțica-cu-cului; de Paşti, deja matur – capul bărbos încoronat cu spini îi atârna ca un fruct —, murea pe arborele Crucii. Era dovada că era Dumnezeu, căci nimeni nu trăieşte treizeci de ani în douăsprezece săptămâni. Cealaltă dovadă că era Dumnezeu era aceea că Măria îl zămislise singură: să-i fi spus asta despre mama unui om, bătrâna Dida ți-ar fi râs în nas. Unii dintre aceşti Isuşi erau mai bogați decât alții; unii ştiau să citească, de pildă Pruncul de la Ara Cceli căruia sărmanii îi scriu când sunt la necaz. Uneori, aceşti Isuşi erau drăguți, te ascultau; apoi deveneau surzi, ori se supărau, cine ştie de ce. La fel ca soarele ce arde când ai nevoie de ploaie, ori se ascunde când ai nevoie de cer senin. Mai era şi vântul, care ba e, ba nu e, căci lumea asta e plină de toane, şi luna, care se schimbă cum vrea ea, şi focul care se aprinde, că de aia e foc. Mai era statul, care zice mereu că-i datorezi bani, şi omoară lumea pe timp de război, dar altfel nu se poate, şi trebuie să existe stăpâni ca să conducă şi bogați ca să le dea de lucru celor sărmani. Apoi era dictatorul, care înainte nu fusese, şi pe care Regele l-a numit, cum s-ar zice, să conducă în locul lui. Se străduieşte pentru binele țării, dar e aspru

cu cei care sunt împotrivă (pe fiul lui Belotti l-au pus în cătuşe, e trist), însă are dreptate, pentru că el e mai tare. Şi mai era Roma, unde mătuşa Dida vindea flori de treizeci şi cinci de ani, şi în lume nu era oraş mai frumos şi mai mare, de asta şi veneau atâția străini. Iar de cealaltă parte a Romei, în partea care nu e Ponte Porzio, acolo era marea, pe care Dida n-o văzuse niciodată, dar pe care fiul ei Nanni o trecuse ca să se ducă în Argentina; acolo, la mare, copiii Attiliei se duceau uneori cu autobuzul, duminica, în vacanțe. Iar în jurul Romei erau pământuri sterpe pe care abia creşte iarbă pentru oi, dar şi drumuri cu camioane şi praf, pentru că există progres, şi fabrici, pe an ce trece mai numeroase, şi vestigii istorice cu restaurante pentru oamenii cu bani. Ici şi colo, se mai vedeau grădini de zarzavat, şi câmpuri cu flori ce sunt vândute la Roma, şi sere strălucind în soare ca aceea unde muncea acum băiatul ei, Ilario. Apoi, mult mai departe, spre Florența, unde trăia fiică-sa Agne-sa cu bărbatul ei, vizitiul, erau munți pe care iarna se aşterne zăpada. Şi la fel mai departe, în toate direcțiile. Iar în mijlocul tuturor acestor lucruri, cu atât mai clare cu cât erau mai aproape de ea, era chiar ea, mătuşa Dida de la Ponte Porzio.

Întrebată unde şi când se născuse, Dida răspundea că la Bagnani pe Anio, cu mulți ani în urmă, înainte de venirea Regelui la Roma. A avut atâția frați şi surori, că nu-şi mai amintea cum îi cheamă; mama ei murise de tânără; Dida trebuise să aibă grijă în locul ei de toți acei mieluşei ai Domnului, însă din fericire, când Domnul lasă pe lume mielul, nu uită să lase şi iarba: pe atunci se câştiga bine cu via. Apoi, oricât de ciudat ar părea, fusese o fată frumoasă, cu sânii rotunzi sub cămaşă, ca nişte mere ale iubirii. Se măritase cu Fruttuoso, fostul grădinar de la Villa Cervara, care după o ceartă cu proprietarii renunțase la slujbă; cumpăraseră la Ponte Porzio un teren ca să cultive flori. Fruttuoso se pricepea ca nimeni altul la semințe, răsaduri, altoiri, tăieri, butăşiri. Veniseră pe lume copiii, opt, poate nouă, cu cei născuți înainte de soroc şi care trăiseră doar câteva zile, dar aceia erau îngeraşi. Şi iar trebuise să-i crească pe toți aceşti mieluşei ai Domnului, să-i spele, să-i hrănească, să-i mai altoiască (altfel cum să deprindă buna purtare?), să-i învețe să-şi câştige pâinea după ce împlineau nouă ani şi terminau şcoala. Fruttuoso pleca în zori cu căruța lui pictată să vân-dă flori la Roma; se întorcea spre dimineață, somnoros, pe drumurile drepte ca-n palmă, scăldate într-o lumină roz; căluțul ştia drumul, într-o zi, la o trecere de nivel, expresul s-a năpustit ca un lup peste om şi atelaj, spulberând clinchetul de clopoței. Căluțul a fost trimis la

abator, iar Fruttuoso s-a dus să doarmă în cimitir sub o coroană din alamă, care ține mai mult şi nici nu arată mai rău ca florile adevărate.

Dida a prins vremuri grele, care pe urmă, în amintirea ei, s-au amestecat cu vremurile grele din Războiul cel mare, când primul ei născut a fost ucis la Carporetto. Deşi copiii erau destul de răsăriți ca să-şi ajute mama, angajase un om pentru muncile grele; după zece luni, sărbătorea un nou botez: Luca ăsta era un om de treabă, dar se pricepea mai mult la femei decât la flori. Copiii creşteau; cu vârsta, pe Dida o interesa mai mult avutul decât iubitul; era sătulă să hrănească de pomană un derbedeu care o dată, din lene, lăsase să piară toți trandafirii; totuşi nu îndrăznea să-l dea afară căci se temea de şişul lui. Până la urmă, cei trei băieți ai ei izbutiră, cu lovituri de pumni, să-i vâre în cap ideea că e mai bine să plece. Dida îl petrecu urlând până la cotul drumului, în timp ce el, plin de cucuie, amenința fioros; lacrimile femeii curgeau ca ploaia din streaşină; Dida îşi blestema câinii de fii care-o prigoneau pe bătrâna lor mamă; nu, nu -avea din ce să-i dăruiască, în chip de rămas-bun, o şapcă şi nişte haine noi; i se rupea inima că-l vede plecând. El ştia că minte; ea ştia că el ştie: mai multe nopți, familia a vegheat de teamă că Luca se întoarce să dea foc la seră, dar el se mulțumi să-şi caute altă slujbă, la o vădană.

Fu atunci rândul copiilor să suporte zgârce-nia Didei: le refuză, unuia un pachet de țigări, alteia pantofi de lac ca să danseze duminica, alteia o panglică, un odicolon sau un batic din mătase. La fel ca taică-său, Nanni fu înghițit de expres: trenul îl duse la Napoli, iar vaporul mai departe, la Buenos Aires. Agnesa, plecată la Florența să lucreze ca menajeră, trăi cu un birjar care era om de ispravă, dar fiica lor călcase strâmb, de zece ani nu aveau de la ea nici o scrisoare, nici un mandat poştal. Attilia se măritase cu secătura aia de Marinunzi. Ilario însă era un băiat serios: ştia că florile înseamnă bani. Nici cele două fete rămase acasă nu se fereau de muncă; mezina, cea de la Luca, era cam sărăcuță cu duhul, dar şi mai muncitoare. Boccii, şleampete în pantofii lor bărbăteşti şi în şorțurile decolorate, sculându-se cu noaptea-n cap ca să împacheteze marfa, trudind cât e ziua de lungă, trezindu-se noaptea să pună rogojini ori să vegheze la cuptoare – nu era nici un pericol ca vreun iubit să vină să i le răpească Didei. Şi pe Ilario îl sfătuise să nu se însoare; erau şi aşa destule guri de hrănit, iar fetele din ziua de azi nu fac doi bani ca gospodine. Vânduse o parte de teren pentru un loc de casă, căci acum Ponte Porzio nu mai era chiar în câmp: pe terenul rămas măriseră sera. Ilario era furnizorul marilor

florării de pe Via Veneto; Dida n-ar mai fi fost nevoită să meargă zilnic să vândă la Roma, cum îşi făcuse obicei după ce rămăsese a doua oară fără bărbat.

Se obişnuise însă cu Roma, era plăcerea ei: în fiecare zi camioneta lui Ilario o lăsa pe treapta de marmură de la intrarea vechiului Palat Conți, între cinematograful care de zece ani ocupa parterul din stânga (lucru bun pentru comerțul cu flori), şi, în dreapta, cafeneaua Imperio (patroana îi permitea Didei să-şi lase peste noapte buchetele nevândute în fundul unui coridor, în găleți). Didei îi plăcea zgomotul, şi avea parte din belşug; îi plăcea cartierul, unde se simțea un personaj, la fel ca prințesa de la etajul palatului, care cumpăra flori în fiecare dimineață, în treizeci de ani de când lucra pe treapta palatului, se schimbaseră multe; marele monument alb de la capătul pieței crescuse sub ochii ei; un rege şi trei papi se succedaseră. Dida îşi iubea meseria: ştia să le surâdă abil trecătorilor ca să-i facă să creadă că îi cunoaşte; învățase să-i recunoască pe străini şi ştia că rareori cer restul, pentru că e prea complicat, şi de altfel toți sunt bogați. Ştia cine cumpără flori pentru spital sau pentru cimitir, şi cine pentru rude, mai ales de Sfânta Măria şi Sfântul Ioan, sau pentru o iubită, sau de plăcere, pentru că-i timp frumos sau, dimpotrivă, pentru că-i urât, unii chiar şi de dragul florilor. îi plăcea micul bar unde mergea la amiază să bea o cafea espres-so şi unde o lăsau să-şi scoată mâncarea ei mirositoare, împachetată în ziar. îi plăcea să se, întoarcă acasă cu ultimul autobuz, respectată de şofer. Făcea pe jos cei vreo cinci sute de metri de drum de țară până la casa ei cu obloane totdeauna bine închise, grăbindu-se, de teamă să nu fie tâlhărită. Apoi, în bucătărie, Tullia sau Măria, ciufulite, coborau să-i încălzească mâncarea; o auzeau târându-şi scaunul pe dale, bodogănind că o cocioabă ca asta e bună pentru animale, şi blestemându-şi puturoşii de copii, lovi-i-ar damblaua, care munceau mai puțin decât ea.

Lumea spunea că e rea: era dură ca pământ-tul, lacomă ca rădăcina ce-şi caută hrana, înăbuşind în umbră rădăcinile mai firave, violentă ca apa şi tot ca ea de vicleană. Pentru generații de făpturi vegetale, fusese Muma cea bună şi Parca fără milă, dar anemonele, gălbenelele sau trandafirii fuseseră pentru ea doar o materie primă, ceva ce creşte din pământ şi îngrăşăminte, se îngrijeşte, apoi se taie ca să ai din ce trăi. întotdeauna îşi exploatase bărbații pentru plăcere şi muncă; fuseseră uneltele ei. Gemuse şi uriaşe pentru absenți şi pentru morți, pe urmă îi uitase aşa cum vita îşi

uită tovarăşele de staul dispărute şi puii ce i-au fost luați. îşi dresase copiii rămaşi în viață să-i aducă ei tot câştigul, aşa cum câinii aduc vânatul. Punea banii în ascunzători ferite de lăcomia Atilliei şi a borfaşului de bărbatu-său, în locuri pe care, din respect, chiar şi Ilario se prefăcea că nu le ştie. Dar cea mai sigură era punga slinoasă pe care o purta la gât şi în care ținea, ca pe Sfintele Taine, banii familiei împăturiți cu grijă. Era amuleta, icoana ei, bunul ei Dumnezeu care n-avea s-o lase nicicând în nevoie. Pentru banii ăştia, într-o zi, ginerele ei Marinunzi avea să-i taie gîtul, sau Luca, vezi bine, avea s-o pocnească în cap într-o noapte, pe drum, sau chiar Ilario (fusese văzut bântuind cu o funie) avea să-i vină de hac, împins de o femeie câinoasă şi fără frică de Dumnezeu; şi Dida visa asasini, aşa cum copacii bătrâni visează, poate, tăietori de lemne.

— Dida, o să ajungi în Iad, îi spusese în dimineața aceea părintele Cicca, parohul de la Sfânta Mărie Mică, oprindu-se în fața coşurilor pline şi trăgând cu ochiul la trandafirii pe care i-ar fi vrut pentru capela Preacuratei.

Fără să-i răspundă, ea continua să rupă cu dinții firul de rafie cu care îşi lega florile.

— Da, o să ajungi în Iad, repetase el, iar dovada e că eşti în el de pe-acum. La Judecata de Apoi o să învii cu pumnii încleştați, ca toți avarii, şi n-o să poți desface palma o veşnicie. Gân-deşte-te, mătuşă Dida, un cârcel veşnic! N-ai dat un bănuț, măcar o dată, ca să citesc o slujbă pentru morții tăi; eşti aprigă cu tine şi rea cu ceilalți; nimeni nu te-a văzut vreodată aruncând o coajă de pâine unui cerşetor. Hai, Dida, fă o faptă bună, dăruieşte-mi trandafirii pentru Sfânta Fecioară!

— Ce să zic! bombănea mătuşa Dida. Sfânta Fecioară a ta e mai bogată decât mine!

Dar chipul i se descrețea, îi surâdea părintelui Cicca, consătean de-al ei care în urmă cu treizeci de ani îi găsise vadul ăsta la doi paşi de Sfânta Mărie Mică. Dida i-ar fi dat din toată inima ceva pentru Sfânta Fecioară, dacă ar fi avut de unde. Dar nu avea niciodată, iar preotul nu prea dezamăgit păşea mai departe, cu pantofii lui prea mari, cu sutana măturând pământul, trăgându-l de mână pe arțăgosul său prieten, organistul orb. Cei doi bărbați se dondăneau întruna, ca într-o comedie, dar nu se despărțeau: Sfânta Măria Mică era un adăpost pentru orb, care la rându-i era o comoară pentru părintele Cicca. Mai mult, cei doi țineau unul la altul, obişnuința îi apropiase, erau ca nişte frați bătrâni. Destinele

lor semănau: nişte oameni de treabă îi plătiseră orbului lecţii de muzică (nu e nevoie de ochi pentru asta), iar părintele Cicca se călugărise pentru că nişte oameni cucernici s-au oferit să-l ţină la studii, ai lui fiind prea săraci ca s-o facă. S-a întâmplat însă ca orbul să aibă talent, iar părintele Cicca să-l iubească pe Dumnezeu. Ca orice fericire omenească, şi a lor era imperfectă şi efemeră: iarna, organistul suferea de frig în biserică, iar vara pentru că nu-l chemau să cânte la catedrala Sfânta Cecilia, care era faimoasă; muzica însăşi avea momentele ei de vid şi de silă, când Bach nu mai era decât un zgomot complicat; apoi, dintr-o dată, muzicianul acesta modest urca la cer pe aripile unei fugi. Părintele Cicca avea neînţelegeri cu episcopul, rudele sărace îi stăteau pe cap, şi avea pofte copilăreşti, însă la fel de violente ca ale desfrânaţilor, pentru obiecte pe care nu avea să le aibă niciodată: un ceas frumos din aur, un candelabru electric nou pentru biserică, o maşină micuţă, sclipitoare şi zgomotoasă, cum sunt atâtea pe străzile Romei. Noaptea însă, în patul lui tare, bătrânul preot se trezea deodată copleşit de feririrp ci nw^- ^ ~
; mereu
_, r-~ ^. Kjai uc tu uar pe care n-o putea împărtăşi enoriaşilor săi, nici Didei care nu iubea decât banii, nici Rosaliei di Credo care nu ştia că Dumnezeu e peste tot şi nu doar în Sicilia, nici prinţesei de Trapani, cu gândul doar la datoriile fiului ei. „Doamne, murmura el. Doamne." Suspina, ruşinat de a-l poseda pe Dumnezeu ca pe un privilegiu, ca pe un bun pe care nu-l putea împărţi cu ceilalţi, cu toate că nu-l meritase mai mult decât ei. Şi, la fel cum banii Didei erau pândiţi de răufăcători, cerul organistului era ameninţat de surzenie, iar cel al bătrânului preot era umbrit de scrupulele sale.

Continua să tune; Dida îşi pleca fruntea, neliniştită de fulgerul ăsta care lovea la întâmpla-re, de parcă n-ar mai fi şi inocenţi pe lume. Din fericire totuşi, furtuna se îndrepta spre mare; la Roma nu mai ploua, nici peste câmpurile de la Ponte Porzio. Ziua însă, cu ploile de după-a-miază, fusese proastă pentru vânzare. Iar discursurile politice, trebuie şi din astea, dar nu aduc clienţi. De la nouă seara, Dida nu mai văzuse decât miile de spinări ale mulţimii întoarse către un punct al pieţei care din colţul ei nu se vedea. Strigătele şi aplauzele ajungeau la ea ca o larmă confuză. Apoi, rafalele de ploaie şi refluxul mulţimii o siliseră să-şi caute adăpost pe coridorul cafenelei, iar când în sfârşit strada îşi regăsise aspectul din fiecare noapte, ultimul autobuz spre Ponte Porzio plecase de mult din piaţa Gării. Putea,

ce-i drept, să meargă în Tras-tevere, să doarmă la Atillia care aştepta al patrulea copil, însă era departe, iar Dida prefera să nu-i datoreze nimic secăturii de Marinunzi. Cel mai simplu era să aştepte aici până a doua zi dimineața, când venea camioneta lui Ilario; restul nopții putea să-l petreacă în curtea palatului Conți, unde o cunoştea portarul.

Dar mai întâi, până se închide cafeneaua Imperio, n-ar fi rău să intre la toaleta de pe coridor, pe care patroana îi permitea s-o folosească. Toaleta era pentru Dida unul din principalele avantaje ale postului ei. Locul avea un farmec aparte pe care îl simțea de îndată ce se apropia de uşa numai oglinzi, spre care înainta o bătrână care în urmă cu treizeci de ani – Dida ştia prea bine – sucise multe minți; se simțea bine, cu fustele suflecate, în locul luminat cu becuri electrice, ferit de curent şi de vânt; până şi apa curgând încontinuu de la un robinet defect era un zgomot de lux, pe care nu-l putea auzi la Ponte Porzio unde aveau de toate pentru udatul florilor, nu şi apă curentă în casă. Trebuia doar să lase totul foarte curat, mai ales aici unde vin atâția străini.

Pe când Dida ieşea, patroana cafenelei încuia uşa dinspre coridor. Fața femeii, încadrată de pieptănătura ei linsă, era foarte palidă:

— Ce seară de groază, Dida! Au tras în El, la ieşire. Mi-a zis un client.

— Aşa e, mizerabilă vreme, răspunde Dida ştiind că dacă cineva îți spune ceva e vorba aproape totdeauna despre vreme.

— Ce vreme?! îți spun că au tras în El, la ieşire, urlă patroana, care nu renunță uşor la emoția, la indignarea şi la veştile ei. Clientul a văzut urme de gloanțe pe geamul maşinii. Puțin a lipsit. O femeie, închipuie-ți! Şi tânără, zice lumea. încă o lovitură a loazelor astea de anarhişti, socialişti, comunişti, cine-i mai ştie, ăştia de primesc bani din străinătate. Am fost prea îngăduitori, Dida. Ce s-a întâmplat cu femeia? Păi a murit, fireşte. N-au avut încotro. Se zbătea, nu se lăsa deloc. Unii zic că au fost grenade, nu gloanțe. Se pare că la Sfântul Ioan, la intrare, e plin de sânge pe jos. O baltă de sânge. La revedere, Dida, noaptea asta n-o să pot închide un ochi.

Încet, cu paşi nesiguri, Dida revine şi se aşa-ză pe treapta ei, se sprijină de uşa închisă, între buchetele pe care a uitat să le mai pună în găleți. I se face frică, atât de frică încât nici nu îndrăzneşte să se ridice, să plece lăsând în urmă piața cufundată în întuneric. Şi e atât de sigură. Patroana a plecat, fără să observe că la ora asta târzie Dida nu mai are autobuz, dar fiecare cu grijile lui, vezi bine. Ce noapte cumplită! „Asta nu-i o lume pentru creştini, îşi zice ea, până şi animalele ar fi mai. Au tras în El, căruia

Regele i-a dat dreptul să comande. E păcat mare. Nu se mai poate trăi într-o lume ca asta. E chiar mai rău decât pe vremea când l-au ucis pe Rege, în anul când s-a prăpădit bietul Fruttuoso. Iar femeia asta." Inima Didei se strânge puțin, fără voie. „O baltă de sânge. I-a trebuit ceva curaj ca să facă un lucru ca ăsta. Poate că au nedreptățit-o în vreun fel." Pe furiş, stingherită de parcă o privea cineva, Dida îşi face cruce pentru femeia moartă; nu costă nimic, şi apoi, într-o zi, ar fi bine s-o facă şi pentru ea cineva, şi să spună, acolo, o rugăciune cât de scurtă.

Dida se ghemuieşte şi mai mult, ca şi cum ar trebui să fie cât mai puțin vizibilă. Atât de aproape, la doi paşi, de cealaltă parte a pieței goale unde-au rămas doar polițaii obişnuiți, care patrulează câte doi. Da, însă probabil au presărat deja nisip peste sânge. Oricum, Moartea a trecut pe acolo; nu l-a luat pe El, dar a luat-o pe femeie; acum caută poate pe altcineva. Când vine ceasul, nu-i nimic de făcut. Dar ce l-a apucat, dimineața, pe javra de popă, să-i spună c-o să învie cu pumnii încleştați? Neşti-ind că părintele Cicca îl parafraza pe Dante, Dida îşi mişcă încet degetele noduroase care oricum nu se deschid niciodată de tot. Păi cum? Nu e zgârcită; e doar săracă. Banul, trebuie să-l păstrezi, să nu fii nimănui povară la bătrâne-ețe. E drept, nu-şi răsfață copiii, ca să nu-i nă-răvească pe leneşii ăia, dar Cicca nu are dreptul să-i spună că-i hapsână. Ce nu ştie el, din fericire, este că ieri, la întoarcere, l-a găsit în bucătărie pe bătrânul Luca dedulcindu-se la vinul ei; lacrimi de bucurie şi duioşie îi curgeau în pahar. Tullia şi Măria au ajutat-o să-l târască până la uşă; dimineața, cele trei femei l-au dus la azil cu de-a sila, îndârjindu-se ca nişte albine contra unei viespi pe jumătate moarte de frig. Dacă primea haimanaua în casă, ar fi scandalizat tot satul, dar mai ştii, părintele Cicca ar putea spune că-i un păcat să-l goneşti. Iar pentru că Dida mănâncă pe sponci şi nu-şi îngăduie nici un lux, pacostea asta de popă o ceartă că se pedepseşte singură.

Vremea se răzbună; a apărut şi luna, dar în zare mai lucesc fulgere, dincolo de oraş, de data asta peste Ponte Porzio. Dida pipăie punga din piele ce-i atârnă la gât ca o momită de capră, ascunsă sub rochie, şi se gândeşte la Marinunzi şi la şişul lui. Poate în clipa asta trăsnetul cade pe seră, sau o umbră se strecoară ca să pună foc, iar lumea o să creadă că a fost fulgerul. La judecata de Apoi, Dumnezeu o să ardă toate buruienile.

Dida înaintează prudent, cu capul sub şal, ca o broască țestoasă scrutând întunericul. Cinematografele şi cafenelele nu mai sunt decât nişte clădiri negre. Bălțile de pe stradă nu sunt decât apă de ploaie. La doi paşi de Dida,

un soi de moşneag nevoiaş şi sfios se târăşte pe lângă zid, fără să-i pese de streşinile ce curg peste el. Par-că-i un Dumnezeu sărman. Nu pare periculos; nu e unul din acei cerşetori blestemați care dau foc la case; din contră, pe o noapte ca asta, îți face bine să întâlneşti un suflet de om. Nenorociții pe care-i cunoştea Dida erau nişte borfaşi ce nu meritau să-i ajuți; necunoscutul ăsta e altfel. Cerşetorul vrea să se depărteze, după ce-o priveşte pe Dida ca un om pentru care chipurile au un sunet, ca vocile, şi o noimă, ca vorbele. Luându-i privirea drept rugăminte, Dida îl alege pe el ca să-l miluiască, aşa cum o femeie cedează mai uşor unui amant întâmplă-tor, pentru că rătăcirea ei va rămâne fără urmări. Scotoceşte în şorț, scoate moneda de zece lire pe care un client îndrăgostit i-o aruncase la ieşirea din cinematograf şi i-o întinde cerşetorului cu un gest princiar.

— Ia, bătrâne. E pentru tine. Uluit, insul ia banul, îl priveşte pe-o parte, pe alta, în fine îl strecoară în buzunar. O clipă, Dida se temuse că obolul ei va fi refuzat. Dar nu, îl primea: era semn bun. „Zece lire, mormăi ea, nu le iei din drum." Şi, liniştită, constatând că nu mai tună, împăcată cu propria conştiință şi cu puterile nevăzute, îşi ia coşurile şi se duce în curtea palatului Conți să tragă un pui de somn.

Clement Roux îşi scoase pălăria, îşi şterse fruntea cu gesturi largi. Era ud de ploaie, dar şi de sudoare. O lună limpede umplea cerul pur, proaspăt, abia spălat de furtună. Un calm vrăjit domnea pe străzile pustii: pe belvederele faimoase, breşe palide, coridoare întunecate deschideau ferestre către altă lume; monumentele dobândeau o tinerețe sau o vechime fără vârstă; lângă un zid, o macara de oțel cu un bloc de piatră în fălci părea o catapultă antică; stâlpi retezați, fragmente de coloane risipite pe dale păreau pionii unei partide terminate, părăsiți într-o dezordine aparentă care de fapt ascundea o ordine implacabilă, uitați acolo de câştigători sau învinşi ce nu aveau să revină vreodată.

Bătu miezul nopții; inima lui Clement Roux ticăia ca un ceas bolnav. Cu sufletul la gură, se sprijini de balustrada de la Forumul lui Traian, răvăşit de ultimele săpături arheologice. Fără simpatie pentru aceste lucrări care de dragul unui trecut mai vechi devastau un trecut mai recent, se aplecă, aruncă o privire distrată în jos, la spațiul aflat cu câțiva metri şi câteva secole mai jos de al nostru, la fel cum, în cimitir, priveşti un vechi mormânt redeschis fără alt sentiment decât teama de a cădea în el. Ochii lui de prezbit căutau zadarnic pupilele strălucitoare, salturile uşoare ale pisicilor ce bântuiau pe vremuri printre coloane, bătându-se pe resturile

aruncate de birjari şi de turistele englezoaice, oferind la scară redusă spectacolul panterelor ce se hârjoneau în arenă pe oseminte umane. Dezgustat, îşi aminti că fuseseră ucise înainte de începerea săpăturilor. Senzația de sufocare crescu, ca şi cum moartea lor îi agrava angina. Doar oamenii din popor, se spunea, au fost tulburați de masacrul acela; o teamă superstițioasă i-a făcut să prezică răzbunarea micilor sălbăticiuni; peste câteva săptămâni soția guvernatorului Romei murea într-un accident tragic: acest soi de ispăşire i-a liniştit. Clement Roux gân-dea la fel ca ei. Nici străvechea prejudecată ce atribuie un suflet exclusiv membrilor speciei umane, nici orgoliul grosolan care, din ce în ce mai mult, face din omul modern un parvenit al naturii n-au reuşit să-l convingă pe Clement că animalul e mai puțin demn de bunăvoința divină decât omul. Din lecțiile de istorie a Romei reținuse un singur lucru: nobilele atitudini de fiară sălbatică ale unora din împărații ei! Pentru el, motanii lichidați în numele igienei urbane sunt tot atât de importanți ca o grămadă de Cezari răposați.

„Nu mai e la fel de frumos, îşi spune el, încer-când să uite sufocarea ce creşte, atinge pragul după care, puțin câte puțin, devine suferință. Ruine prea curate, trase cu sfoara. Prea demolate, prea reconstruite. Pe vremea mea, erau străduțe întortocheate ce te plimbau în plin trecut iar când ajungeai în fața monumentului erai luat prin surprindere. Totul a fost înlocuit cu artere largi pentru autobuze şi, la nevoie, pentru blindate. Parisul lui Haussmann. Bâlciul ruinelor, Expoziția Permanentă a Romanității. Laudator temporis acti? Nu, e urât. Şi oricum prea obositor. Durerea asta, hotărât lucru." îşi întrerupe gândul, încremeneşte ca un animal în fața primejdiei. Menghina se strânge. Ce va mai fi, de data asta? O să cadă aici? Să rămână calm, să încerce să înşele criza încă o dată. Fiolele sunt în buzunarul din dreapta.

Zgomotul slab al unei fiole sparte. Nitritul de amil se răspândeşte în aer. Cu sprâncenele încruntate, Clement Roux inhala atent mirosul dulce-acidulat care deja îi descătuşa pieptul. Deodată aude:

— Vă pot ajuta?

— Vinzi cărți poştale?

Uitând de durerea care se potolea, Clement se întoarse iritat spre trecătorul caritabil. Extrema frumusețe a lui Massimo, neaşteptată, surprindea la fel ca o diformitate.

— Nu vă temeți. în seara asta nu vând nimic, spuse tânărul cu un surâs ce nu era decât o grimasă a buzelor. Necazuri cu inima?

Massimo îl susținu pe bătrân, aşeză pe o bancă, aproape cu forța, trupul masiv şi obosit. Clarul de lună, primejdia abia trecută şi acest profil pur înclinat în umbră îl mențineau pe Clement într-o lume în care pisicile sunt pantere, în care nu te miri dacă în plină noapte cineva îți oferă ajutor în limba franceză.

— Sunt terminat, şopti bătrânul.

Această afirmație era însă, deja, a unui om care se teme mai puțin. Medicamentul şi drogul mai puternic al prezenței umane îi potoliseră spaima încă o dată: criza se termina la fel de brusc pe cât începuse, lăsând în urmă o oboseală aproape euforică şi teama vagă că va reveni curând. Tânărul se sprijini cu spatele de zidul scund ce mărginea şantierul arheologic. Instinctiv, din-tr-un vechi obicei, Clement observă obrazul tras al însoțitorului său, degetele ce tremurau încercând să aprindă bricheta. „Arată de parcă a comis o mişelie, se gândi el. Nu contează, bine că e aici." Tânărul trăgea cu lăcomie din țigară. Clement Roux întinse mâna.

— Nu. O să vă facă rău.

— Aşa e, făcu celălalt, abia auzit. Dar mă simt mai bine. Chiar al naibii de bine, pentru că la fiecare criză, în fine. Sunt pregătit, şi. nimic. Ba mor, ba nu mor. m-am săturat. Dar tu nu poți înțelege. Câți ani ai?

— Douăzeci şi doi. ^ – îmi închipuiam. Eu am şaptezeci. ț „Douăzeci şi doi de ani. Nu, sunt zece veacuri. Şi un veac de când ea a murit, şi cinci de când Carlo. Morți. Dispăruți fără urmă. Femeia pe care-o auzeam respirând lângă mine pe pernă, mâna ei într-a mea. Şi el, cu respirația lui greoaie, cu costumul pe care l-am dus împreună la cârpit, la un croitor din Viena, şi pasiunea lui pentru muzica germană. O sumă scăzută din total. DE NECREZUT. Niciuna din explicațiile care se dau. Bătrânul ăsta care-şi revine dintr-o criză de inimă nu ştie că de fapt eu mă sprijin de el. Un om viu."

— N-am mai văzut Roma de aproape treizeci de ani. S-a urâțit, ca toată planeta. O, presupun că un tânăr ca tine vede în ea o frumusețe diferită (o s-o regreți şi tu peste treizeci de ani). Pentru mine, gata, s-a terminat. Mi-e groază de zgomot. Urăsc mulțimea. Aseară însă n-am mai suportat saloanele de la Cezar Pa-lace. Şi am plecat singur, pe jos.

— Ca toată lumea, făcu Massimo cu un tremur involuntar în voce. Să ascultați un discurs în piața Balbo.

— Cine, eu? Să văd oameni ce zbiară acla-mând un ins care urlă? Nu mă cunoşti, fiule. Tu nu, dar mă ştiu străzile negre. Pustii. Pentru că gloata s-a revărsat pe o singură parte, ca o găleată când o goleşti. Şi ploaia răpăind furios pe fațade. Şi eu, sub o boltă, la Colosseum, fumând liniştit. Apoi rătăcind pe nişte străzi schimbate. Dar lucrul cel mai bizar e că nu se schimbă totul cu aceeaşi viteză. Să regăseşti unghere, balcoane, uşi, lucruri pe care le-ai uitat, pentru că nu merita să le ții minte, şi pe care totuşi ți le aminteşti de vreme ce, când le revezi, le recunoşti. Păşeşti pe dale, ceva mai uşor decât odinioară, pricepi, şi le simți mai bine denivelările, uzura. Te plictisesc?

— Nu, domnule Roux. Mă gândesc la un tablou al dumneavoastră de tinerețe, un mic tablou reprezentând un colț din Roma, un peisaj cu ruine, cu un aer foarte omenesc. Chiar şi față de tot ce-ați făcut mai târziu, rămâne foarte frumos. Sau era deja foarte frumos.

„Biată celebritate. gândi el. Puțină admirație o să-i facă bine."

— Ştii cine sunt?

— A, e foarte simplu: v-am văzut autoportretul, ieri, la Trienala de Artă Modernă.

„. Da, mă obişnuiesc, se gândi el. M-am şi obişnuit cu moartea lor, uite, pot trăncăni despre pictură. De altfel, am mințit ca să-i fac plăcere. Nu l-am recunoscut după portret, ci după pozele din ziare."

— Ei bine, cunoşti un amărât. Marele Clement Roux, ce să zic. (Pronunția cântată, aproape belgiană, făcea din fiecare frază un soi de refren trist.) Eşti francez? A, rus. Cunosc accentul. Eu sunt din Hazebrouck. Pentru că trebuie totuşi să fii de undeva. Portretul nu e rău: ai gust. Cei de acum nu mai fac portrete, pentru că puțin le pasă de oameni. Şi pentru că-i prea greu. Să iei un chip, să-l demolezi, să-l reconstruieşti, să faci suma unui şir de instantanee. Nu chipul tău: tu eşti prea frumos. Nu mai merită osteneala. Dar o mutră ca a mea. Peisaj cu ruine, nu-i aşa? Ai noroc să ai douăzeci şi doi de ani.

„Norocul meu, strigă mut Massimo, norocul meu. Grozav noroc. Să fii cel care nu moare, cel care priveşte, care nu se bagă. Cel care încearcă să salveze sau care dimpotrivă. îngerul ceasului de pe urmă. Nu pot uita privirea aceea a Marcellei. E oare vina mea dacă ei mă iubesc? Ora aceea furată timpului, la marginea timpului. Iar eu, eu n-am găsit ceva mai bun de făcut decât să mă îmbăt cu vorbe. Ca s-o susțin, ca s-o opresc. Să zicem. Dar mai ales ca să ascund că lucrurile astea nu erau pentru mine.

Adevărata trădare nu e că am cedat la şantajul unui agent al regimului, la Viena, când a fost povestea cu paşapoartele. Şi nici vizita silită în biroul unui personaj de operetă din palatul Vedoni, toamna trecută. Nu: mişelia îți place. Nu protesta: ar fi o glumă sinistră. Numele meu e undeva pe listele lor. Molipsit pe viață, ca de sifilis ori de lepră. Să mai trăieşti patruzeci de ani cu sechelele unei infamii iertate. Mâine, personajul de operetă o să mă cheme iar; îmi vor pune întrebări la care voi răspunde încă o dată mințind. Nu-s chiar atât de proşti. Proşti doar pe jumătate. Mă vor considera incompetent sau complice. Şi, ca străin ce sunt, mă vor pofti să părăsesc frumoasa lor Italie, să-mi pună alții viză pe paşaportul Nansen. Norocul meu infam, iarăşi. Totul se va reduce la o vacanță la maică-mea, care vinde antichități la Viena."

— Ce-i cu tine? Nu cumva plângi?

„Nu, nu plâng, se gândi el furios. N-am dreptul nici măcar să-i plâng."

— O femeie a fost ucisă în seara asta. După discurs. N-a fost un accident. Tentativă de atentat.

— Unde?

— La doi paşi. în piațeta de la biserica Sfân-tul Ioan Mucenicul.

— Biata de ea, murmură respectuos Clement Roux.

„Nu trebuia să-i spun, se gândi imediat Massimo. E prea bătrân, şi prea bolnav ca să se mai gândească la necazul altora." însă bătrânul se ridicase, cuprins dintr-o dată de grija plecării. „Mi-e mai bine, dar nu pentru mult timp, îşi zise el. Mai bine profit ca să mă întorc la hotel. Să plec de aici. Iar mâine să părăsesc Roma."

— Un taxi?

— Aşteaptă puțin. Aş vrea, mai întâi. De altfel nici nu sunt taxiuri.

„Iar la ora asta sunt scumpe. Poate că băiatul ăsta, cam dubios dar serviabil, ar accepta să mă însoțească. Mai am la mine cel puțin o fiolă. La urma urmei, poate nu e o criză adevărată."

— Sunteți sigur că puteți merge?

— Câțiva paşi. Ar trebui să-mi facă bine. Nu e prea departe. Am putea trece prin piața Sfinții Apostoli.

O luară prin piața Sfinții Apostoli. „E mân-dru să-mi arate ce bine cunoaşte Roma", se gândi Massimo.

După o clipă, bătrânul se opri:

— Când a murit femeia aceea, erai acolo?

— Nu, spuse Massimo, nu. Nu, strigă el. NU!

— Şi El? A scăpat neatins?
— Neatins, admise cu amărăciune Massimo. Se spune că puțin a lipsit să-l nimerească.
— Ce noroc chior! exclamă admirativ Clement Roux. O, desigur, mai devreme sau mai târziu, n-o să mai scape. Riscurile meseriei. în tinerețea mea, se cânta un refren de Bruant despre nu ştiu ce gangster de cartier: A crăpat ca un Cezar. Asta e: să crapi ca un Cezar. N-o spun ca să-i tăgăduiesc meritele, dimpotrivă. Trebuie să guverneze cineva, iar majoritatea oamenilor sunt prea nevolnici ca s-o facă. Pe urmă, ştii, pentru mine, politica. De altfel sunt străin. Numai să nu ne vâre într-un război.
— Tocmai, se înfierbântă Massimo. Nici eu nu sunt de aici.
— O să-ți explic ce-mi sugerează mie politica ta, spuse bătrânul oprindu-se din mers ca să vorbească, şi din vorbit ca să traverseze prudent o stradă pustie. Un prieten, dirijor la Scala, mi-a spus că atunci când e nevoie în scenă de zarva unei mulțimi, de o revoltă, de oameni care zbiară în contradictoriu, nişte voci de bas cântă în culise un singur cuvânt foarte sonor: RUBARBARA. Se cântă în canon. BARBARA-RU. BARARUBAR. RARUBARBA. Vezi efectul? Ei bine, fiule, pentru mine politica, de dreapta ori de stânga, asta e: RUBARBARA.
Massimo îşi potrivea paşii după pasul greoi al bătrânului. Ridicându-şi privirea, văzu că intrau pe Via deU'Umilita. „Strada Smereniei", repetă el în gând.
— Domnule Clement Roux, făcu el cu o ezitare, ați făcut războiul din 1914. Cum vă puteați obişnui să trăiți alături de camarazii dumneavoastră, ştiind că peste un ceas, inevitabil. Femeia asta, bunăoară. Prietena unui prieten. „Vei îndrăzni să spui: a unui amant? se gândeş-te el. Pentru mine a contat mai puțin. Dar pentru el? O ruptură cu mediul lui. O reacție contra puritanismului său de stânga. O întoarcere la un moment din tinerețea lui? Oricum, dacă a contat, e într-un plan în care vorbele sunt neputincioase. Eşti mai sincer tăcând decât vorbind." Un prieten, continuă el cu voce tare. Dar am intrat în viața lui mințindu-l. „Nici asta nu e chiar adevărat, îşi zise el, disperat că nu izbuteşte să gândească mai limpede. încă de când am fost împreună la Kitzbuhel, l-am avertizat; l-am sfătuit chiar să nu se întoarcă niciodată în Italia. Nu puteam face mai mult. Dar pentru el, încă de pe atunci, nu mai era nimic de făcut." Un prieten mort, continuă el aproape strigând, adresându-se mai mult sieşi decât însoțitorului său. Iar pe femeia aceea, am urmărit-o de departe, prudent, înainte să. Am aflat în

pragul unei cafenele, la o distanță respectuoasă, cum se zice, am aflat ca din întâmpla-re. O, nu eram obligat să cred că tiranicidul rezolvă ceva! Totuna, făcu el întorcând capul ca să-şi ascundă lacrimile, probabil a murit dis-prețuindu-mă.

„Băiatul ăsta aiurează", se gândeşte bătrânul, uşor îngrijorat.

— Ei bine, fiule, spuse el, nu mai pricep nimic din povestea ta. Mai întâi, ca să începem, ce hram porți? Domnul conspiră? Nu? Cu atât mai bine. Ai o familie? Nimic, nu-i aşa? Un domiciliu?

— Până mâine dimineață.

— Bănuiam. Şi. o profesiune?

— Vând paşapoarte false, spuse Massimo cu un surâs răutăcios.

— Aaa! Păi atunci, fiule, nu ți-ai găsit clientul. Nici dacă n-aş avea deja un paşaport în buzunar. Nu mai am chef să plec nicăieri. Doar dacă ai cumva un paşaport autentic, cu viză pentru rai.

— Nu spuneți asta, zise grav Massimo. Clement Roux se oprise, cu spatele la un zid pe care o inscripție cu litere mari îi sfătuia pe cetățenii Romei să trăiască periculos. „Cu siguranță, se gândeşte el, n-o să mai trec niciodată pe strada asta. Şi nici prin Roma. Să privesc puțin în jur. Mai ales că totuşi e frumos. Aceste curbe dulci ale fațadelor ce modelează spațiul. Oricum, decât să par că mă opresc din cauza oboselii. De altfel mă simt bine. Uimitor de bine. Da, însă merg ca împiedicat. Dacă pățesc ceva, băiatul ăsta ar putea să mă ajute. Dar mai ştii. Ziarele de mâine: Clement Roux căzut pe stradă, victimă a unei crize cardiace, jefuit de. Nu, nu e ticălos, e doar nefericit, poate puțin mitoman. Dacă trece un taxi, ar fi mai bine să-i fac semn." „Dacă trece un taxi, ar trebui să-l opresc şi să-l urc în el, gândeşte Massimo, obosit. Ultimul era ocupat."

— întrebi de războiul din 1914, spuse bătrî-nul reluându-şi mersul. Eu eram prea tânăr pe atunci. Dar fratele meu a fost ucis la Craon-ne. Oricum, s-a mințit atâta în legătură cu lucrurile astea, că nici măcar cei care-au scăpat cu viață nu mai ştiu. Şi nu numai despre război: despre viață, în general. De aceea, când ziariştii italieni mă roagă să-mi depăn amintirile. Maică-mea voia să mă fac preot. Ştii, o femeie de la țară, cu pălărie de catifea ca să meargă la biserică în duminicile de iarnă. Pe urmă Parisul, şi munca, şi necazurile obişnuite ale artistului care nu se descurcă. Pe urmă gloria. Din senin, pentru că s-a schimbat moda. Niciodată nu bănuisem că sunt atâția negustori de artă, că atâția inşi fac afaceri cu tablouri. Bursa, speculațiile, ştii şi tu. Şi cei care se foloseau de mine ca să lovească în

marii înaintaşi, ca să spună că Renoir e un zero, că Manet e o bere răsuflată. Apoi, momentul când eşti atât de cunoscut că nu mai interesezi pe nimeni: Clement Roux, terminus. Iar peste zece ani, tablourile tale vor fi suite în podul cu vechituri, pentru că nu mai sunt la modă; peste cincizeci ani, or să fie iar agățate în muzee, inclusiv falsurile; peste două sute de ani, se va spune că acest Clement Roux nici n-a existat, că era altul, sau că erau mai mulți. Iar peste o mie de ani, vor rămâne zece centimetri dintr-o pânză atât de distrusă, încât n-o să mai ştie nimeni ce este: marele Clement Roux, piesa unică, repictată, revernisată, restaurată iar şi iar. în plus, poate un fals, şi aceea. Gloria mea. Unde rămăsesem? La amintirile mele. Soția mea, o femeie minunată, fără pereche. Excelentă gospodină, nici măcar geloasă. Şi, nu în ultimul rând, frumoasă; trupul cel mai alb pe care ți-l poți imagina: ca laptele. Evident, o ştii, am pictat-o. Doi ani de pasiune, un copil cu guleraş alb în tablourile din 1905 (acum vinde automobile), altul care a murit. însă frumoasa mea îmbătrâneşte, slăbeşte, se acreşte (tot femeie distinsă, mă-nțelegi) şi nu prea mai ai chef să faci dragoste cu ea. Da, am pictat-o şi aşa, în rochia cenuşie. Apoi a murit. E o schimbare. Dar te obişnuieşti. Sau te obişnuieşti să nu te obişnuieşti. Iar compatrioata ta, Sabine Bagra-tion, îşi vâră în cap să mă iubească, şi mă aduce în vila ei, în Sud, apoi certurile noastre, când mă amenință cu revolverul. o femeie gălbejită, slăbuță, interesantă, deloc frumoasă. O femeie care iubea nefericirea, ca tine. Şi nu se poate spune că n-a avut parte de ea: în Rusia au aruncat-o într-un puț de mină. Ce-ar mai fi? în fond, nu am trăit prea mult. îți mănâncă tot timpul, pictura. Să te trezeşti cu noaptea-n cap. Să te culci devreme. Nu, nu am amintiri. Mai trecu un taxi, dar niciunul din ei nu-i făcu semn, fiecare cu gândurile lui. Luna căpătase aerul malefic pe care-l are la orele târzii când nu obişnuieşti să fii afară, şi când toate îşi schimbă locul pe cer. Paşii lor răsunau pe strada pustie.

„Uite ce-a înțeles din viață moşneagul ăsta ramolit şi acoperit de glorie, gândi Massimo. Evident, rămân capodoperele lui. Dar tu, tu ce vei fi, la vârsta lui? Sau peste zece ani. Slujbaş la un hotel? Corespondent la vreo gazetă de seară? Un Narcis îmbătrânit care trage cu ochiul în geamul vitrinelor după chipul unei noi aventuri? Sau tot fanaticul care împarte manifeste despre venirea Domnului? Stai liniştit. Aşteaptă. Acceptă chiar şi această barieră a simțurilor: ți-a fost mai aproape decât îți va fi probabil orice altă femeie, dar tu nu suportai mirosul gras şi iute al părului ei.

Acceptă că n-ai crezut întru totul în ce credeau ei. Acceptă că sunt morți: o să mori şi tu într-o bună zi. Acceptă chiar (trebuie) că te-ai complăcut în infamie. Aşteaptă. Porneşte de la ceea ce eşti. în clipa asta, îl conduci la hotel pe bietul om celebru în costum de pictor de la 1900. Din ataşament pentru tinerețea lui? Cât de convențional. Ah, franțujii ăştia."

— Domnule Roux, spune el într-o nouă încercare, cu atât mai liber cu cât nu prea mai speră să fie ascultat. Prietenul acela mort. Carlo Stevo.

— Da, ştiu cine e Carlo Stevo, spune distrat pictorul.

— Ştiu că nu vă poate interesa, continuă el cu o voce tremurată, totuşi, e cam la fel cum se întâmplă cu amintirile dumneavoastră. Nimeni nu înțelege. Iar uitarea vine atât de repede. O, toți vorbesc despre Carlo Stevo; mâine, când vor afla de moartea lui, or să vorbească şi mai mult. Dar fără să ştie. Un mare scriitor, un geniu rătăcit în politică, vor spune cei care nu-l înjură. Atâta zarvă pentru o scrisoare jalnică, smulsă cu forța, dar nimeni nu îndrăzneşte să privească în față chinurile, mizeria trupească, oboseala, şi poate îndoiala, în clipa morții. Nu, nimeni, nici măcar eu. Scrisoarea lui, atât de prudentă, nu dezvăluia nimic important, şi acuza regimul chiar în clipa când părea că cere iertare. Subtil. Dar ei nu înțeleg că un muribund acceptă să pară că cedează, că renunță la ceea ce crede, că vrea să moară singur, chiar şi fără convingeri, singur. Carlo Stevo, şi curajul lui de a merge în toate până la capătul puterilor, şi dincolo de ele. De a muri disprețuit, de a fi ridicol. De a vorbi stricat germana, de pildă. Capacitatea lui de a înțelege, incapacitatea lui de a dispreţui. Sensibilitatea lui pentru Beethoven: serile când am ascultat discurile cu ultimele cvartete, în camera din Spiegelgasse. Veselia lui de om trist. Poate că am fost singurul care l-a urmat, care a împărțit cu el, care i-a dăruit puțina fericire pe care nu i-au dăruit-o cei care i-au tot spus că-l iubesc. Şi cărțile lui, despre care toți vorbesc, şi pe care nu le mai citeşte nimeni. Până la urmă, sunt singurul lui martor. Dacă ar fi trăit, poate că învățam ceva. ȚARSTVO TEBE NEBESNOE, încheie Massimo, trecând fără să-şi dea seama la rugăciunea morților în slavona bisericească.

— Ce istorie. zise Clement Roux. Ce istorie.

Dând colțul unei străduțe, se pomeniră brusc într-o piațetă ocupată în întregime de bazinul unei fântâni enorme. Zei din marmură vegheau deasupra imensei şiroiri; vârtejuri, turbulențe sau mici bălți liniştite se formau în adânciturile pietrei sculptate pe care timpul, umiditatea, uzura o prefăcuseră într-o adevărată stâncă. Un delir baroc, un decor de operă

mitologică devenise încetul cu încetul un mare monument al naturii care păstra în inima oraşului prezența apei şi a rocii, mai vechi şi mai tinere decât Roma.

— Dumnezeule! Ce frumos e! spuse Clement Roux. Ajută-mă să cobor treptele. Lunecă. Aş vrea să stau puțin pe margine.

Massimo rămase în picioare. „Apa care spală, se gândi el, apa care se bea, apa care ia orice formă. Apa pe care poate nu i-au dat-o unui bolnav, acolo, pe insulele Lipari." O amintire aproape uitată îi reveni în minte, tulburător de reală, se suprapuse peste piațetă, peste fântână, peste bătrânul aşezat pe marginea ei. Apa unui fluviu, imensă masă lichidă pe care coborâse cu maică-sa şi cu tovarăşii lor, în primejdioasa călătorie făcută pentru a evada din țara natală. Revede insulele inundate de viiturile primăverii, cucii chemându-se de pe un mal pe altul, sentimentul unei aventuri colosale şi absolut noi, însuflețirea lui contrastând cu teama şi oboseala adulților. Noaptea dormeau în case țărăneşti părăsite, având grijă să se întindă pe jos, pe paie. Uneori trecea o patrulă de cavalerie; soldații cântau, sau, fără să se oprească, trăgeau la întâmplare, de plăcere, în luna plină oglindită în geamuri. „Gloanțe rătăcite, gândeşte el. De ce mă gândesc acum la gloanțele acelea rătăcite?"

— Ştii, spuse bătrânul, n-aş vrea să crezi că. Totuşi există lucruri frumoase. Lucruri pe care ai vrea. Fântână asta, de pildă, voiam s-o revăd înainte de plecare, dar pe străduțele astea nu eşti niciodată sigur că poți să regăseşti ceva. Lucruri atât de frumoase că te şi miri că sunt acolo. Bucăți, crâmpeie. Parisul cenuşiu, Roma aurită. Coloana, ai văzut-o, acolo, unde eram, ca un cadran lunar? Şi Colosseumul arată bine, nu-i aşa, plăcinta aia coaptă şi răscoaptă, coaja groasă din piatră, cu umplutura ei de gladiatori. Şi fântânile arteziene, ca nişte obeliscuri vii. Şi, peste tot, orice, o cafenea sau o catedrală. Şi chipuri minunate, ca al tău. Şi trupurile.

Îşi lasă capul în piept, îşi umple căuşul palmei cu apă, o priveşte curgând printre degetele groase, reîncepe:

— Trupuri de femei. Dar nu modelele, cu nudul lor taxat cu ora. Nici nudul fad al târ-felor, nici nudul de teatru, atât de sulemenit că pielea nu se mai vede. Femeile din vremea mea, cu urme de la corset, şi cele de azi, cu centurile lor, cum zic ele, cu pernuța de grăsime în jurul taliei, ca pielea de găină. Aproape nu mai vezi un picior perfect, alb şi pur. Totuşi, din când în când. Pielea zărită sub veşmânt ca un dulce secret în lumea asta feroce. Trupul sub stofă. Sufletul sub trup. Sufletul trupului. Pe vremuri, bunăoară, pe o plajă, într-un loc pustiu, în Sicilia, o fetiță goală. Doisprezece-treisprezece ani. în lumina razantă a zorilor. Cămaşa pe care şi-a scos-o când m-a văzut. îi făcea plăcere, presupun. Inocentă şi nu tocmai. Ți-o imaginezi, o mică Venus ieşind din valuri. picioarele ceva mai pale decât restul, pentru că se vedeau sub apă. O, să nu-ți închipui că.

era prea tânără, şi prea frumoasă. Deşi aş fi putut, la urma urmei. Şi nici nu am pictat-o, pentru că nudurile pictate din amintire. însă am pus-o ici şi colo, cam peste tot, un fel de a reda lumina scânteind pe un trup. Sunt lucruri care te ajută în ceasul morții. Mâinile lui stângace ridicară gulerul pelerinei, parcă i se făcuse frig dintr-o dată:

— Cred că. Cred că răcesc, bâigui el.

— Trebuie să mergeți acasă, domnule Clement Roux, e trecut de unu noaptea.

— Da, zise el, înțeleg. Domnilor, e ora închiderii. Vin, dar nu imediat. Ai un pic de răbdare. Mai întâi trebuie să termin portretul baroanei Bernheim. Mă întorc în Franța. Doctorul Sarte.

Massimo tresări. Clement observă, dar nu dădu importanță.

—. spune că nu merită să-mi pierd timpul aici, în anotimpul ăsta. Primele zile calde. Sper că mi-au făcut valiza, la hotel. Trenul pleacă la zece şi un sfert. Dar mai întâi.

Şi strângând convulsiv degetele lui Massimo, îi spuse confidențial:

— E dureros să pleci când începi să ştii, când ai aflat. Dar pictez mai departe, adaug forme acestei lumi pline de forme. în ciuda oboselii. Am fost un om robust, ştii, băiat de la țară. Chiar şi acum, în zilele bune, mă simt veşnic. Doar că, atunci când fac o criză, cineva în mine spune da. Să spui da morții.

Trăncăneala lui se transforma în beție. Scoase din buzunar o monedă de zece lire, o întoarse pe o parte şi alta în palmă.

— în timpul aversei, cum ți-am spus, m-am adăpostit într-un gang. Oricum eram ud leoarcă. O bătrânică m-a crezut pesemne cerşetor. Mi-a dat asta. Amuzant, nu? Şi n-a fost o greşeală: nu era beată. Poate că îmi restituia ceva.

„Beat e el, gândeşte Massimo cu silă. Beat de oboseală. Ce grotesc, ce jalnic priveghi."

— Cine aruncă aici o monedă în apă, îşi reia bătrânul pictor nesecata flecăreală senilă, acela se va întoarce. Aşa se spune. Pe mine însă, pentru ce am eu de făcut în Oraş, nu mă tentează să revin. Mai bine văd altceva, cu adevărat nou, cu o privire proaspătă, cu ochii spălați, puri. Dar ce altceva? Cine a văzut Oraşul Etern? Poate că viața, fiule, începe abia după înviere.

— Uite ce, domnule Clement Roux, veniți sau nu?

— DA, spune bătrânul.

Aruncă neîndemânatic moneda care căzu la doi paşi, în scobitura unei pietre.
— Mai bine mi-o dădeaţi mie, spuse involuntar Massimo.
— Vrei bani?
— Vreau să vă duc la hotel, spuse apăsat tî-nărul.
„Trebuie să termin o dată, gândeşte el disperat. Dar nici nu pot să-l las baltă aici."
Agăţându-se de braţul celuilalt, Clement se ridică în picioare. Massimo îl susţinea. Deodată, ridicându-şi spre el ochii înspăimântaţi, bătrânul îngăimă:
— Nu mă simt bine. Aşteaptă un minut.
— Mă duc să caut un taxi, îi spune Massimo îngrijorat, aşezându-l din nou pe marginea fântânii. Piaţa Colonna e la doi paşi.
— Nu mă lăsa singur, protestează Clement Roux.
Dar celălalt a şi plecat. Bătrânul e nevoit să rămână aşezat, atent la o durere ce pare să se ramifice, să se întindă, să-i prindă antebraţul stâng. Stăpânindu-şi spaima, priveşte în jur piaţa pustie. Pe drum, în afară de muncitorul ce repară o conductă de apă spartă, nu e ţipenie. La ora asta, micul hotel de lângă fântână e închis, cu uşa şi ferestrele în beznă. Ştie de altfel că nu poate face cei câţiva paşi care-l despart de hotel. încearcă zadarnic să râgâie ca să-şi uşureze durerea. Apa şi piatra, atât de minunate adineaori, nu sunt acum decât materie indiferentă, de la care nu poate aştepta ajutor. Muzica apei e doar un zgomot ce l-ar împiedica să se facă auzit, dac-ar avea putere să strige.
Apoi, menghina se desface puţin. Inexplicabil, din adâncul trupului, primeşte încă o dată vestea unei amânări. „Poate că nu va fi în noaptea asta", gândeşte el. Şi resemnat, cu capul în piept, aşteaptă ca durerea să treacă, sau dimpotrivă, să revină şi să-l doboare.
Nu aşteaptă mult. După un minut, un automobil negru se apropie aproape neauzit, ur-mând curba trotuarului. Lângă şofer stă Massimo. Sare din maşină, îl ajută pe bătrân să se ridice, îl duce aproape pe sus la taxi.
— Cezar Palace, da? Clement Roux face semn că da.
— La Cezar Palace, îi spune Massimo şoferului.
Ocolind reparaţiile Serviciului de Apă şi Canal, maşina porni în marşarier, apoi intră pe strada Stamperia. Preţ de o secundă, lumina farului lovi în plin chipul tânărului rămas pe trotuar, alterând trăsăturile care deodată păreau mai puţin pure, dezvăluind albul incert al cămăşii,

cutele hainei ponosite. Brusc, cu o nelinişte ce nu mai avea nimic misterios, Clement îşi pipăi portofelul: era la locul lui. Imediat însă, spaima îl prinse din nou, ca în fața unui lucru inexplicabil. îngăimă:

— Ar fi trebuit să-l întreb cum îl cheamă.

Vru să-i spună şoferului să întoarcă, ciocăni în geam. Omul nu auzi. Chipul alb ieşise deja din cadrul portierei. Sleit, Clement Roux se ghemui în colțul lui, cu ochii închişi, părăsind deja, în gând, Roma, dar mulțumit că necunoscutul îl lăsase în grija şoferului, care la rândul lui o să-l încredințeze unui recepționer de hotel, redat rutinei liniştitoare a micilor realități.

Peste câmpii, peste coline, peste Oraş, peste insule şi peste mare căzuse noaptea. Jumătate din lume era inundată de noapte. Era noapte pe puntea vaporului de Palermo, la clasa a doua, unde Paolo Farina, cu servieta din piele căzută lângă el, îşi împletea sforăitul cu murmurul mării Siciliei. Roma, amorțită de noapte, părea aşezată pe malul fluviului Lethe. Cezar dormea, uitând că e Cezar. Se trezi, intră iar în persoana şi în gloria lui, se uită la ceas, se felicită că în timpul incidentului din ajun dovedise un sânge rece potrivit unui om de stat. „Ardeati, născută Ardeati", se gândeşte el, re-petând numele aflat cu câteva ceasuri mai devreme, „fiica bătrânului Giacomo." Şi, la o distanță enormă, revede bucătăria apartamentului din Cesena, o discuție despre meritele lui Marx şi Engels, cafeaua pe care doamna Ardeati le-o servea într-o vreme când cafeaua era pentru el o marfă de lux. „Am prins în programul meu tot ce era mai bun la ei, îşi zise el. Palavragiii ăia n-ar fi ştiut niciodată să conducă un popor." Şi se întoarse pe cealaltă parte, împăcat, sigur de aprobarea deplină a partizanilor ordinii.

Giulio Lovişi nu doarme; sprijinit cu spatele de perne, îşi face socotelile. Şuşotelile Giuseppei şi Vannei îl deranjează: de cealaltă parte a peretelui subțire, cele două femei discută febril, la nesfârşit, despre şansele de întoarcere rapidă a unui Carlo cumințit, gândind ca toată lumea, împăcat cu principiile juste şi cu marele om. Femeile stau pe întuneric ca să nu trezească fetița, care de altfel nu doarme. Infirma ghiceşte emoția adulților, se enervează că este exclusă de la discuțiile lor, cere o limonada ca să atragă atenția asupra ei. Nici Alessandro nu doarme. Reținut la sediul Partidului, livid, cu chipul descompus de oboseală, dar foarte sigur pe el, îi explică unui personaj sus-pus tot ce ştie despre uneltirile soției lui din

ultimele luni, adică mai nimic. Un paznic de noapte serviabil le aduce domnilor pahare cu apă.

Don Ruggero dormea în azilul lui, iar visele lui nu se deosebeau de visele celor cu mintea întreagă. Lina Chiari dormea cu cancerul ei; îl visa pe Massimo, care însă n-o visa pe ea. Morții dormeau, dar nimeni nu ştia ce visează, în camera lui de la Cezar Palace, Clement Roux se odihneşte după lunga-i plimbare, înconjurat de o natură moartă cu valize căscate, cu pantofi aruncați la întâmplare, cu jiletci atâr-nând de brațele fotoliilor. Se simte mai bine; doarme cu lăcomie, aşa cum mănânci; bătrânul trup părăginit nu mai e decât o grămadă de carne pământie şi de păr cărunt. In camera vecină, o veioză aprinsă, ca un licurici uriaş intrat pe fereastra întredeschisă, luminează slab o femeie ce doarme; o noapte de lux învăluie odaia unde Angiola moțăie în patul Angiolei Fides. Fața ei, demachiată, calmă, parțial acoperită de părul ce se mişcă în ritmul respirației, are aceeaşi frumusețe inocentă ca sânii şi brațele goale. în baie, trandafirii lui Alessandro zac pe marginea unui lighean cu apă. Miss Jones e tot fără bani;' în plus, a pierdut trenul, neîndurându-se să plece din sala cinematografului Mondo înainte de sfârşitul filmului; acum doarme chinuit într-o cameră mizeră de hotel, la doi paşi de gară. Dida moțăie ca o găină între două coşuri, în curtea palatului Conți; Tullia şi Măria, spate în spate sub pătura tocită şi curată, profită de un rest de somn înainte de a pleca la câmp şi la seră; Ilario se întreabă, nu prea îngrijorat, ce s-o fi întâmplat cu bătrâna.

Pe la două noaptea, Massimo a mâncat un sandviş şi a băut o cafea neagră într-un bar ce sta să închidă, în cartierul gării. întors acasă, în cămăruța de pe strada San Nicola da Tolenti-no, doarme pe jumătate gol, trântit de-a curmezişul patului, statuie vie şi caldă de zeu tânăr. Deodată se trezeşte, şovăie între vis şi trezie, îşi acoperă brusc fața cu cotul, lovit parcă de-o amintire. Se ridică, împinge sub pat, cu călcâiul, valiza trasă în mijlocul camerei: nu trebuie totuşi să pară gata de fugă. în gând însă e pe picior de plecare. în fața dulapului întredeschis, se gândeşte involuntar ce inspirat a fost că şi-a făcut un costum la Duetti înainte de a părăsi Roma. Ruşinat de acest gând ca de o fantezie obscenă, se apropie de şemineul fals pe a cărui tăblie sunt câteva cărți. Un Şestov, un Ber-diaev, un Kierkegaard tradus în nemțeşte, Alcools de Apollinaire, Das Stundenbuch de Ril-ke şi două volume de Carlo Stevo. „Nu pot să iau nimic cu mine", îşi spune el. Apoi, răzgân-dindu-se, cântăreşte cele două cărți primite de la prietenul

său, b ia pe cea mai mică, o strecoară printre obiectele alese pentru plecare, şi, buimac de somn, adoarme iar, aşezat la masă, cu capul în mâini.

În muzeele Romei, noaptea umple sălile ce adăpostesc capodoperele: Furia adormită, Hermafroditul, Venus Anadyomene, Gladiatorul murind, blocuri de marmură supuse marilor legi generale ce hotărăsc echilibrul, greutatea, densitatea, dilatarea şi contracția pietrelor, şi care nu vor şti niciodată că meşteri morți de milenii le-au cioplit după asemănarea unor făpturi din alt regn. Ruinele antice – crâmpeie de trecut privilegiate, la adăpost după grilajul lor de fier, cu scaunul gol al controlorului de lângă intrare – sunt una cu noaptea. La Trienala de Artă Modernă, tablourile nu sunt decât pânze întinse pe şasiuri înrămate, acoperite capricios cu un strat de culori care acum sunt una singură, negru. în vizuina ei zăbrelită, Lupoaica de pe Capitoliu urlă la noapte; ocrotită de oameni, dar neliniştită de vecinătatea lor, fără să ştie că este un simbol, ea tresare la trepidația rarelor camioane ce trec pe la poalele colinei. La ceasul acesta, în grajdurile abatoarelor, vitele care mâine vor sfârşi în farfurii şi în canalele de scurgere ale Romei rumegă o gură de paie, sprijinindu-şi pe gâtul tovarăşei de lanț botul somnoros şi catifelat. La ceasul acesta, în spitale, bolnavii chinuiți de insomnie aşteaptă febril următorul tur al asistentei de gardă; e momentul când infirmierele îşi spun că în curând se vor duce să doarmă. In tipografii, rotativele se învârt, fabri-când pentru cititorii de dimineață o versiune retuşată a incidentelor din ajun; veşti false sau adevărate zbârnâie în telefoane; şine lucioase desenează în noapte efigia plecărilor.

De-a lungul străzilor, în casele întunecate, oamenii dorm etajați ca morții în catacombe, pur-tând în trupurile jilave şi calde pe cei ce se vor naşte: revoltați şi resemnați, brute şi intriganți, sfinți, proşti şi martiri. O noapte vegetală, plină de seve şi respirații, freamătă în pinii din Pincio şi de la Villa Borghese, vestigii din marile grădini patriciene de altădată, distruse de speculația imobiliară. în liniştea nopții, cântecul fântânilor se înalță mai pur şi mai înalt; în piața Trevi, o undă neagră curge la picioarele masivului Neptun din piatră; Oreste Marinunzi, lucrătorul de la Serviciul de Apă şi Canal, termină de reparat conducta spartă, sare sprinten peste balustrada bazinului, îşi vâră printre pietre amândouă mâinile, greblează la întâm-plare şi scoate câteva monede aruncate în apă de idioți.

Era dezamăgit; nu pescuise mare lucru; moneda cea mai mare era de zece lire: puteai crede că turiştii străini erau mai puțini sau mai săraci. O clipă se gândi să-şi cheme tovarăşii de echipă ca să le dea un rând de băut, dar recolta nu justifica atâta generozitate; apoi, se depărtaseră deja, şi oricum nu era bine să ştie prea mulți figura cu fântâna. în fond, abia dacă avea cu ce să-şi cumpere o cravată pentru botez, sau o sticlă-două de Asti ca să bea cu familia în sănătatea lehuzei. Asta în caz că totul se sfârşea cu bine: Oreste Marinunzi spuse în gând un fel de rugăciune către divinitățile naşterii. La drept vorbind, nici Atilliei, nici lui nu-i trebuia un al patrulea copil, dar când copiii vin, ce poți să faci? Pe la opt, plecând de acasă, Oreste lăsase apartamentul lor de două camere cu susul în jos: lighene cu apă, supă şi cafea încălzite de vecine, lumânări sfințite aprinse înaintea Fecioarei, femei agitate şi gureşe, şi Attilia scăldată în sudori, despletită, palidă ca o umbră. Nu era o situație care să-l facă pe un bărbat să se întoarcă acasă cu plăcere.

Fără să-i pese de pantalonii uzi, se îndreptă cu pasul sigur al clientului fidel spre o cârciu-mă de lângă gară, deschisă toată noaptea, unde prietenii patronului se puteau răcori în tihnă. Nu că ar fi fost un soț rău, dimpotrivă: dar era mai decent să le lase pe femei să se descurce singure. Trecând de uşa dublată în interior cu o perdea de mărgele, pentru vara ce se apropia, Oreste avu neplăcerea să vadă că la tejghea, în noaptea aceea, nu moțăia bătrânul patron, un om de ispravă, ci nepotul lui, care de fiecare dată îi căuta gâlceavă. Sala era aproape goală; singurii clienți erau un grup de feroviari pe care nu-i cunoştea şi doi nemți cu pantaloni scurți şi cu rucsacuri între picioare, cărora Oreste le întoarse spatele, pentru că nu-i plăcea să-l privească străinii de sus. Comandă o sticlă de vin de Genzano şi se pregăti să bea ca un cunoscător.

Vinul, fără să fie dintre cele mai bune, se putea totuşi bea. Prima sticlă îi dădu curaj: Atillia va avea o naştere uşoară, pentru că era lună plină. El, Oreste, nu credea în asemenea superstiții muiereşti, dar era plăcut să ți le aminteşti în momentele astea. Dacă era s-o crezi pe ghicitoare, al patrulea copil va fi un băiat, ca şi ceilalți; un băiat e mai uşor de crescut decât fetele; un băiat îşi serveşte țara; şi poate deveni, într-o zi, vedetă în gazetele sportive. Privi în jur: pe perete văzu o fotografie a dictatorului, prinsă în trei pioneze, şi un afiş cu o fată frumoasă din Amalfi, culegând portocale în poala şorțului. Oreste ridică paharul în sănătatea Ducelui: în tinerețe, îşi plătise regulat cotizația la un partid socialist: banii ăia, mai

bine i-ar fi băut. Acum, în calitatea lui de cap de familie, Oreste Marinunzi era cu partidul ordinii: ştia să onoreze cum se cuvine un om mare, un bărbat care vorbea răspicat, care-i beştelea pe străini şi datorită căruia cuvântul țării va atârna greu în viitorul război. Iar dacă vrem un popor mare, e nevoie de copii.

A doua sticlă era mai bună decât prima. Distanța se dublează brusc între el şi odaia în care Atillia urlă, înconjurată de vecine. Frumoasă femeie, Atillia, indiscutabil, la fel de frumoasă, în felul ei, ca fata cu portocalele, dar nu de fete frumoase ducem noi lipsă. Uite, tocmai a apărut o blondă drăguță, cu o valiză în mâini; se îndreaptă spre scaunul de lângă uşă, la perete, parcă puțin temătoare să intre singură într-un asemenea loc. Perdeaua i se prinde în părul blond; şi-l desprinde cu un mic țipăt. Oreste se ridică, galant, cu gândul să-i vină în ajutor. Miss Jones, înspăimântată de acest bețivan, îi întoarce spatele. Trenul ei, un personal fără supliment de viteză, pleacă abia în zori. Se trezise prea devreme, îngrijorată de zgomotele ce veneau din camera vecină; sala de aşteptare a gării ar fi fost un refugiu, dar la ora asta nepotrivită nu îndrăznea să traverseze strada, cu valiza ei.

Miss Jones părăsea fără regrete această țară lăudată de toți poeții şi romancierii Angliei. în Sicilia, la Gemara, se războise cu servitoare leneşe, cu mâncăruri bizare, cu robinete fără apă, oripilată de masacrul păsărelelor pe care vână-tori dibaci le împuşcau sub migdalii înfloriți. La Roma nu-i tihnise din cauza unui cec care nu mai venea, a umilinței îndurate într-un magazin de pe Corso de la femeia aceea care era o țoapă, şi din cauza privirilor languroase ale bărbaților, în ale căror avansuri micuța nimfă vedea o insultă şi un pericol. Spera că vechea ei prietenă, Gladys, va accepta din nou să împartă cu ea apartamentul din Londra şi-i va găsi o slujbă de secretară. Tânjea după pâinea prăjită de dimineață, după ceaiul de după-a-miază, după biletele ieftine la operetele la modă, după confidențele sentimentale ale amicei Gladys, după alinturile ei liniştitoare, ce țineau de prietenie şi de afecțiune duioasă. Privindu-şi ceasul din cinci în cinci minute, Miss Jones visa la cerul cenuşiu al Londrei, la fel cum peste câteva luni avea să regrete amarnic cerul albastru.

Oreste se aşeză din nou pe scaun, ceea ce de altfel era mai prudent. Frumoasa englezoaică nu era chiar atât de tânără pe cât crezuse el. „Astea nu sunt femei adevărate", bombăni el. Prin contrast, Atillia crescu în ochii lui: nu era vina ei că maică-sa îşi mânca de sub unghii, că nu-i ajutase să

termine de plătit ratele la mobilă ori să recupereze vesela de la Muntele de Pietate. Oreste crezuse că ia o fată de familie înstărită, dar cutra de Ilario avea să moştenească tot;

Dida n-o să-i lase Atilliei nici cât să-şi cumpere o rochie de doliu. De pe fundul celei de-a doua sticle urca o delicată tristețe. Nu-l prețuiau la justa lui valoare: la o beție îi scăpase că are o plăcere să-i ia gâtul soacrei, iar pentru asta îl taxau drept asasin, pe el, Oreste Marinunzi, atât de milos că n-ar fi tăiat o găină. Iar când mergea la Ponte Porzio, cutra de Ilario îi dădea papucii fără să-i ofere măcar un păhărel. Cu voluptate, îşi imagină că o strânge de gât pe bă-trână, inventă detalii precise, savura plăcerea de a-i lua, sub privirile ei, punga de piele în care ascundea banii cuveniți Atilliei şi copiilor ei. Dar un asemenea act de justiție te duce direct în puşcărie, judecătorii nu pot pricepe cât de rău s-au purtat cu tine cei pe care-i sugrumi. Suspină, aşeză scena la loc în sertarul cu vise, lingă aceea în care le spunea câteva vorbe de la obraz directorului de la Apă şi Canal, care nu-i mărise leafa, Atilliei care-l acuza că e un bețivan, şi măcelarului din cartier care o cam înghesuia pe Atillia. Şi, ca să-l consoleze pe acest Oreste pe care nu-l respecta nimeni, comandă un rom şi a treia sticlă de vin.

Pe dată, în beția lui se produse o schimbare de ritm, de viteză. Nu mai bea de dragul băutului, ci pentru a ajunge la un moment suprem, ca arunci când eşti cu o femeie, pentru a atinge stadiul sublim în care Oreste Marinunzi nu mai conta. O aură percepută numai de el îl învălui ca o mantie de purpură; ciorchini de struguri sălbatici i se amestecară în vițele de păr. Prima duşcă îl făcu moştenitor unic al Mătuşei Dida şi proprietar la Ponte Porzio; se mutau la țară cu Atillia şi cu cei patru copii; Tullia, Măria şi cutra de Ilario dispăruseră subit, evacuați din univers printr-un act de voință divină; legănându-se primejdios pe cele trei picioare ale scaunului, Oreste Marinunzi se chercheli fără griji sub un chioşc cu boltă de viță. Conductele de apă ale Romei puteau să curgă în valuri, el nu se va mai deranja. Fericit ca un nabab, Oreste deveni generos: le îngădui, lui Ilario şi scârbelor lui de surori, să stea în şopronul din fundul grădinii. Le dori tot binele feroviarilor din cârciumă, nemților, englezoaicei (în fond era aproape drăguță); nepotul patronului, care tocmai se pregătea să-l azvârle afară, i se păru deodată un prieten, unul adevărat, pe care se putea bizui la fel de mult şi chiar mai mult decât pe un frate. A treia duşcă îl făcu puternic; socoti necesar să se ridice ca să țină un mare discurs, precum cel

din ajun, şi, după ce dublă lefurile, ieftini mâncarea, câştigă un război şi dobândi un loc sub soare al lui, pe vecie, Oreste Marinunzi se aşeză pe scaun fericit ca un rege, sau mai degrabă ca un dictator.

La a patra duşcă, în minte îi veniră idei ce nu-i veneau de obicei; medita; privi calendarul ce lăuda virtuțile unei mărci de vermut şi se întrebă ce înseamnă zi, lună şi an; primele muşte ale sezonului, prinse pe hârtia lipicioasă, şi care înainte de a muri încercau zadarnic să se elibereze, i se părură foarte amuzante; mândru că-şi amintea atât de bine lecțiile de la şcoală, îşi spuse că şi oamenii, la urma urmei, merg la fel, cu capul în jos, pe băşica asta mare ce se învârte: un vals maiestuos ducea cu el pereții, calendarul cu reclama de vermut, afişul cu portocali, portretul Ducelui, şi propria-i mână încercând zadarnic să oprească din cădere o sticlă, încă o duşcă şi ochii i se închiseră, ca şi cum noaptea era totuşi mai demnă de interes decât spectacolul unei cârciumi; peretele încetă să sprijine spătarul scaunului; şi, fără să-şi dea seama că-i fuge pământul de sub picioare, se nărui pe podea, fericit ca un mort.

SFÂRŞIT